

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

MEVSİMLİK TARIM İŞÇİLERİNİN GÖÇÜ: (SOSYO-KÜLTÜREL
VE EKONOMİK PANORAMASI)

Ela Nur YÜRÜK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman: Doç. Dr. Aydın AKTAY

EKİM-2024

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

MEVSİMLİK TARIM İŞÇİLERİNİN GÖÇÜ: (SOSYO-
KÜLTÜREL VE EKONOMİK PANORAMASI)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ela Nur YÜRÜK

Enstitü Anabilim Dalı: Sosyoloji

“Bu tez 10/10/2024 tarihinde yüz yüze olarak savunulmuş olup aşağıdaki isimleri bulunan jüri üyeleri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ
Prof. Dr. Hacı Musa TAŞDELEN	Başarılı
Doç. Dr. Kenan GÖÇER	Başarılı
Doç. Dr. Aydın AKTAY	Başarılı

ETİK BEYAN FORMU

Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve Etik Kurul Onayı gerektiği takdirde onay belgesini aldığımı beyan ederim.

Etik kurul onay belgesine ihtiyaç var mıdır?

Evet ☒

Hayır ☐

(Etik Kurul izni gerektiren araştırmalar aşağıdaki gibidir:

- Anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen her türlü araştırmalar,
- İnsan ve hayvanların (materyal/veriler dahil) deneysel ya da diğer bilimsel amaçlarla kullanılması,
- İnsanlar üzerinde yapılan klinik araştırmalar,
- Hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalar,
- Kişisel verilerin korunması kanunu gereğince retrospektif çalışmalar.)

Ela Nur YÜRÜK
10/10/2024

ÖN SÖZ

Sosyoloji alanındaki lisans eğitimim, bilginin sonsuz evrenine adım atmamı sağladı ve yüksek lisans sürecim, bu keşfin derinleştiği bir yolculuk oldu. Tez yazım sürecim hem zorlu hem de heyecan vericiydi; ancak bu yolculukta yanımda olan değerli insanlarla daha anlamlı hale geldi. Özellikle, başlangıçtan sona kadar bana destek olan, sabırla geri dönüşler yaparak yönlendiren saygıdeğer danışmanım Doç. Dr. Aydın AKTAY'a içtenlikle teşekkür ediyorum. Danışmanımın bilgi birikimi ve desteği, bu sürecin en kritik anlarında bana ışık tuttu. Tezimin her aşamasında danışmanımın rehberliği, yalnızca akademik değil, kişisel gelişimime de büyük katkı sağladı. Bu yolculukta, birlikte elde ettiğimiz kazanımlar, hayatım boyunca taşıyacağım değerli anılar olacak.

Ela Nur YÜRÜK
10/10/2024

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	iv
TABLO LİSTESİ.....	v
ŞEKİL LİSTESİ	vi
GRAFİK LİSTESİ.....	vii
HARİTA LİSTESİ.....	viii
ÖZET	ix
ABSTRACT	x

GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM: KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE	6
1.1. Çok Boyutlu Bir Olgu Olarak ‘Göç’	6
1.1.1. Olgusal Olarak Göç Kavramı, Nedenleri ve Türleri	6
1.1.2. Göç Olgusunun Tarihsel Arka Planı	13
1.1.3. Göç Olgusunun Kuramsal Arka Planı	18
1.1.3.1. Ravenstein’ in Göç Teorisi	21
1.1.3.2. Stouffer’in Kesişen Fırsatlar Kuramı.....	24
1.1.3.3. Petersen’in Göç Tipleri.....	26
1.1.3.4. Everett S. Lee’nin İtme-Çekme Kuramı	28
1.1.3.5. Göçmen İlişkiler Ağı (Network) Kuramı	29
1.1.3.6. İşgücü Göçünün Yeni Ekonomi Kuramı	30
1.2. Tarım İşi ve Tarım İşçiliği Kavramı.....	30
1.2.1. Tarım İşçiliğinin Sınıflandırılması	32
1.3. Tarımda Mevsimlik Çalışma ile İlgili Kavramlar	32
1.3.1. Mevsimlik İş ve İşçi Kavramı	33
1.3.1. Mevsimlik İşin Önemi.....	33
1.3.3. Mevsimlik Tarım İşi ve Mevsimlik Tarım İşçisi Kavramı	35
1.3.4. Mevsimlik Tarım İşçiliğinin Nedenleri.....	36
1.3.5. Mevsimlik Tarım İşinde Çalışan Türleri	36
1.3.5.1. Geçici (Yerli) Tarım İşçiliği	37
1.3.5.2. Gezici Tarım İşçiliği.....	38
1.3.6. Mevsimlik Tarım İşinde İşçi, Aracı ve İşveren Tipleri	38

1.3.7. Mevsimlik Tarım İşçiliği İlişkiler Sistemindeki Hiyerarşik Yapılanma	40
1.3.8. Mevsimlik Tarım İşçiliğinin Yasal Mevzuatta Yeri	42
2. BÖLÜM: MEVSİMLİK TARIM İŞÇİLİĞİNİN KÜRESEL VE ULUSAL	
ÖLÇEKTE DURUMU	50
2.1. Dünya Ekonomisinde Tarımın Sektörel Dağılımdaki Yeri	50
2.1.1. Dünya Tarımında Mevsimlik İşgücü: Genel Durum ve Eğilimler.....	53
2.2. Türkiye’de Mevsimlik Tarım İşçiliği	55
2.2.1. Türkiye Tarımında İstihdam.....	55
2.2.2. Türkiye’de Mevsimlik Tarım İşçiliği ve Tarihsel Gelişimi	57
2.2.3. Türkiye’de Mevsimlik Tarım İşçilerinin Çalışma Bölgeleri.....	60
2.2.4. Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sorunları.....	63
2.2.5. Sakarya İlinin Tarımsal Yapısı ve Özellikleri.....	64
3. BÖLÜM: MEVSİMLİK TARIM İŞÇİLERİNİN GÖÇÜ: (SOSYO-KÜLTÜREL	
VE EKONOMİK PANORAMASI)	66
3.1. Araştırmanın Metodolojisi.....	66
3.1.1. Araştırma Yöntemi ve Deseni	66
3.1.2. Araştırmanın Veri Toplama Tekniği.....	68
3.1.3. Araştırma Evreni ve Örneklemi	70
3.1.4. Araştırma Süreci.....	71
3.1.5. Araştırmanın Veri Analiz Süreci.....	72
3.2. Araştırma Bulguları ve Değerlendirmeleri	73
3.2.1. Araştırmaya Katılanların Sosyo-Demografik Özellikleri	74
3.2.2. Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sosyo-Kültürel Koşullarına Ait Bulgular	78
3.2.2.1. Mevsimlik Tarım İşçiliğine Başlangıç ve İş Deneyimi	78
3.2.2.2. Aile ve Sosyal Yaşam	80
3.2.2.3. Toplumsal İlişkiler ve Entegrasyon	82
3.2.2.4. Çalışma Yerinin Belirlenmesi.....	83
3.2.2.5. Kadın ve Çocuk İşçiliği	85
3.2.2.6. Çalışma Dışı Yaşam	87
3.2.2.7. Ekonomik Değişim ve Gelecek Umutları.....	87
3.2.3. Mevsimlik Tarım İşçilerinin Ekonomik Koşullarına Ait Bulgular	88
3.2.3.1. Ekonomik Durum ve Ücret.....	88

3.2.3.2. İş Bulma Süreçleri ve Çalışma Koşulları.....	91
3.2.3.3. Sağlık ve Güvenlik	93
3.2.3.4. Mevsimlik İşçilerin Hakları ve Beklentileri	94
3.2.3.5. Ekonomik Erişim ve Alım Gücü	95
SONUÇ	96
KAYNAKÇA.....	102
EK	119
ÖZ GEÇMİŞ	131

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AB	: Avrupa Birliği
AÇSHB	: Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
ÇSGB	: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
DB	: Dünya Bankası
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
GSYH	: Gayrisafi Yurt İçi Hasıla
ILO	: Uluslararası Çalışma Örgütü
IMF	: Uluslararası Para Fonu
IOM	: Uluslararası Göç Örgütü
İŞKUR	: Türkiye İş Kurumu
METİP	: Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Sosyal Hayatlarının İyileştirilmesi Projesi
M.Ö.	: Milattan Önce
M.S.	: Milattan Sonra
OECD	: Organisation for Economic Co-Operation and Development (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü)
SDAM	: Strateji Düşünce ve Araştırma Merkezi
TDK	: Türk Dil Kurumu
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
akt.	: aktaran
nakl.	: naklen
s.	: sayfa
vb.	: ve benzeri

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Analiz Seviyelerine Göre Temel Göç Teorileri	19
Tablo 2: Göçün Başlatılmasına ve Sürdürülmesine Yönelik Teoriler.....	19
Tablo 3: Dünya Ülkelerinde Tarım Sektöründeki İstihdam Oranları (%Toplam İstihdam).....	52
Tablo 4: İstihdamın Sektör Bazında Dağılımı (%).....	56
Tablo 5: Mevsimlik Tarım İşçilerinin Koşulları: Temalar ve Alt Temalar	74
Tablo 6: Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sosyo-Demografik Özellikleri	75
Tablo 7: İşverenlerin Sosyo-Demografik Özellikleri	78

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: Mevsimlik Tarım İşçiliği İlişkilerinde Hiyerarşik Yapı	41
Şekil 2: Mevsimlik Tarım İşçisi Ailelerin Yaşadığı Kısır Döngü.....	62
Şekil 3: Sakarya İli Arazi Dağılımı (%)	64

GRAFİK LİSTESİ

Grafik 1: 2005-2022 Yılları Arasında AB-27 Ülkelerinde ve OECD Ülkelerinde İstihdamın Sektörel Olarak Dağılımı	51
Grafik 2: Dünya Genelindeki Tarımsal İstihdamın 2000-2019 Yılları Arasında Toplam İstihdam İçindeki Payı	53

HARİTA LİSTESİ

Harita 1: Türkiye’de Mevsimlik İşgücü Hareketleri Haritası.....	61
--	----

ÖZET	
Başlık: Mevsimlik Tarım İşçilerinin Göçü: (Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Panoraması)	
Yazar: Ela Nur YÜRÜK	
Danışman: Doç. Dr. Aydın AKTAY	
Kabul Tarihi: 10/10/2024	Sayfa Sayısı: x (ön kısım) + 118 (ana kısım) + 12 (ek)
Göç, geçmişten günümüze kadar göç alan ve göç veren bölgeler için ekonomik, siyasi, kültürel, sosyal ve psikolojik boyutlarıyla toplumsal yapıyı dönüştüren bir olgudur. Göç, yalnızca fiziksel olarak yer değiştirme anlamına gelmez; aynı zamanda göç kaynakları ile göç hedeflerinin karşılıklı etkileşimini de zorunlu kılar. Türkiye, coğrafi konumu nedeniyle tarih boyunca hem iç göç hem de dış göçün yoğun şekilde yaşandığı bir ülke konumundadır. Özellikle 1950 yılından bu yana, Türkiye’de köylerden şehirlere doğru hızlı ve yoğun bir göç hareketi yaşanmaktadır. İç göç türü olarak ortaya çıkan mevsimlik göçler, çoğunlukla tarım işçilerinin gerçekleştirdiği göçleri kapsamaktadır. Türkiye’de iklim özellikleri ve coğrafi şartlar, yılın her mevsiminde farklı tarım ürünlerinin yetiştirilmesine olanak tanıdığı için, mevcut ürün çeşitliliği mevsimlik tarım işçiliğinin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Mevsimlik tarım işçiliği hem ortaya çıkış nedenleri hem de yarattığı etkiler bakımından çok boyutlu bir olgudur. Türkiye’de sayıları yaklaşık 1 milyon olan mevsimlik tarım işçileri, çalışma süresince birçok sosyo-kültürel ve ekonomik sorunla karşı karşıya kalmaktadır. Göç eden bireyler açısından bu sorunlar hem ikamet ettikleri hem de göç ettikleri yerlerdeki yaşam koşullarını etkilemektedir. Bu çalışma, mevsimlik tarım işçilerinin hasat dönemlerindeki çalışma koşulları, sosyal yaşamları ve yaşadıkları sorunların ortaya konulması amacıyla yapılmıştır. Yorumlayıcı paradigma ekseninde, nitel araştırma yönteminin deseni fenomenolojik yaklaşımla Sakarya’da yürütülen bu araştırmada, amaçlı örneklem yönteminin bir türü olan kartopu örneklem kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla tarım işçileri, tarım aracıları ve işverenlerle derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Araştırma bulguları, mevsimlik tarım işçilerinin barınma, yemek, sağlık ve ücret gibi birçok alanda sorun yaşadığını göstermektedir.	
Anahtar Kelimeler: Göç, Mevsimlik Göç, Mevsimlik Tarım, Mevsimlik Tarım İşçiliği	

ABSTRACT	
Title of Thesis: Migration of Seasonal Agricultural Workers: (Socio-Cultural and Economic Panorama)	
Author of Thesis: Ela Nur YÜRÜK	
Supervisor: Assoc. Prof. Aydın AKTAY	
Accepted Date: 10/10/2024	Number of Pages: x (pre text) + 118 (main body) + 12 (add)
Migration is a phenomenon that has transformed the social structure of both receiving and sending regions from past to present, with its economic, political, cultural, social, and psychological dimensions. Migration does not merely signify physical relocation; it also necessitates the mutual interaction between migration sources and migration destinations. Due to its geographical location, Turkey has been a country where both internal and external migration have been experienced intensively throughout history. Since 1950, there has been a rapid and significant migration movement from rural areas to cities in Turkey. Seasonal migration, a type of internal migration, primarily encompasses the movements of agricultural workers. In Turkey, the climatic features and geographical conditions allow for the cultivation of different agricultural products in every season, leading to the emergence of seasonal agricultural labor. Seasonal agricultural labor is a multifaceted phenomenon in terms of both its causes and effects. Approximately 1 million seasonal agricultural workers in Turkey face numerous socio-cultural and economic challenges during their work period. For migrants, these issues affect their living conditions in both their places of residence and their places of migration. This study aims to highlight the working conditions, social lives, and challenges faced by seasonal agricultural workers during harvest periods. Conducted within a interpretative paradigm, this qualitative research employed a phenomenological approach in Sakarya, using a type of purposive sampling known as snowball sampling. In-depth interviews were conducted with agricultural workers, agricultural intermediaries, and employers using a semi-structured interview form. Research findings indicate that seasonal agricultural workers experience problems in various areas such as housing, food, health, and wages.	
Keywords: Migration, Seasonal Migration, Seasonal Agriculture, Seasonal Agricultural Labor	

GİRİŞ

Göç, insanların ikamet ettikleri yerlerden çeşitli sebeplerle kısa veya uzun süreli olarak, ülke sınırları içinde ya da dışında farklı bir yere gitmesi anlamına gelir. Bu süreç, bireylerin yaşam koşullarını iyileştirme ya da yeni fırsatlar arama amacıyla gerçekleştirdikleri bir hareketlilik biçimidir (Akış & Akkuş, 2003). Bireylerin bulundukları ülke sınırları içinde gerçekleştirdikleri hareketlilik "iç göç", ulusal sınırları aşarak yaptıkları göçler ise "dış göç" olarak tanımlanmaktadır. İç göçler genellikle ekonomik nedenlerle, az gelişmiş bölgelerden daha iyi ekonomik koşullara sahip gelişmiş bölgelere doğru gerçekleşmektedir. Mevsimlik ve emek göçleri iç göç kapsamında değerlendirilirken, sürekli, zorunlu ve gönüllü göçler de iç göç türleri arasında yer almaktadır. Bu çeşitlilik, göç olgusunun çok boyutlu doğasını yansıtmaktadır (Koçak & Terzi, 2012, s. 169).

Tarım, toplulukların yerleşik hayata geçişinde ve insanların birlikte yaşamaya başlamasında kritik bir rol oynamaktadır. Ülkelerin gelişmişlik düzeyini gösteren ölçütler farklılık gösterse de tarım her ülkenin ekonomisinde önemli bir yere sahiptir. Özellikle dünya genelinde nüfusun büyük bir kısmının kırsal alanlarda yaşadığı yerlerde, ekonominin temelini tarımın oluşturması doğaldır. Bu nedenle tarım sektörü hem istihdam yaratma kapasitesi hem de ekonomik katkıları açısından büyük bir öneme sahiptir. Türkiye’de 1950 sonrası dönemde, sanayi ve kentleşmenin etkisiyle hızlı göç hareketleri başlamıştır. Bu göçler genellikle kırsal alandan büyük şehirlere doğru gerçekleşmiştir. Toprakların belirli bir elde toplanması, sanayideki değişim ve tarımda makine kullanımının artması gibi faktörler, iç göçlerin artmasına neden olmuştur. Kırsal alandaki tarım yapısındaki değişiklikler ve toprak verimsizliği, toprak sahibi olmayan ya da miras yoluyla toprakları parçalanan bireylerin geçim zorluğu çekmesine yol açarak, farklı bir yere gitmeyi zorunlu hale getirmiştir.

Türkiye, çeşitli tarım ürünlerinin yetiştirildiği ve geniş tarım arazilerine sahip bir ülkedir. Bu durum, topraksız bölgelerde işsiz kalan bireylerin tarım sektörüne yönelmesinin doğal bir sonucudur. Tarımsal faaliyet aşamalarında insan emeğinin yoğun olarak kullanıldığı dönemlerde, makineleşme sürecinin ardından iş gücüne olan talep artmaktadır. Bu iş gücü açığı, genellikle düşük ücretlerle çalıştırılan tarım işçileri tarafından karşılanmaktadır. Böylece, tarım sektörü hem istihdam yaratmakta hem de ekonomik dinamikler üzerinde etkili olmaktadır.

Türkiye’de tarım sektörü, ülkenin kalkınmasına katkı sağlamakta ve nüfusun önemli bir kesiminin geçim kaynağını oluşturarak yaklaşık %20 oranında istihdam imkanı sunmaktadır. Bu istihdamın yarısını mevsimlik tarım işçileri oluşturmaktadır. Ancak, tarımsal üretimdeki yüksek kayıt dışı istihdam, işçilerin yasal haklardan mahrum kalmasına yol açarak olumsuz etkiler yaratmaktadır. Kayıt dışı çalışanların yarısı ücretsiz aile işçiliğinde, diğer yarısı ise yevmiyeli veya ücretli olarak çalışmaktadır. Bu durum, işçilerin çalışma koşullarını ve ekonomik güvenliklerini olumsuz yönde etkilemektedir (Us & Akbıyık, 2023, s. 25-26).

Mevsimlik tarım işçileri, tarımsal işgücü açığının önemli bir kısmını karşılamaktadır. Yeterli iş olanakları bulamayan bu kişiler, yılın belirli dönemlerinde başka şehirlere mevsimsel olarak göç etmektedir. Genellikle Güneydoğu Anadolu Bölgesi ve Doğu Anadolu Bölgesi’nden gelen işçiler, düşük gelir ve eğitim seviyesine sahiptir. Aile üyeleri, özellikle kadınlar ve çocuklar, çalışma sürecine katılabilmekte, bu da eşitsiz ücret dağılımı ve emek sömürsüne yol açmaktadır. Mevsimlik tarım işçileri, Ege Bölgesi'ne zeytin, Karadeniz Bölgesi'ne fındık, Çukurova'ya pamuk ve İç Anadolu'ya çeşitli ürünler için göç etmektedir. Sakarya gibi farklı tarım ürünlerinin yetiştirildiği yerlerde ise özellikle fındık, kivi, çilek ve erik gibi ürünlerin hasadında çalışmaktadır (Aktay, 2024). Bu çalışmada, tarımsal faaliyetlerin gerçekleştirilmesi sürecinde makineleşme ve sanayileşme gibi unsurların mevsimlik göç üzerindeki etkileri incelenmiştir. Mevsimlik olarak çalışan tarım işçilerinin, bu süreçlerde maruz kaldıkları etkiler, tepkiler ve yaşam koşulları ile çalışma şartlarındaki değişiklikler araştırılmıştır. Ayrıca, göç sürecinde ve sonrasında karşılaştıkları sorunlar da ele alınmıştır. Bu analizler sayesinde, mevsimlik tarım işçilerinin sosyo-kültürel ve ekonomik panoraması detaylı bir şekilde incelenmiş, aynı zamanda mevsimlik işçilerin sorunları da belirlenmiştir.

Araştırmanın Konusu

Türkiye’de göç hareketliliğine ilişkin veriler incelendiğinde, en belirgin iç göç türü "mevsimlik işçi göçü" olarak tanımlanmaktadır. Türkiye, verimli toprakları sayesinde tarıma elverişli bir ülke olduğundan, ekonomik unsurlar doğrultusunda mevsimsel göçler kaçınılmaz hale gelmektedir. Mevsimlik tarım işçiliği, nüfusun yoğun olduğu ve tarım alanlarının sınırlı olduğu Güneydoğu ve Doğu Anadolu bölgelerinden göç eden kişileri kapsarken; tarımsal faaliyetlerin yoğun olarak yapıldığı ancak tarımsal arazilere sahip

olmayan bireylerin de göç hareketlerini içermektedir. Bu durum, Türkiye'nin tarımsal yapısının dinamiklerini yansıtmaktadır. Marmara Bölgesi'nde yer alan Sakarya, sanayi açısından önemli merkezlerden biri olmasının yanı sıra, iklim özellikleri, sulama imkanları ve geniş, tarıma elverişli arazileri ile yoğun tarımsal üretim yapılan bir yerleşim alanıdır. Bu özellikleri nedeniyle Sakarya, tarımsal üretim sürecinde istihdam açısından kritik bir rol oynamaktadır. Tarımsal üretim faaliyetlerinin yoğunluğu, yılın belirli dönemlerinde işgücü açığına neden olmaktadır. Bu açığın, yerel halk tarafından geçici olarak karşılanmasının yanı sıra, mevsimlik tarım işçileri tarafından da desteklendiği görülmektedir. Mevsimlik tarım işçileri, çalışma süreleri boyunca çeşitli sorunlarla karşılaşmaktadır. Sakarya'da mevsimlik tarım işçiliği yapan bireylerin yaşam ve çalışma koşullarının sosyo-kültürel ve ekonomik açıdan yaşamları üzerindeki etkileri, bu çalışmanın temel konusunu oluşturmaktadır.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışma, Türkiye'de gezici ve geçici tarım işçilerinin sosyo-kültürel ve ekonomik panoramasını ortaya koyarak, mevsimlik işçilerin çalışma süreleri boyunca yaşadıkları sorunları, bu sorun döngüsünün tanımlanması ve bunun yarattığı sosyo-kültürel ve ekonomik durumu ortaya koymayı amaçlamaktadır. Mevsimlik tarım işçilerinin ikamet ettikleri yerlerde ve çalıştıkları bölgelerde aile hayatlarını nasıl sürdürdükleri, çalışma koşullarının yaşamlarına etkileri ve süreç içinde ortaya çıkan sorunlar, bu çalışmanın hedefleri arasında yer almaktadır. 2024 yılında tamamlanan bu çalışmada, gezici ve geçici tarım işçilerinin sorunları ile bu sorunları tetikleyen temel dinamikler, tarihsel arka plan ve mevcut yasal çerçeve göz önünde bulundurularak sosyolojik açıdan önemli noktaları ele almaktadır.

Araştırmanın Önemi

Sakarya ili, coğrafi özellikleri ve iklim koşullarıyla Türkiye'de tarımsal üretimin yoğun yapıldığı önemli bir merkezdir; bu durum mevsimlik tarım işçilerinin bu ilde sürekli olarak çalışmalarına yol açmaktadır. Tarımsal üretimde ihtiyaç duyulan iş gücünün karşılanması için mevsimlik işçilerin yaşadığı sosyo-kültürel ve ekonomik koşullarının tespit edilmesi, bu sorunlara çözüm odaklı öneriler sunulması, iş gücü potansiyelinin daha verimli hale getirilmesine katkı sağlayabilir. Ayrıca, çalışma koşullarına ilişkin sorunların

belirlenmesi, ilgili kurumların tarım işçilerinin sosyo-kültürel ve ekonomik yaşamlarını iyileştirmeye yönelik bir plan geliştirmesine destek olabilir.

Araştırmanın Temel Problemi ve Alt Problemleri

Ekonomik sebeplerle yaşadıkları şehir veya bölgelerden farklı bölgelere tarımsal üretim alanlarında çalışmak üzere göç eden veya yerel tarım alanlarında mevsimlik işçi olarak çalışan bireylerin aile, sosyal ve çalışma hayatlarında karşılaştıkları zorluklar ile bu zorluklara karşı geliştirdikleri pratiklerin anlaşılması için temel bir değerlendirme yapılacaktır. "Mevsimlik tarım işçilerinin çalışma koşullarının sosyo-kültürel ve ekonomik açıdan hayatlarına etkisi nedir?" sorusuna yanıt bulmak amacıyla aşağıdaki alt problemler belirlenmiştir:

- Mevsimlik tarım işçileri, çalışma süreci boyunca hayatlarını nasıl sürdürmektedir?
- Mevsimlik tarım işçilerinin yaşam ve çalışma koşulları nelerdir?
- Mevsimlik tarım işçilerinin göç süreçleri sosyal ilişkilerini ne düzeyde etkilemektedir?
- Mevsimlik tarım işçilerinin yaşadıkları çevredeki görünür ve kabul edilebilir olma düzeyleri nedir ve bu durum uyum süreçlerine ne derece etki etmektedir?
- Mevsimlik tarım işçilerinin sosyal güvenlik haklarına erişim düzeyi nedir?
- Mevsimlik tarım işçilerinin aile yapısı, çocukların eğitimi ve eğitim fırsatlarına erişimi nasıl etkilenmektedir?"
- Gezici mevsimlik tarım işçileri ile yerel mevsimlik tarım işçileri arasında sosyo-ekonomik açıdan, çalıştıkları süre ve elde ettikleri gelir açısından belirgin farklılıklar var mıdır?
- Mevsimlik tarım işçilerinin iş bulma ve istihdam süreçlerinde yer alan aracı kişi veya kurumlar, bu bireylerin çalışma deneyimlerini nasıl etkilemektedir?

Araştırmanın Sınırlılıkları

Çalışma, Sakarya ili Adapazarı ve çevre ilçelerinde gerçekleştirilecektir; bu nedenle kullanılacak yöntem dolayısıyla genelleme kaygısı taşımamaktadır. Alan araştırması olarak yapılan bu çalışma, tarım arazilerinin şehir merkezlerine uzak olması nedeniyle ulaşım açısından bir zorluk yaşanmasına neden olabilmektedir. Görüşme yapılması planlanan mevsimlik tarım işçileriyle işveren görüşmelere izin vermeyebilir, ayrıca çeşitli kaygılarla işçiler görüşmeyi kabul etmeyebilir veya işveren ya da çavuş/dayı nedeniyle

soruları cevaplamada çekimser davranabilir; bu durum detaylı veriye ulaşılmasını zorlaştırabilir. Mevsimlik tarım işçilerinin yılın belirli dönemlerinde Sakarya’da bulunması, süreç yönetimi açısından bir sınırlılık oluşturabilmektedir.

Araştırmanın Yöntemi

Çalışmaya konu olan duruma ilişkin derinlemesine veri elde edebilmek ve durumu sosyal gerçekliği içinde bütünlükle anlayabilmek amacıyla mevsimlik tarım işçilerinin deneyimlerinden yararlanılması, araştırmacıyı nitel yöntemi kullanmaya yönlendirmiştir. Mevsimlik tarım işçilerinin yaşadığı problemleri anlayabilmek için fenomenolojik araştırma deseni ile konunun ele alınacağı bu çalışmada, veri toplama tekniği olarak önceden hazırlanmış yarı yapılandırılmış görüşme formları kullanılmıştır. Araştırma kapsamında toplanan veriler betimsel analiz yöntemiyle incelenmiş, analiz aşamasında analiz programı aracılığıyla önemli kısımlar kodlanmıştır. Elde edilen verilerin derinlemesine analizi için önceden belirlenen temalara ek olarak alt temalar oluşturulmuş, böylece daha detaylı bir yorumlama süreci gerçekleştirilmiştir.

1. BÖLÜM: KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Çok Boyutlu Bir Olgu Olarak ‘Göç’

Bu başlık altında ilk olarak olgusal olarak göç kavramı açıklanacaktır. Daha sonra göçün nedenlerinden bahsedilip, göç türlerine ilişkin sınıflandırma yapılacaktır. Göçün tarihsel süreci anlatılarak, göçün kuramsal boyutu hakkında bilgi verilecektir.

1.1.1. Olgusal Olarak Göç Kavramı, Nedenleri ve Türleri

Canlılar ile yaşadıkları çevre arasında bir ilişki vardır. Hem insanlar hem de pek çok canlı türü, hayatlarını sürdürebilmek için bulundukları yaşam koşullarından daha iyi koşullara doğru sürekli bir hareket halindedir. Canlıların büyük bir kısmı için önemli olan bu hareketlilik, mekânsal anlamda yer değiştirme şeklinde ortaya çıktığında "göç" olarak adlandırılabilir (Yalçın C., 2004, s. 1). Bu hareketlilik bazen geçici, bazen de kalıcı nitelikte olabilir; ancak doğası gereği göç, belirli bir ölçüde kalıcılığı barındırır. Bu nedenle, göç her zaman geçici bir durum anlamına gelmez; göç eden nüfusun belirli bir oranı kalıcı hale gelmektedir (Şimşek R., 2017, s. 38-39).

Göç kavramı, farklı tanımlamalara sahip olup, çok kapsamlı, karmaşık ve dinamik bir yapıya sahiptir (İnal, 2021, s. 5). Türk Dil Kurumu, göçü; sosyo-kültürel, ekonomik, toplumsal ve siyasi nedenlerle bir grup veya bireyin ikamet ettiği yerden başka bir yere gitmesi olarak tanımlarken, Uluslararası Göç Terimleri sözlüğü, göçü kişilerin kendi devlet sınırları içinde veya uluslararası sınırları aşarak gerçekleştirdiği nüfus hareketleri olarak açıklamaktadır. Bu tanım, mülteciler, zorunlu göçmenler ve ekonomik göçmenleri de kapsamaktadır (IOM, Uluslararası Göç Örgütü, 2013, s. 35-36).

Göç ile ilgili diğer bir tanımda, belirli nedenlerle bir coğrafyadan ayrılıp, geçici veya kalıcı olarak yeni bir yere yerleşme amacı taşıyan bir hareket olarak tanımlanmakta ve sosyo-kültürel değişimleri de beraberinde getiren bir sosyal hareketlilik şeklinde ele alınmaktadır (Türkyılmaz ve diğerleri, 1998, s. 2). Benzer şekilde Koçak ve Terzi (2012, s. 164), göçü insanların ekonomik, siyasal ve sosyo-kültürel sebeplerle başka bir yere hareket etmelerinin genel adı olarak tanımlar ve bu süreci evrensel bir olay olarak görürler. Castles ve Miller (2008), göçü tek bir eylemin ötesinde çok boyutlu bir kavram olarak vurgularken, Giddens ve Sutton (2014, s. 109), göçü ulusal veya uluslararası sınırlar içinde bir coğrafi yerleşim yerinden diğerine hareket olarak tanımlar. Bu

tanımlamalarda göç, genellikle coğrafi bir yer veya mekân değiştirme olarak ele alınmaktadır. Marshall (2021, s. 685) ise göçü, toplulukların veya bireylerin sembolik ve siyasi sınırlar kapsamında gerçekleştirdiği geçici veya kalıcı bir hareket olarak değerlendirir ve bu süreci çizilen sınırlar ekseninde inceler.

Yapılan tanımlamalardan yola çıkarak göç kavramı, coğrafi olarak insan hareketleri bağlamında ele alındığında temeli fiziksel bir harekete dayanan genişletilmiş bir olgu olarak ifade edilmektedir. Her ne kadar mekânsal bir hareketlilik olarak göç olgusundan bahsedilse de toplum ve bireyle ilgili olan her şeyi etkileyen bir süreç olarak ortaya çıkmaktadır (Ekici & Tuncel, 2015, s. 11). Dolayısıyla göç, insanların yeni bir yere yerleşmek, eğitim almak veya çalışmak için yaşadığı yerden başka bir yerleşim alanına kalıcı ya da geçici olarak hareket etmesidir. Yapılan yer değiştirme hareketinin toplumsal sonuçları açısından her toplumda farklı bağlamlara nüfuz ettiğinden göç çeşitlilik göstermektedir (Parliament, 2023, s. 1).

Sonuç olarak göç, geçmişten günümüze kadar var olan, toplumların geçirdiği değişimlerin sebebi olabildiği gibi sonucu da olabilen, köklü, dinamik ve evrensel bir olgudur. Göçün bu özelliği toplumlarda meydana gelen değişimlerin her dönemin koşullarına bağlı olarak anlamayı, açıklamayı gerektirmektedir (Özcan E. Y., 2020, s. 23). Göç, her şeyden önce coğrafi anlamda bir mekân değiştirme durumu olsa da sadece fiziksel olarak bir yer değiştirme durumu değildir. Göç, içerisinde göç eden ile göç alan yerin de karşılıklı etkileşimini gerekli kılan bir süreçtir (Saklan, 2018, s. 1). Bu karşılıklı etkileşim durumu da toplumun gerek ekonomik, siyasal yapısında gerekse sosyal ve kültürel yapısında değişimleri beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla göç olgusu bu gibi durumlardan dolayı pek çok bilim dalını ilgilendiren bir konu olduğundan, her bilim dalı kendi perspektifinden göç ile ilgili çeşitli, farklı tanımlamalar da bulunmaktadır (Özyakışır, 2012). Bu sebepten dolayı göç kavramına ait kesin bir tanımlama yapılamadığı için geniş anlamıyla tanımlamalar göçü sadece çatı bir kavram olarak ortaya koymaktadır (Yiğit, 2018, s. 4).

Sosyal bir olayın meydana gelmesinde tek bir faktör belirleyici olabildiği gibi değişik faktörler de etkili olabilmektedir. Göçün bizzat kendisi de sosyal bir olay olduğundan gerçekleşmesinde çeşitli faktörler aktif rol oynamaktadır (Türkyılmaz, ve diğerleri, 1998, s. 3). Göçe neden olan faktörler doğal, siyasal, toplumsal ve ekonomik gibi tek bir faktöre indirgenebileceği gibi bu faktörlerin bir araya toplanmasıyla çok boyutlu, geniş bir hal

alabilmektedir (Ankaralı, 2023, s. 22). Bireylerin ya da toplulukların yer değiştirme hareketlerine bakıldığında, yaşadıkları toprakları bırakıp göç etmelerinin temelini oluşturan nedenlerin farklı olduğu görülmektedir. Genellikle bu nedenler doğal, siyasi, ekonomik, kültürel, sosyal ve kişisel vb. şeklinde sıralanabilmektedir (Tümertekin & Özgüç, 2017, s. 289).

Göçün her ne sebepten dolayı gerçekleştiği fark etmeksizin bu yer değiştirme hareketinin yaşanmasında itici faktörler ve çekici faktörler söz konusu olmaktadır. Yani insanların göç ettikleri yerlerde çekici faktörler söz konusu olurken, ayrıldıkları yerlerde itici faktörlerin olması göç etme sürecinde önemli bir durumdur. İtici faktörlere; doğal afetler, savaşlar, etnik çatışmalar, hızlı nüfus artışı, işsizlik gibi olumsuz etmenler örnek verilebilirken, çekici faktörlere ise; istihdam fırsatı, yüksek gelir elde etme imkanları, daha iyi ekonomik koşullar, daha iyi sağlık, eğitim olanakları insanlara daha iyi yaşam standartları sunan faktörlere örnek verilebilir (Çelik F. , 2006, s. 151-155).

İçinde bulunduğu zamana, mekâna, şartlara göre yapıma nedenleri değişen göç, tarihsel süreç içerisinde insanların iradelerinin dışında çevresel olumsuzluklar gibi doğal nedenlerden ötürü yapılırken, sanayi devrimi ve sonrasındaki dönemlerde siyasi, ekonomik, kültürel sebepler başta olmak üzere bireyin kararının ön planda olduğu çeşitli nedenlerden dolayı yapılmaktadır (Oral & Çetinkaya, 2017, s. 3-4).

Ayrıca sanayi devrimi sonrasında kapitalist üretim ilişkilerinin değişime uğraması ile insanlar mekânsal olarak yer değiştirmeye başlamıştır (İnal, 2021, s. 6). Özellikle fabrikaların büyük şehirlerde kurulması, iş imkanlarının artması, ulaşım ve iletişim alanlarında yaşanan gelişmeler insanların büyük kentlerde yaşamayı tercih etmelerine neden olmuştur. Kırsal alandan kentsel alana doğru olan göç süreci bu vesileyle başlamıştır. Köyde yaşayan insanlar, kırsalın olumsuz, itici özelliklerinden dolayı içinde bulunduğu şartlardan daha iyi koşullarda hayatlarını devam ettirmek için gelişmiş, olumlu, çekici özellikleri olan şehirlere doğru göç sürecine girmiştir (Öz, 2019, s. 23). Sanayi devrimi öncesinde insanlar tarlalarını ekip biçerek, bu tarlalardan elde ettikleri ürünlerle ihtiyaçlarını karşılarken, sanayi devrimi sonrasında insanlar makinelerle çalışmaya başlamıştır. Sanayileşme beraberinde fabrikalaşma terimini ortaya çıkarmış, üst-alt ilişkilerini keskinleştirmiş, artan işgücü ihtiyacını karşılamak için yaş, cinsiyet gibi faktörler göz ardı edilmiştir. Bu durum kölelik, çocuk-kadın işçiliği, sözleşmeli işçilik gibi ucuz ve düşük ücretlerle çalışan 'işçi sınıfı' olarak nitelendirilen sınıfın ortaya

çıkmasına neden olmuştur. Böylece insan emeğinin gerek ekonomik gerek sosyal sebeplerden dolayı yer değiştirmesi planlı göç, plansız göç, işçi göçü, mevsimlik göç gibi yeni göç türlerinin oluşmasını etkilemiştir (Berktaş & Oraklıbel, 2021, s. 4-5).

Bireylerin ya da toplulukların yaşamını ekonomik, toplumsal, kültürel ve bireysel olarak etkileyen, yaşamın idame ettirildiği mekânın değiştirilmesi olan göç olgusunun önemli bir boyutu mekânsal ilişkide ortaya çıkmaktadır (Aksoy, 2012, s. 294). Çünkü, mekanlar tarih boyunca, göç sürecinde başat bir role sahiptir. İnsanların göç ettikleri yerle-gelinen yer arasında var olan mekânsal bağlam kültürleşme sürecinde belirleyici olmaktadır. Mekândan bağımsız bir toplumsal yapının var olması söz konusu değildir. Bireyler mekanlar sayesinde yaşadıkları çevreyi algılamakta ve bu çevreyle kurduğu ilişki neticesinde bir kimlik inşa etmektedir. Örneğin, kırsal alandan kente doğru göç başladığında birbirinden farklı iki kültürel yapı aynı noktada buluşacaktır (Göregenli & Karakuş, 2014, s. 105-108). Kentileşme süreci kırdan var olan geleneksel yapıyı kökten bir şekilde dönüştürüp değişime uğratmıştır. Dolayısıyla göç eden insanlar yani göçmenler farklı bir kültürleşme süreci ve değişimin içerisinde kendilerini bulmaktadır. Bu yönüyle mekân, toplumsal yapının oluşumunda, aile gibi sosyal ve devlet ya da millet gibi siyasal aidiyetlerin ortaya çıkmasında, dolayısıyla birlikteliklerin veya ayrışmaların yaşanmasında önemli ve kaçınılmaz bir etkiye sahiptir (Ekici & Tuncel, 2015, s. 12).

Tüm bunlar doğrultusunda göçe neden olan faktörler hem göç veren hem de göç alan bölgedeki göç sürecini ve sonrasında yaşanacak olan diğer alanlardaki gelişmeleri etkilemekte ve bu süreçte yer alan nedenlerin etkileşiminin çok kapsamlı bir özet şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca göçün mekân, zaman özelliğine ve göç kararının arka planında yatan nedenlere odaklanılması göç ve göçmen ilişkisini anlamak açısından önem taşımaktadır (Özyakışır, 2012, s. 4-5).

Göç, bireyleri veya grupları etkilemekle kalmayıp göç alan bölgelerde de önemli değişimlere yol açan, karşılıklı etkileşimle toplumsal yapının dönüşümünü sağlayan dinamik bir nüfus hareketidir (Esen, 2020, s. 8). İnsanların bireysel ya da kitlesel göçünü tetikleyen çeşitli itici ve çekici faktörler bulunmaktadır. Göç kararları ilk olarak çevresel veya siyasi nedenlere, ardından ekonomik nedenlere ve son olarak sosyo-kültürel nedenlere dayanmaktadır (Yılmaz E., 2020, s. 53). Göç etme kararının temelindeki bu nedenler, göç türleri ile yakından ilişkilidir; çünkü göçü tetikleyen faktörler, dönemin koşullarına göre farklı biçimlerde sınıflandırılabilir (Yiğit, 2018, s. 13). Bu bağlamda

göçler; amacına, nedenlerine, gerçekleşme şekline, coğrafi sınır özelliklerine ve diğer çeşitli faktörlere göre sınıflandırılabilir (Adıgüzel, 2016, s. 19). Yer değiştirme hareketleri, gönüllü ya da zorunlu, kısa süreli ya da uzun süreli olup olmalarına bakılmaksızın dış göç/uluslararası göç veya iç göç/ulusal göç şeklinde meydana gelir (Çağlar, 2018, s. 34).

I. Ülke Sınırlarına Göre (Gidilen yere göre) ve Yapıldığı Yere Göre Göçler

a. Dış Göç/Uluslararası Göç: Bireylerin bulunduğu ülke sınırları aşarak başka bir ülkeye ya da kıtaya göç etmesi dış göç/uluslararası göç şeklinde kavramsallaştırılmaktadır. Dış göçler, genellikle gelişmemiş ülkelerden daha iyi yaşam şartlarının olduğu gelişmiş ülkelere doğru sürekli ya da geçici olarak yapılabilir. Bu sayede göç alan ülkeler işgücü ihtiyaçlarını dış göç yoluyla karşılamaktadır (Öz, 2019, s. 30). Teknolojik gelişmeler ve küreselleşmenin etkisiyle ulaşımın kolaylaşması, haberleşme imkanlarının artması dış göç olasılığını artırmaktadır. Yaşadığı ülkeden farklı bir ülkeye göç eden insanlar içinde bulunduğu şartlardan daha iyi yaşama isteğiyle hareket etmesi gönüllü dış göç; savaşlar, doğal afetler, etnik nedenler, siyasi veya dini baskılardan dolayı yer değiştirmesi de zorunlu dış göç olarak ifade edilmektedir (Ata, 2020, s. 10-11). İşçi göçü, mübadele göçü, mültecilerin ve doğal afetten dolayı mağdur olan insanların başka ülkelere göç etmeleri, beyin göçü, siyasal, ekonomik ve sosyal sebeplerle yapılan göçler dış göçe örnek olarak verilebilir (Önal, 2014, s. 17).

b. İç Göç/Ulusal Göç: İnsanların ülke sınırları içerisinde hareket ederek geçici ya da kalıcı olarak yer değiştirmeleri iç göç/ulusal göç olarak ifade edilir. İç göçmenler, ülke sınırları içinde kaldıkları için ülke nüfusunda bir değişim meydana gelmez; ancak göç alan ve göç veren bölgelerde nüfus değişiklikleri yaşandığından ülke içinde dengesiz bir nüfus dağılımı oluşur (Göçler ve Göç Türleri, 2022). Göç veren şehirlerde iş imkanlarının kısıtlılığı, düşük gelir, sosyal problemler ve tarım alanlarının azalması gibi faktörler insanları göçe zorlayan itici nedenlerken; göç alan bölgelerde sanayinin gelişmişliği, iş imkanlarının fazlalığı, yüksek gelir düzeyi, sağlık ve eğitim alanlarında gelişmişlik ise çekici faktörlerdir. Dolayısıyla iç göç, genellikle ekonomik sebeplerle, az gelişmiş bölgelerden ekonomik olarak daha gelişmiş bölgelere doğru gerçekleşir (Yılmaz, 2020, s. 52). İç göç türleri arasında mevsimlik göç, emek göçü, zorunlu göç, sürekli göç ve gönüllü göç yer alır (Koçak & Terzi, 2012, s. 169).

c. Yapıldığı Yerin Özelliğine Göre: Ülke toprakları içerisinde gerçekleşen göçler, kırsal alandan kente doğru, kentten kırsala doğru, kırsaldan kırsala doğru ve kentten kente olmak üzere dört şekilde yapılmaktadır (Güreşçi, 2016, s. 1059). Kırsaldan kente giden insanlar yoksulluk, toprakların bölünmesi gibi ekonomik imkanların yetersizliğinden dolayı göç ederken, kentten kırsala giden insanlar kent yaşamının yorucu olması, var olan topraklarına sahip çıkma arzusu, eski hayatlarına geri dönme arzusuyla, emeklilik veya sağlıklı yaşamak amacıyla göç etmektedir (IOM, Uluslararası Göç Örgütü, 2013, s. 57). Kırsal alandan bir diğer kırsal alana yapılan göç tarım işçileri, göçebe çobanların yaptığı gibi uzun süreli veya kısa süreli hareketleri içerirken, kentten kente yapılan göçler eğitim, iş değişikliği, tayin gibi nedenlerden dolayı yapılmaktadır (Güner, 2017, s. 210).

II. Oluşum Nedenlerine, Hacmine ve Süresine Göre Göçler

a. Oluşum nedenlerine göre; gönüllü/serbest göçler ve zorunlu/güdümlü göçler olarak ikiye ayrılmaktadır. Bu sınıflandırmanın temelini bireysel irade ve irade dışı olan faktörler oluşturmaktadır. Herhangi bir otoriter baskı olmadan bireylerin kendi tercihleri doğrultusunda içinde bulunduğu hayat şartlarından daha iyi imkanlara kendi istekleriyle gitmek istedikleri şehri veya ülkeyi seçerek göç etmeye karar vermesi gönüllü/serbest göç; bireylerin iradelerinin dışında savaş, doğal afet, dengesiz ekonomik kalkınma, siyasi baskılar gibi pek çok itici faktörler sonucunda bulundukları yeri terk etmek zorunda kalmaları zorunlu/güdümlü göç olarak tanımlanabilmektedir (Akkayan, 2002, s. 37).

b. Hacmine göre; bireysel, kitlesel ve aile göçü olarak ayrılmaktadır. Kişilerin beceri ve birikimi doğrultusunda bireysel veya ailesiyle birlikte kendi kararı sonucunda göç etmesi bireysel göç; kısa süre içerisinde, büyük gruplar halinde bireylerin veya toplulukların ani, toplu bir şekilde yer değiştirme kararı vermesine toplu/kitlesel göç denir (Yıldırım F. N., 2019, s. 5). Kitlesel olarak yapılan göçler serbest göçün yaşanması sonucu meydana gelmektedir. Çünkü, bireysel şekilde yapılan serbest göçlerle göç eden bireyler önceden yaşadığı yerdeki kişilerle iletişim kurarak göç edilen yerin çekici faktörlerinden bahsettiğinden o insanların göç etmesine neden olabilmektedir. Bu sebepten dolayı bireysel olarak yapılan göç zamanla kitlesel hale gelmektedir (Öz, 2019, s. 32).

c. Yerleşme süresine göre; göç edenlerin kalma süresine bağlı olarak kalıcı/sürekli göç ve geçici/mevsimlik göç şeklinde bir ayırım yapılmaktadır.

Kalıcı/sürekli göç; göç edecek olan bireylerin daimî ikamet ettikleri yerlerden gerek ekonomik, siyasi nedenlerden dolayı, gerekse sosyal, kültürel, doğal nedenlerden ötürü

yaşadıkları alandan başka bir yaşam alanına devamlı olarak yerleşmek amacıyla yer değiştirmesidir. Sürekli göçler, bireylerin daha iyi ekonomik koşullar, sağlık imkanları, eğitim vb. gibi şartların iyi olduğu çeşitli gerekçelerle kendi kararlarıyla gönüllü olarak yapılabildiği gibi doğal afetler, savaş, toplumsal problemler gibi zorunlu nedenlerden dolayı devlet kararıyla da göç edilebilmektedir (Barışık, 2020, s. 11).

Geçici/mevsimlik göç; yılın belli dönemlerinde gerek ekonomik temelli gerekse gezmek, tatil yapmak amacıyla olsun bireylerin bulundukları yere geri dönmek üzere belirli bir süre başka bir yerde yaşamasıdır. Bu yer değiştirme durumu her yıl istikrarlı bir şekilde belirli aralıklarla birden fazla alanda yer değişikliğini içeriyorsa mevsimlik göç bağlamında ele alınabilmektedir. Bu göç türü daha çok gruplar halinde olduğu için birden fazla sosyal ve kültürel yapının bir arada yaşamasını gerektirmektedir (Sağlam, 2006, s. 34). Geçici göç türünün temelini genellikle ekonomik nedenler oluşturmaktadır. Yılın belirli dönemlerinde artan iş yoğunluğu sebebiyle mevsimsel olarak iş ihtiyacını karşılamak için farklı yerlerde belirli bir süre çalışmak için işçiler gelmektedir. Bu işçi akışı çoğunlukla kırsal alandan tarımsal üretimin fazla olduğu alanlara doğru gerçekleşmektedir (Yiğit, 2018, s. 17) Kırsal alanda yaşayan insanların sınırlı çalışma kaynaklarına sahip olması mevsimlik işçiliği zorunlu hale getirmektedir. Tarım sektöründe olduğu kadar işçiler turizm sektöründe de çalışmak için gelmektedir. Bu doğrultuda mevsimlik göçün en bariz özelliği, her yıl belirli dönemlerde tekrarlanmasıdır (Ankaralı, 2023, s. 25).

III. Yasal Durumuna ve Niteliğine Göre Göçler

a. Yasal durumuna göre; yasal prosedürlere uygun olup-olmaması durumu çerçevesinde göçler; düzenli/yasal göç ve yasadışı/düzensiz göç şeklinde ayrılmaktadır. Yasal göç; yasal prosedürlere uygun olarak göç eden kişilere belirli haklar tanıyan, onları koruyan yaşadıkları ülkeden çıkışını, gideceği ülkeye girişine izin verilerek yapılmasını kapsamaktadır. Yasalar çerçevesinde yapılan düzenli göçler, göç eden kişilere haklarının korunmasını, geçerli ve uygun belgelere sahip olması gibi avantajlar sağlamaktadır (Barışık, 2020, s. 4).

Yasadışı göç; yasal olarak düzenlenen gerekli ve geçerli belgelere sahip olmadan, yasaları ihlal ederek kişinin başka bir ülke sınırından girmesidir. Göç eden kişinin seçtiği hedef ülkeye yasal yolların dışında giriş yapmasını, kalmasını ve çalışmasını içermektedir. Ayrıca hedef ülkeye yasal prosedürlere uygun olarak girip belirlenen yasal sürenin

aşılması da yasadışı göç çerçevesinde ele alınmaktadır. Bu şekilde göç eden bir kişi hukuki tüm haklarından feragat etmiş olmaktadır (Düzensiz Göç Hakkında).

b. Niteliğine göre göçler; beyin göçü ve emek göçü olarak iki şekilde ele alınabilir.

Beyin göçü: Nitelikli meslek sahibi, donanımlı, iyi eğitim almış kişilerin yaşam standartlarını artırmak, şartlarını daha iyi hale getirmek için bulunduğu ülkeden gelişmiş ülkelere doğru yaptığı harekettir. Doktorlar, bilim insanları, mühendisler gibi nitelikli ve yetenekli kişiler için gelişmiş ülkelerdeki çalışma koşullarının iyi oluşu, ileri düzeyde teknolojinin var olması ve yaptığı iş için yüksek ücretlerin verilmesi beyin göçünü çekici hale getirmektedir. Yetenekli, vasıflı, kamu kaynaklarıyla kendini yetiştiren ve geliştiren kişilerin kamudan özel sektöre geçiş yapması ülke içerisinde gerçekleşen beyin göçüdür (Tanrısevdi, Durdu, & Tanrısevdi, 2019, s. 138).

Emek göçü; bireylerin bulundukları ülkede çalıştıkları işten düşük ücretler alması, çalışma şartlarının kötü olması ve çalışma imkânı bulamaması gibi nedenlerden dolayı farklı ülkelere sanayi ve hizmet sektöründe beden gücüne dayalı işlerde bir süre çalışmak için göç etmesidir. Genellikle işgücü göçü az gelişmiş, düşük yaşam şartları olan ülkelerden veya yaşam standartları açısından gelişmekte olan ülkelere sanayisi, ekonomisi gelişmiş ülkelere doğru yapılmaktadır. Özellikle vasıfsız eleman bulmakta zorlanan, üretimini artırmak isteyen ve daha verimli hale gelmesi isteyen gelişmiş ülkelerde iş gücünün eksikliğinin açığa çıkması, diğer ülkelere işçi talep edilmesi sonucu ortaya çıkan bir dış göç türü olarak ifade edilebilir (Deliduman, 2018, s. 18-19). Emek göçü ülkeler arasında olabileceği gibi ülke sınırları içerisinde de olabilmektedir. Emek göçlerine ülke sınırları içerisinde tayin nedeniyle yapılan göçler de örnek olarak verilebilmektedir (Koçak & Terzi, 2012, s. 171).

1.1.2. Göç Olgusunun Tarihsel Arka Planı

İnsanlık tarihi ile başlayan göç, geçmişten günümüze kadar tarihin her döneminde olduğu gibi, değişen dünyada gelecekte de devam edecek bir olgu olarak varlığını sürdürmektedir (Koçak & Terzi, 2012, s. 164). İnsanlık tarihini şekillendiren göç fenomeni, toplumların oluşmasında etkili olduğu kadar gelişmesinde ve yok olmasında da güçlü bir faktördür. Ayrıca göç, toplumların ekonomik yapısından siyasi, dini ve kültür yapısına kadar her alanda etkisini gösteren çok yönlü bir süreçtir. Tarihi çok eskilere dayanan göç, insanların

yeryüzüne yayılması ve keşfedilmemiş yerlere doğru dağılması şeklinde hayatlarını sürdürmek veya daha iyi şartlarda yaşamak için gerçekleşmiştir (Gürkan, 2006, s. 4).

İlk çağlardan beri sürekli yer değiştiren insan, coğrafi keşiflerle birlikte farklı ve yeni yerleri keşfetmeye başlamıştır. Yeni yerlerin keşfedilmesiyle insanların yaşadıkları hayattan ve çevreden beklentileri, istekleri değişmiş ve bu durum göçe neden olan faktörleri de değiştirmeye başlamıştır (Gürkan, 2006, s. 4). İnsanlık tarihi boyunca toplumlar geçim biçimlerine göre; avcı ve toplayıcı topluluklar başta olmak üzere sırasıyla göçebe toplumlar, tarım toplumu, sanayi toplumu ve sanayi sonrası (enformasyon) toplumu şeklinde sınıflandırılabilir (OMÜ, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, 2019).

Paleolitik döneme tekabül eden avcılık ve toplayıcılık sürecinde çoğu insan grubu ve topluluklar temel gereksinimlerinden (barınma, beslenme, güvenlik gibi) dolayı bir arada yaşama ihtiyacı hissetmişler ve göçebe bir halde yaşamışlardır (OMÜ, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, 2019, s. 8-16). Hayatlarını sürdürebilmek için çoğunlukla su kaynaklarına yakın, iklim koşullarının uygun olduğu, güvenli yerlere doğru hareket etmişlerdir. Yaşadıkları yerlerde iklim şartları zorlaştığında, güvenlikleri tehdit altında olduğunda (işgal, savaş vb. durumlar) yer değiştirmek zorunda kalmışlardır. Çevre üzerinde sınırlı kontrole sahip olan avcı ve toplayıcı toplumlar yaşadıkları dönem içerisinde sürekli yer değiştirmek zorunda kalmışlardır (Egemen, 2015, s. 28). Bu gibi durumlardan dolayı bu dönemde gerçekleşen yer değiştirme hareketleri göçebelik ya da sürekli göç kapsamında ele alınabilir (Yalçın C. , 2004, s. 96-97).

Her yer değiştirme hareketi beraberinde daha fazla insanla etkileşimi getirmiştir. Nicelik olarak sayısı artan insanın beslenme kaynaklarına olan gereksinimleri artmaya başlamış bu durumda toprak üzerinde hakimiyetin artmasına neden olmuştur. Dolayısıyla neolitik çağa geçilmesiyle birlikte toprak işlenmeye başlamıştır. Toprağın işlenmeye başlanması, hayvanların evcilleştirilmesini de beraberinde getirmiştir. Böylece köyler kurularak göçer bir durumda olan insan yerleşik hale gelmiştir (Yiğit, 2018, s. 6-7). Yerleşik düzene geçtikten sonra, nüfusun artışı doğal kaynakların tükenmesine sebep olduğundan kıtlığın yaşanması insanların göç etmesine neden olmuştur (Ata, 2020, s. 8). Bu aşama da yapılan mekânsal olarak yer değiştirme hareketleri modern anlamda göç kapsamında değerlendirilebilir (Gürkan, 2006, s. 38).

Toprak üzerinde hakimiyetin artması zamanla güçlü olan toplulukların güçsüz olan topluluklar üzerinde hakimiyet kurmasına ve verimli toprakların ele geçirilmesine neden olmuştur. Ele geçirilen toprakların işlenmesi için insanların kullanılmaya başlaması farklı bir göç olayını başlatan bir süreç olmuştur. 16.yüzyılın ortalarında coğrafi keşiflerle yeni keşfedilen yerler işgücü ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Dünyanın kuzey ve güney kıtalarında yeni keşfedilen yerlerinde pamuk, kahve ve şeker plantasyonlar gibi geniş tarım alanlarında ortaya çıkan iş açığını kapatmak için kölelere ihtiyaç duyulmuştur (Toksöz, 2006, s. 11).

Miller ve Castles bu süreci tarihin birçok döneminde gerçekleşen zorunlu veya serbest göçler neticesinde çeşitli sebeplerle yapılan farklı yerlere göçün nüfusu arttırdığını, üretim ve ticaret kanallarını değiştirip, geliştirdiğini beraberinde milletlerin, devletlerin oluşmasına ve savaşların ortaya çıkmasına neden olduğunu ifade eder (Castles & Miller: 1993'ten akt. Şimşek, 2017, s. 39).

Endüstri devrimine kadar işlerin yürütülmesinde hayvanlar ve insan gücü temel kaynaklar olurken, 18.yüzyılın sonlarında buharlı makinelerin icadıyla birlikte insan ve hayvan gücünden makine gücüne geçiş yaşanmıştır. Tarım toplumundan sanayi toplumuna geçiş dönemi böylece insanlık tarihinde büyük bir etki yaratmış pek çok köklü değişikliği beraberinde getirmiştir. Endüstri devrimiyle birlikte yavaş yavaş tarım sektörüne makineler girmeye başlamıştır. Makinelerin tarım alanına girmesi kas gücüne olan gereksinimi azaltmış, tarımla geçimini sağlayan toplumlar için yeni iş arayışlarını ortaya çıkarmıştır (Yalçın & Kara, 2016, s. 155).

Göç olgusu gerçekleştiği dönemin şartları doğrultusunda farklı yapı ve işleve sahip olmuştur. Yaşandığı dönemin koşullarında var olan tarihi ve toplumsal gelişmeler toplumların yapısının değişmesinde, gelişmesinde belirleyici olarak günümüz dünyasının yeniden şekillenip gelişmesinde öneme sahiptir. Bu doğrultuda tarihi ve toplumsal süreçlerden bağımsız olmayan, modern dünyanın doğuşunu ve şekillenmesini sağlayan göçün gelişimini geçmişten günümüze kadar yaşanmış olan göçleri ana hatlarıyla sıralayarak anlayabiliriz (Şimşek R. , 2017, s. 40).

Tarihsel süreç içerisinde göçleri Berk (2020) MÖ 70.000'lardan 20.yy. kadar sekiz ana başlık halinde bir sıralama yaparken, Durugönül (1997), 17.yüzyıldan günümüze kadar olan göçleri beş büyük göç dalgası şeklinde bir sıralama yapmıştır.

Berk (2020, s. 118-119)'in ele aldığı göç sıralaması;

- M.Ö. 70.000’lerde Homo Sapiens’in¹ Afrika kıtasından Avrupa ve Asya kıtalara göç ederek dünyaya yayılması.
- M.Ö. 15.000-5000 arasında yaşanan erken yerleşik dönem olarak ifade edilen tarım toplumu döneminde yaşananlar göçleri. Bu dönemde insanlar doğal kaynaklarının kullanımının yeni yollarını keşfederek yerleşik hayata geçmeye başlamışlardır.
- Sanayileşmeyle birlikte şehirleşme döneminde Mısır, Mezopotamya, Helen Dünyası, Fenike ve Roma Dünyasında meydana gelen göçler.
- M.Ö. 500-M.S. 1500 arasında gerçekleşen göçler.
- 1400-1600 yılları arasında dünyanın makro bölgelerinde yaşanan ticari, kültürel göçler.
- 1600-1800 yılları arasında sömürgeci ülkeler ve sömürülen ülkeler arasında yaşanan göçler.
- 19.yüzyılda küresel anlamda yaşanan göç hareketleri.
- 20.yüzyıl göçleri

Durugönül: 1997, s.96’dan akt. Şimşek, 2017, s. 40-41’e göre göç dalgalarına ilişkin sıralama şu şekildedir:

- Birinci Göç Dalgası, 17.yüzyıldan I. Dünya Savaşının sonuna kadar olan zaman diliminde Avrupa devletlerinin emperyal güçler olarak kendini göstermeye başladığı süreci içermektedir. Bu dönemde Batılı devletler (İngiltere, Fransa, Hollanda, İspanya, Portekiz gibi) fazla nüfuslarından kurtulabilmek için Batı dışında koloniler kurmuşlardır. Toplum üzerinde baskılara sebep olan nüfus fazlalıklarını oluşturdukları koloniler sayesinde kazanca çevirmişlerdir. Oluşturulan kolonilerle çok fazla kişi Avrupa’dan önce Afrika’ya daha sonra Asya ve Amerika’ya göç etmiştir. Yapılan bu göçler, işgal edilmiş bölgelere ya geçici kalmak suretiyle ya da sürekli olarak yerleşmek maksadıyla gerçekleşmiştir (Yalçın C. , 2004, s. 100).
- İkinci Göç Dalgası, Avrupalı tüccarların Batı Afrika’dan 17. ve 18. yüzyıllarda köle ticareti yapmaları ve köleliğin kalkmasının ardından İngilizlerin Güney Asya’dan başka yerlere sözleşmeli uşak ve işçi götürdükleri süreci kapsamaktadır. 300 yıl süren bu göç hareketleri sonucunda birçok yerli nüfusun sayısı azalmış ve Kanada, ABD, Yeni Zelanda,

¹ Homo Sapiens: Günümüzde insana verilen isim.

Latin Amerika ve Avustralya gibi ülkelerde kurulacak olan devletlerin temelleri atılmaya başlanmıştır (Gürkan, 2006, s. 38-39).

- Üçüncü Göç Dalgası, Habsburg, Osmanlı gibi imparatorlukların I. Dünya Savaşı sonrası dağılmasıyla milli ve yeni devletlerin oluşmaya başlaması neticesinde ortaya çıkmıştır. Oluşan yeni devletler nüfusun homojenleştirilmesi için etnik grupları zorunlu olarak göç etmeye zorlayacak yaptırımlarda bulunması etnik grupların Avrupa'ya yayılmasına neden olmuştur (Gürkan, 2006, s. 39).
- Dördüncü Göç Dalgası, sömürge ülkelerinin II. Dünya Savaşından sonra bağımsızlıklarını elde etmeleriyle başlayan ve yeni oluşturulan hükümetlerin sömürgeci güçlerin sömürülen ülkelere çekilmesi gerektiğini savunan göç dalgasıdır.
- Beşinci Göç Dalgası, günümüzde de halen olumlu veya olumsuz etkilerini sürdüren uluslararası işçi göçü dalgası olarak ifade edilebilir. Gelişmiş ülkelerin yoğun bir şekilde işçi alması bu göç dalgasının ismini şekillendiren önemli bir etkidir (Yalçın C. , 2004, s. 100).

Batı Avrupa ülkeleri, petrol üretimi yapan Orta Doğu ülkelerinde ve Amerika Birleşik Devletleri'nde II. Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan işçi açığının kapatılması amacıyla başka yerlerden işçilerin getirilmesi yeni dünya düzeninde ekonominin yeni dinamikler bağlamında ele alınmasına neden olmuştur (Gürkan, 2006, s. 39).

Tarihin ilk zamanlarında gerçekleşen göçlerde toplumlar ya çevresel ya da sosyal bir otorite olan devlet gibi otoritelerin sürgün, savaş gibi zorunlu sebeplerden dolayı toplumların kendi iradelerinin dışında otoriteler tarafından göç etmeye zorlandıkları görülmektedir. Göç mekânında eşit olmayan bir şekilde dağıtılan ekonomik fırsatlardan başka yerlerde yararlanma isteği doğrultusunda gerçekleşebilmektedir (Kaygalak, 2009, s. 9). Günümüze daha yakın tarihlerde yapılan göçlerde insanlar kendi istekleri doğrultusunda daha iyi hayat şartlarına sahip olabilecekleri yerlere doğru serbest bir şekilde göç etmişlerdir (Gürkan, 2006, s. 40).

Tek bir yer ile sınırlı olmayan göç olgusu, dünya da insanın var olduğu her yerde meydana gelebilmektedir. Dolayısıyla göç olayının yaşanmasına neden olan tüm nedenler dünya ülkelerinde aynı niteliklere sahiptir (Koçak & Terzi, 2012, s. 165).

Göç her ne kadar günümüz dünyasında yerel ve küresel ölçekte yeni bir işleve sahip olsa da tarihsel süreçte farklı bir yapıya sahip olmuştur. Göç ne sanayileşmeyle birlikte kırsal alandan kentlere doğru işgücü göçü olmadan, ne de II. Dünya Savaşından sonraki

dönemde meydana gelen iktisadi yapıdaki sıçramalar olmadan var olabilirdi. Kısaca, tarihsel süreç içerisinde gerçekleşen göçlerle ilgili yapılan sıralamalar incelendiğinde hem sınır ötesine yapılan göçler hem de ülke içerisinde gerçekleşen yer değiştirme hareketlerinde göçün iktisadi, toplumsal ve sosyal yapıdaki değişim ve dönüşümlerden bağımsız olmadığı görülmektedir (Toksöz, 2006, s. 15).

1.1.3. Göç Olgusunun Kuramsal Arka Planı

Tarihi çok eskilere dayanan, toplumsal yapıda birçok alandaki gelişmelerin hem sebebi olabildiği gibi sonucu da olabilen hem de bu gelişmelerden etkilenen çok boyutlu bir olgu olan göçün sistematik bir şekilde incelenmesine 19.yüzyılda başlanmıştır (İnce, 2019, s. 2581). Ayrıca göç karma bir olgudur. Bu sebepten dolayı göç pek çok farklı alanının (Ekonomi, Coğrafya, Sosyoloji, Siyaset Bilimi, Kültür, Psikoloji gibi) inceledikleri alanlardan biri olmuştur. Dolayısıyla her alan olguyu kendi perspektifinden ele alarak açıklamaktadır (Wickramasinghe & Wimalaratana, 2016, s. 27).

Olgusal olarak göçün çeşitlerinin, sebep ve sonuçlarının farklı olması ve gerçekleştiği yere göre farklı bağlamlar teşkil etmesi olgunun tek bir disiplinle ya da kuramla ele alınamayacağını göstermektedir (Özyakışır, 2012, s. 40). Öte yandan her dönem meydana gelen yapısal değişim ve dönüşümlerin insanların yer değiştirme sürecini de etkilediğinden göçü kendine özgü şartları kapsamında ele almayı gerektirmektedir. Bu durum göç olgusunun kendi içerisinde farklı şekillerde tanımlanmasına ve kuramsallaştırılmasına yol açmaktadır (Şimşek R. , 2017, s. 51).

Göç ile ilgili tüm araştırmalar ve kuramlar temelde göç ve göçmen konularında etrafında göçün neden olduğunu, nasıl geliştiğini ve uygulandığını açıklamaya çalışmışlardır (Wickramasinghe & Wimalaratana, 2016). Bu bağlamda göç ve göçmen ile ilgili kuramlar iki temel soru bağlamında konuyu ele almaktadır. İlk olarak, ‘insanlar niçin göç eder?’ sorusu göç kararının arkasında bulunan sebepleri irdelemekte ve göçün niçin çok uzun süreden beri devam ettiğine odaklanmaktadır. İkinci olarak, göçmenlerin göç ettikleri ülkelerde neler yaşadıklarına odaklanarak ekonomik, politik ve sosyal olarak göç etmenlerinin ne tür sonuçlara yol açtıklarıyla ilgilidir (Heisler, 2000, s. 77’den akt.Yazgan, 2010, s.16).

Göç ve göçmenliği konu alan kuramlar göç literatüründe farklı bağlamlar çerçevesinde sınıflandırılmaktadır. Hagen-Zanker (2008) göç kuramlarını analiz seviyelerini esas

olarak makro (büyük) düzey, mikro (küçük) düzey ve mezo (orta) düzey olacak şekilde bir ayırım yapmıştır. Makro düzeydeki teoriler, göçü genel bir bakış açısıyla ele alarak, alınan kararları ekonomik yapı gibi sebeplere dayandırırken, mikro düzeydeki teoriler, göçü bireysel değerler, arzular ve beklentiler etrafında bireyin bakış açısından ele almaktadır. Mezo düzey teoriler ise, göç kararının arkasında yatan sebepleri sosyal ağlar, aile bağları, akran grupları gibi yapılara bağlayarak ele almaktadır. Bu teorilerin sınıflandırması genel olarak Faist, 2000 & Tamas, Hammar, Brochmann, 1997'den akt. Hagen-Zaker, 2008, s. 5'te göç üzerine oluşturulmuş teorilerle ilgili tablo şöyledir:

Makro Seviyedeki Temel Teoriler	Mezo Seviyedeki Temel Teoriler	Mikro Seviyedeki Temel Teoriler
• Neo-Klasik Makro Göç Teorisi • Sistem Olarak Göç • İkili İşgücü Piyasası Teorisi • Dünya Sistemleri Teorisi • Mobilite Geçiş Teorisi	• Sosyal Sermaye Teorisi, • Kurumsal Teori • Ağ Teorisi • Kümülatif Nedensellik Teorisi • Yeni Ekonomi Teorisi • İşgücü Göçü Teorisi	• Lee'nin İtme ve Çekme Faktörleri • Neo-Klasik Mikro Göç Teorisi • Davranışçı Modeller • Sosyal Sistemler Teorisi

Tablo 1: Analiz Seviyelerine Göre Temel Göç Teorileri

Kaynak: (Faist, 2000 & Tamas, Hammar, Brochmann, 1997'den akt. Hagen-Zaker, 2008, s. 5).

Ayrıca Hagen -Zanker (2008, s. 6) göçün başlatılması ve sürdürülmesiyle ilgili de göç teorilerini Tablo 2'de olduğu gibi gruplandırmıştır.

Göçün Başlatılmasına Yönelik Olan Kuramlar	Göçün Sürdürülmesine Yönelik Olan
• Neoklasik Makro Göç Kuramı • Göç Sistemleri Kuramı • İkili İşgücü Piyasası Kuramı • Dünya Sistemleri Teorisi • Hareketlilik Geçiş • Lee'nin İtme ve Çekme Teorisi • Neo-Klasik Mikro Göç Teorisi • Davranış Modelleri • Sosyal Sistemler Teorisi • Yeni İşgücü Göçü Teorisi	• Sistem Olarak Göç • Dünya Sistemleri Teorisi • Sosyal Sermaye Teorisi • Kurumsal Teori • Ağ Teorisi • Kümülatif Nedensellik

Tablo 2: Göçün Başlatılmasına ve Sürdürülmesine Yönelik Teoriler

Kaynak: (Hagen -Zanker, 2008, s. 6).

Massey ve diğerleri (1993) göç teorilerini uluslararası düzeyde göçün başlatılması ve göçün devamına yönelik olacak şekilde iki kategoriye ayırarak teorileri ele almıştır. Cohen (1996), göç teorilerini disipliner perspektif ve genel perspektif şeklinde ayırarak incelemiştir. Kumpikaite & Zickute (2012) göç teorilerini itici-çekici faktörler bağlamında Neo-klasik göç teorilerini, yeni göç teorilerini, mekân-zamansal geçiş teorilerini ve uluslararası hareket teorilerini ele almıştır. Gezin (1991) göç teorilerini dengeli büyüme kuramı, sosyal sistemler teorisi, merkez-çevre kuramı şeklinde kategorize edip incelerken, Çakır (2011) ise göç sosyolojisi kapsamına girecek şekilde göçü doğrudan açıklayan kuramlar ve göçü dolaylı olarak açıklayan kuramlar bağlamında sınıflandırma yaparak göç teorilerini incelemiştir. Özcan (2017) önce erken dönem göç teorilerini daha sonra çağdaş dönem göç teorilerinden bahsederek göç sınıflandırmasını bu bağlamda yapmıştır. Adıgüzel (2016) kategorizasyonunu temel göç kuramlarından başlayarak ekonomik temelli ve sosyo-kültürel temelli olacak şekilde yapmıştır. Çağlayan (2006), Güllüpınar (2012), Aktaş (2015) ve Abadan-Unat (2017) herhangi bir sınıflandırma yapmadan göç teorilerini analiz ederek konuyu ifade etmişlerdir.

Bu çalışmada bahsi geçen kuramlardan ülkemizdeki iç göç olayını doğrudan ilgilendiren ve sonuçları bakımından önemli olan mevsimlik göç ile ilgili önemli olguları, sorunları tartışma imkânı veren sosyal yönü ön planda olan göçle ilgili kuramsal yaklaşımlar üzerine durulacaktır.

1.1.3.1. Ravenstein' in Göç Teorisi

Göç olgusu ilk defa İngiliz coğrafyacı Ernst Georg Ravenstein tarafından kuramsal bir bakış açısıyla ele alınmıştır (Özcan E. Y., 2020, s. 31). Ravenstein' in çabası, William Farr'ın “göçün hiçbir kesin kanuna bağlı olmadan yürüdüğü” savını yanlışlayarak göçle ilgili herkesin kabul ettiği (genel geçer) kanunlarını bulmaktır (Corbett, 2005'ten akt. Çağlayan, 2006, s. 68). Demografik hareketlerin kesinliğine işaret etmek için “kanun” kavramını kullanan Ravenstein, insanların göç etmeye karar vermesinde mesafe ve imkanların bolluğunun etkili olduğunu vurgulamaktadır (Abadan-Unat, 2017). Göç hareketleri çoğunlukla kısa mesafelere doğru yapılırsa bile uzun mesafeli göçler büyük ticaret merkezlerinin ve sanayinin yoğun olduğu yerlere doğru yapılmaktadır (Akyıldız, 2019, s. 26).

Ravenstein'ın 1885 yılındaki çalışmasına bakıldığında, genel olarak çok derin olmadığı ve güçlü bir analize dayanmadığı görülmektedir. Ancak bununla birlikte, The Laws of Migration o dönemde bilinen göçle ilgili ilk çalışma olduğundan dönemi için önemli olduğu kadar daha sonraki dönemlerde yapılacak olan göç kuramları ve çalışmalarına öncülük etmesi açısından da mühim bir çalışmadır (Çağlayan, 2006, s. 69). Ravenstein bu çalışmasında sadece Birleşik Krallık içerisinde yaşanan göç hareketliliğinden bahsetmektedir. Birleşik Krallıkta 1871 yapılan nüfus sayımı raporu insanların neden farklı bir yerde yaşamak için göç etmek istediklerini ortaya koymaktadır (Akyıldız, 2019, s. 26). Dolayısıyla çalışmasının temelini sanayileşme, kentleşme ve 19.yüzyılın sonlarına doğru yaşanan gelişmeler oluşturmaktadır. Sosyo-ekonomik olarak gelişmelerin yaşanması insanların yeni bir süreç yaşamalarına neden olmuştur. Bu bağlamda sanayileşmenin beraberinde getirdiği iş imkanları ve ulaşım ağları, milyonlarca insanın daha iyi bir hayat için Avrupa ve Kuzey Amerika gibi bölgelere göç etmelerine neden olmuştur (Özyakışır, 2012, s. 40).

The Laws of Migration (Göç Kanunları) adıyla 1885 ve 1889 yıllarında aynı isimle yayınladığı iki makalesinde Ravenstein, 1871 ve 1881 yıllarında yapılan İngiliz nüfus sayımı verilerinden yola çıkarak göçü kuramsal bir boyutta ele aldığı yedi göç kanunu aşağıdaki şekilde tasnif etmiştir (Ravenstein, 1885'ten akt. Yalçın C., 2004, s. 23-25).

- Göç ve Mesafe: İnsanların büyük bir kısmı göç etme kararı verirken kısa mesafeli yerleri tercih etmektedir. Gerçekleşen kısa mesafeli göçler gidilen yerde göç dalgaları yaşanmasına neden olmaktadır. Göç dalgalarının yaşanması göç edilen yerden daha fazla

insanın büyük, gelişmiş endüstri ve ticaret noktalarına doğru yer değiştirmesiyle sonuçlanmaktadır. Bu rotalara doğru göç akımlarının yaşanmasının boyutlarını etkileyen de göç edilen yerdeki iş imkanlarının fazla olmasının o bölgede yaşayan yerli nüfus oranıyla bağlantılı olmasıdır.

- Göç ve Basamakları: Sanayileşmenin gelişmesine paralel olarak ticaretin artması, bir kentte hızlı bir şekilde gerçekleşen ekonomik büyüme kırsal alandaki insanları kentlere çekmekte ve bu durum kırsal bölgelerdeki nüfusun azalmasına neden olmaktadır. Kırsal alanda boş olan yerler dış çevrelerden gelen göçmen olarak adlandırılan insanlar tarafından doldurulmaktadır. Dış çevreden veya uzak bölgelerden gelenlerin geldikleri yerde oluşturduğu boşluklarda o bölgelere yakın yerlerden gelen göçmenlerle doldurulacaktır. Bu süreçte kentlerde meydana gelen avantajlar diğer insanlar tarafından algılandıkça göç, kırdan kente veya dıştan içe doğru basamaklı bir şekilde ülkenin her yerinde hissedilip tüm ülkeye yayılarak devam edecektir.

- Yayılma ve Emme Süreci: Bu süreç her ne kadar birbirinin tersi bir durumu ifade etse de benzer özellikler göstermekte ve birbirini desteklemektedir. Ulaşmak istedikleri amaç bu iki sürecin benzer noktasıdır. Ravenstein'a göre, kişiler ortada hiçbir sebep yokken sadece canlarını istedikleri için göç etmezler. Göç, tek başına bir amaç olmaktan ziyade farklı amaçlar içeren bir yer değiştirme hareketidir. Bu bağlamda göçmenlerin göç etme amacı, kentsel alanlarda gelişen ekonomik ve ticaret imkanlarından yararlanmaktır. Kentlerde sanayinin gelişmesiyle ortaya çıkan işgücü açığı yaşanan göçlerle karşılanmaktadır. Böylece göçmenlerin gelişen büyük sanayi merkezlerindeki işlere yerleşmeleri emek gücünün kentsel alanlarda emilmesine neden olmaktadır. Ravenstein bu işleyiş ile amaçları bakımından birbirini destekler nitelikte olan yayılma ve emme süreçlerinin göçle ihtiyaçlarını karşıladığı sonucu ortaya çıkarmaktadır.

- Göç Zincirleri: Bir göç dalgasının yaşanması başka bir göç dalgasının yaşanmasına neden olmaktadır. Göç alan yerler göç dalgalarının da etkisiyle aynı zamanda göç de verdiğinden sürekli bir göç hareketliliği yaşanmaktadır. Burada önemli olan nokta, bir göç dalgasının başlamasının başka bir göç akımının yaşanması tetikleyerek zincirleme bir şekilde ardı ardına devam etmesidir.

- Doğrudan Göç: Ravenstein, bu göç tipinde de göçün yönüne bir kez daha vurgu yaparak ilk dört kanununda bahsettiği basamaklı ve zincirleme şekilde meydana gelen göçten ziyade bu kanunda doğrudan gerçekleşen uzun mesafelere yapılan göçü ve

basamaksız olarak gerçekleşen göçü ele almaktadır. Göç eden kişiler uzun mesafelere göç ederken genellikle büyük endüstri ve ticaret merkezlerinin olduğu kentlere doğrudan bir hareketlilik gerçekleştirmektedir. Göç hareketliliği, göçmenlerin bu kentlere yerleşmeyi tercih etmeleri bakımından basamaksız bir şekilde doğrudan olmaktadır.

Ravenstein 'in ilk beş göç kanununun ortak noktası, insanların sanayi ve ticaret merkezlerinin geliştiği büyük kentlere doğru göç eylemini gerçekleştirdiğidir (Adıgüzel, 2016, s. 25).

- Kır ve Kentte Olan Yerleşimcilerin Farkı: Kentsel alanlarda yerleşik olarak yaşayan insanlarla kırsal alanlarda yerleşik olarak yaşayan insanların göç etme eğilimleri karşılaştırıldığında kentlerde yaşayanlar daha az göçe meyillidir. Ayrıca kente yönelik göçlerin yaşanması orada yaşayan yerleşik insanları göç etme eğilimlerini çok fazla etkilemezken, kırsaldan kırsala yapılan göçler, kırsal alanlarda yerleşik olarak yaşayanların başka yerlere gitmesine neden olmaktadır. Yani, yaşadıkları kırsal bölgeden farklı bir kırsal alana yapılan göçler birbirlerini etkileyerek basamaklı bir göç yaşanmasına yol açmaktadır.

- Kadın-Erkek Farkı: Ravenstein bu göç kanununda cinsiyete göre bir ayrım yapmaktadır. Kadınlar erkeklerle kıyaslandığında daha fazla yer değiştirme eğilimindedir. Ravenstein, kadınların çoğunlukla iç göç bağlamında kısa mesafeli yerlere göç eğiliminde olduğunu, erkeklerin ise ülke sınırlarını aşarak yurtdışına göç ve uzun mesafelere gitme eğiliminde olduğunu ifade etmektedir.

Ravenstein, ilk makalesine göre daha geniş çaplı incelemeler ve eklemeler yaptığı 1889 yılında aynı isimle yayınladığı makalesinde uluslararası göç ile ilgili bilgilere yer vermiştir (Çağlayan, 2006, s. 71). Ayrıca ikinci makalesinde Ravenstein göçün nedenleri ile ilgili ayrıntılardan da bahsetmiştir. Göçün tek bir nedene bağlı olmadığı zorunluluklarında (baskıcı-kötü kanunlar, ağır vergiler, kötü iklim şartları gibi) göç sürecini etkilediğine değinmiştir. Ancak bu zorunluluklar göç akımlarını meydana getirse bile ekonomik olarak daha iyi olma isteğiyle gerçekleşen göçlerin oluşturduğu göç dalgalarıyla karşılaştırılmaz (Özyakışır, 2012, s. 42). Ravenstein 'in ikinci makalesinde göçün sürekli bir şekilde artarak devam ettiği ifadesi günümüz açısından da geçerli olan önemli bir yargıdır. Ravenstein, göçün sürekli oluşunu sanayinin gelişmesine paralel olarak ticaret merkezlerinin çoğalmasına bağlamaktadır (Yalçın C. , 2004, s. 26).

Ravenstein' in göç kanunları Türkiye'de yaşanan iç göçlere bire bir örtüşmese de mevsimlik göç konusu bağlamında örtüşen kısımlar da vardır. Ülkemizde yaşanan iç göçler basamaklı bir şekilde gerçekleşmediği gibi genellikle kısa mesafelere değil de uzun mesafelere yapılmaktadır (Gürkan, 2006, s. 29).

Ravenstein' in kanunları ile ülkemizde yaşanan mevsimlik göçün örtüşen kısımları ise, göçün yönü ve kadınların erkeklere kıyaslandığında daha fazla iç göç eğiliminde olmalarıdır. Bu bağlamda ele alındığında, Ravenstein'nın çalışmalarının temelini oluşturan göçlerin büyük endüstri alanlarına ve ticaret merkezlerine doğru gerçekleşmesi sanayileşmenin beraberinde getirdiği iş imkanlarının göç eğilimini artırması mevsimlik göç ile uyumludur. Mevsimlik tarım işi genellikle az gelişmiş, işgücü imkanlarının kısıtlı olduğu kırsal bölgedeki insanlar tarafından yapılmaktadır. Bu kişiler sanayi ve ekonomisi gelişmiş, işgücü imkanlarının fazla olduğu yerlere göç etme eğilimindedir. Dolayısıyla mevsimlik tarım işçiliği kentsel yoksulluğa karşı geniş, kalabalık yapıları ailelerin geliştirdikleri temel bir geçim kaynağıdır (Arslan A. , 2023, s. 343). Ravenstein' in göçün yönü konusunda yaptığı açıklamalar ülkemizde yaşanan iç göçlerin çoğunlukla kırdan kente doğru gerçekleşmesinden dolayı tutarlı bir çıkarımdır. Bir diğer örtüşen nokta, Ravenstein son kanununda ele aldığı kadınların daha fazla iç göç eğiliminde olmaları mevsimlik tarım işçiliğinde kadın emeğinin yoğun bir biçimde kullanılmasını açıklar niteliktedir. Dolayısıyla Türkiye'de yaşanan kırsal dönüşüm sürecinde kadın emeğinin yaygınlaşması kadınların daha fazla mevsimlik tarım işinde aktif rol oynamasına neden olarak mevsimlik olarak göç etme eğilimlerini artırmaktadır (Arslan A. , 2023, s. 341-343).

1.1.3.2. Stouffer'in Kesişen Fırsatlar Kuramı

Samual A. Stouffer 1940 yılında yazdığı "Intervening Opportunities: A Theory Relating Mobility and Distance (Kesişen Fırsatlar: Hareketlilik ve Mesafe ile İlişkili Bir Teori)" adlı makalesinde ilk kez göçü hareketlilik ve mesafeyle bağlantılı olarak kesişen fırsatlar açısından incelemiştir (Akyıldız, 2019, s. 28). Mikroya yönelik olan kesişen fırsatlar kuramı, göç ile ilgili bireylerin kararlarını ve bu kararların arkasında yatan sebeplere odaklanarak sosyal bir aktör olarak göçmeni ön plana çıkarmaktadır (Çağlayan, 2006, s. 77). Samuel Stouffer'da kişilerin göç etme kararlarını etkileyen fırsatları ve faydaları özellikle mesafenin önemini vurgulayarak ortaya koymuştur. Ancak bununla birlikte

mesafe ve hareketlilik arasında zorunlu bir ilişkinin lüzumlu olmadığını varsayan kuramda hareketlilik ve mesafe yerine “kesişen fırsatlar” terimi kullanılmaktadır. Kesişen fırsatlardan kastedilen ise göç edilen yerdeki fırsatların sayısı ile göç eden kişi sayısı doğru orantılı iken, kesişen fırsatlarla ters orantı oluşturmaktadır. Bu açıdan bakıldığında göç edilen yerdeki iş fırsatlarının ve diğer ekonomik imkanların fazla olması göç eden kişi sayısını da etkilemektedir (Özyakışır, 2012, s. 43).

Samuel Stouffer yaptığı bu çalışmada Cleveland’ın anakent bölgesine ait nüfus istatistiklerini kullanmıştır. Bu istatistiklere göre evlerinden taşınan kişileri veri olarak kullanmıştır. Bu verilerden yola çıkarak Stouffer insanların göç etme kararlarına yön veren üç önemli nokta belirtir: kat edilecek mesafe, göç etmek için seçilen yerdeki imkanlar ve bu imkanların sayısıdır (Stouffer, 1940, s. 846’dan akt. Erbaş). Kesişen fırsatlar kuramda özellikle mesafe önemli bir faktör olarak ön plana çıkarken, son iki madde kişilerin göç etme kararında itici faktörlerden ziyade çekici faktörlerin etkili olduğunu göstermektedir. Buna göre, belli bir mesafeye göç edecek kişilerin sayısı ile bu mesafedeki istihdam imkanlarının fazla olmasıyla doğrudan bağlantılıdır (Jansen, 1970, s. 11’den akt. Çağlayan, 2006, s. 77).

Kesişen fırsatlar kuramı genel olarak göç edilecek yerdeki imkanların bolluğu ve bulunulan yer ve hedef yerler arasındaki mesafeye dikkat çekmektedir. Ayrıca göç edilecek yerlerdeki fırsatların dağıtımı tarihsel, ekonomik, coğrafi, politik ve sosyal etkenler gibi birçok değişkenden etkilenmekle beraber durumdan duruma farklılık gösterebilmektedir. Örneğin, tarım alanlarındaki fırsatların dağıtımında bölgelerin coğrafi özelliklerinden dolayı farklı olabilmektedir (Özyakışır, 2013, s. 48). Öte yandan Stouffer yaptığı çalışmada neden insanların belirli yerlere iş bulmak, ticaret yapmak, suç işlemek için gittikleri ve neden belirli eşleri seçip evlendiklerinin cevabını mekânsal mesafe kapsamında açıklamaya çalışmıştır. Bu açıdan Stouffer’in çalışması ele aldığı konular bağlamında hem coğrafi, ekonomik temelli olduğundan hem de bunları suç, evlilik gibi konularla ilişkilendirmesinden dolayı göçün disiplinler arası bir çalışma olarak sosyolojik bir çalışma olduğunu göstermektedir (Akyıldız, 2019, s. 28).

Türkiye açısından bakıldığında, büyük kentlere yapılan göçlerde aslında kişilerin göç etmek için seçtikleri bu yerlerdeki imkanların bolluğunun bilinmesinden dolayı o bölgelere göç ettikleri bu kuram kapsamında belli bir düzeye kadar açıklanabilmektedir. Stouffer’in kesişen fırsatlar kuramında ifade ettiği gibi göçte mesafenin kısıllığı ve iş

imkanlarının fazla olması o bölgeye göç eden kişi sayısını arttırmaktadır (Jansen, 1970, s. 11'den akt. Çağlayan, 2006, s. 77).

Ekonomik açıdan zayıf bölgelerde yaşayan ve daha rahat hayatlarını sürdürmek isteyen kişiler ekonomik gücü, iş olanaklarının yüksek olduğu yerlere göç etmeye meyillidir. Kentin köylere oranla daha iyi şartlarının olması ve daha fazla gelir etmek gibi fırsatlara sahip olması işçi göçünün temelini oluşturmaktadır (Tatlıdil, 1993, s. 60). Konu mevsimlik tarım işçileri olarak özele indirildiğinde ise, işçilerin çalışmak için tarım alanındaki fırsatların çokluğu, daha fazla gelir elde edebileceği yerlere göç ederek ekonomik açıdan yeni fırsatlar yakalamaya çalıştığı görülmektedir.

1.1.3.3. Petersen'in Göç Tipleri

William Petersen, itme çekme faktörleriyle ilgilenerek her insanın aynı olduğu ve göçün de normal bir şey olduğu yaklaşımına karşı çıkmaktadır. Petersen çalışmasına “her insan aynıysa neden bazılarının göç ettiğini, neden bazılarının göç etmediğini” sorgulayarak başlıyor. Bu noktada Petersen'in ortaya koymaya çalıştığı ise, itme çekme faktörlerinin arka planında bulunan temel sebeplerin ne olduğu ve bireylerin göç etme kararını hangi sebeple gerçekleştirdiğidir. Belli bir zamanda göç için itici olan faktörler belli bir zaman sonra ise çekici bir faktör olarak işleyebildiğinden ve ekonomik faktörün göç için her zaman önemli olduğunu söyleyen Petersen tarihsel döngüden ve itme – çekme faktörleri arasındaki bütünlükten bahsederek göçü anlamının önemli olduğuna vurgu yapmıştır (Petersen, 1958, s. 258'den akt. Çağlayan, 2006, s. 75).

1958 yılında William Petersen “A General Typology of Migration (Göçün Genel Tipolojisi)” adlı makalesinde ekonomik yapının göçü nasıl etkilediğinden yola çıkarak göçü anlamının, kavramının belirli bir sınıflandırma bağlamında olması gerektiğinden bahsetmiştir. Petersen ekonomiye önem vermesinin nedeni ekonomide yaşanan değişikliklerin toplumun üst, orta ve alt sınıflarını farklı boyutlarda etkilemesi ve kişilerin kararların değişmesine neden olmasıdır. Bundan dolayı Petersen sınıfsal ve bireysel farklılıkları göz önüne alarak beş göç tipi belirlemiştir (Akyıldız, 2019, s. 31).

- İlkel (primitive) Göç Tipi: Kişiler genellikle doğa olaylarının yarattığı itici faktörlerden dolayı göç etmektedir. Petersen “ilkel göç” kavramını ilkel insanların göçebe hayatlarını göstermediğini, insanların doğadaki zorluklarla başa çıkmalarıyla ilgili hareketliliği ifade etmek için kullanmaktadır (Petersen, 1958, s. 259'dan akt. Akyıldız,

2019, s. 32). Petersen göçebe toplulukların belli dönemlerde yaptıkları yer değiştirme hareketini de bu tip göç içerisinde değerlendirmektedir (Çağlayan, 2006, s. 75). Bu göç tipinde itme ve çekmeden ziyade itme ve kontrol söz konusudur. Göç eden kişilerin hayat düzenlerini devam ettireceği bir yere doğru göç etme eğiliminde olmaları o kişileri memnun etmektedir. Petersen’a göre bu kişiler ‘muhafazakâr göçmen’ tiplmesidir. Modern çağda ise göç eden kişilerin varış noktası genellikle büyük şehirler olmaktadır (Beyaz, 2019, s. 25).

- Zorunlu (forced) ve Yönlendirilmiş (impelled) Göç Tipi: Petersen ilkel göç tipinde ekolojik faktörlerin oluşturduğu baskıyı ayırt edici özellik olarak kullanırken; zoraki olan ikinci göç tipinde ve yönlendirilen üçüncü göç tipinde ise politik ve sosyal durumların oluşturduğu baskıyı ayırt edici bir özellik olarak ortaya koymaktadır (Adıgüzel, 2016, s. 27). Yönlendirilen göç tipinde Petersen, potansiyel olarak göç etmeye zorlanan kişilerin sosyal baskılarına rağmen göç kararının kendi ellerinde bulundurmalarını kastetmektedir. Devletin ya da işlevsel olarak denk olan kurumların politikaları sonucunda kişilerin göç etmelerine “zorunlu göç” denir. Bu göç tipi toplulukların, bireylerin iradesi dışında zor kullanarak gerçekleşmektedir. Yönlendirilmiş göç ve zorunlu göç tipi birbirine benzediği için Petersen makalesinde ikinci ve üçüncü göç tiplerini oluşturan bu tipleri bir arada ele alarak durumu izah etmiştir (Özyakışır, 2012, s. 44).

- Serbest (free) Göç Tipi: Kişilerin herhangi bir baskı unsuru olmadan kendi iradeleri sonucunda yer değiştirmeye karar vermesidir. Bu göç tipi büyük kitlelerden ziyade bireysel tercihlerin sonucunda bireyin ve ailesinin iradesine, isteğine bağlı olarak gerçekleşen göçlerdir (Jackson, 2010, s. 12’den akt. Ak, 2021, s. 1754).

- Kitlesele (mass) Göç Tipi: Bir bölgeden başka bir bölgeye çok sayıda insanın göç etmesini ifade eden göç tipidir. Petersen’a göre bu göç tipi serbest göçlerin sonucunda oluşmaktadır. Çünkü başka bir bölgeye serbest göç eden göçmenler, göç ettikleri yerin göç ettikleri yerin olumlu yanlarını diğer kişilere anlatarak zincirleme şekilde göç dalgasının başlamasına neden olurlar. Teknolojik gelişmeler, deniz yolları, demir yolları gibi ulaşım ve iletişim ağlarının gelişmesi sonucu kitlesele göçü başlatmaktadır. Göç böylece bireysellikten çıkarak kolektif hale gelmektedir (Özcan E. E., 2016, s. 27; Adıgüzel, 2016, s. 27).

Petersen’in göç tipleri, sadece itme çekme unsurları sonucunda değil, aynı zamanda toplumsal ve bireysel motivasyonlar bağlamında da analiz edilerek oluşmuştur.

1.1.3.4. Everett S. Lee'nin İtme-Çekme Kuramı

“A Theory of Migration (Bir Göç Teorisi)” adıyla 1966 senesinde yazılan makalede ilk defa itici ve çekici faktörler Everett Lee tarafından kuram olarak geliştirilmiştir (Jansen, 1970, s. 12-13'ten akt. Şimşek R. , 2017, s. 56). Lee itme-çekme kuramında, göçmenden ziyade göçe odaklanmış ancak göçmenin de göz ardı edilmemesi gerektiğini kuramında vurgulamaktadır (Adıgüzel, 2016, s. 25).

Everett Lee göçü; “kalıcı ya da yarı kalıcı yer değiştirme hareketi” olarak tanımlamaktadır (Şimşek R. , 2017, s. 56). Lee (1966, s. 49)'ye göre, her göç hareketi kısa veya uzun süreli, kolay ya da zor olsun bir kalkış yeri, bir varış noktası ve hareket mesafesi içerdiğinden bu sürece bir dizi engelinde dahil olduğunu belirtmektedir

İtme-çekme kuramına göre, bireylerin yaşadıkları yerleri terk etmesine savaş, işsizlik, kıtlık, toprak verimsizliği, sağlık ve eğitim imkanlarının yetersiz olması gibi ‘itici’ faktörler neden olurken, gitmek için seçtikleri yerlere yerleşmesine yüksek ücretlerin, imkanların fazla olması gibi ‘çekici’ faktörler sebep olmaktadır. Göç, itici ve çekici olan bu faktörlerin bileşimi sonucunda gerçekleşmektedir (Beyaz, 2019, s. 25). Bu çerçevede Lee itici ve çekici unsurları tespit ederek göç kararı ve göç sürecinde etkili olan dört temel faktör analiz etmiştir. Bunlar şu şekildedir:

- Yaşanılan yer ile ilgili unsurlar
- Gidilecek yer ile ilgili unsurlar
- Sürece karışan engeller
- Bireysel etkenlerdir (Yalçın C. , 2004, s. 30).

Bireyler yaşadıkları bölgeden hem ekonomik, siyasal, kültürel, sosyal sebepler hem de ailevi, kişisel sebeplerde dolayı göç etmek istemektedir (Adıgüzel, 2016, s. 26). Yaşanılan yer ve gidilecek yer de bulunan itici ve çekici faktörler duruma ve bireyden bireye değişiklik göstermektedir. Kuram, belirlenen faktörlerin göç sürecinde belirleyici olduğunu vurgulayarak olumlu ve olumsuz değişkenlerin etkisini tespit etmiştir (Develioğlu, 2023, s. 55).

Lee'nin kuramının işleyişini yukarıda belirlediği dört temel faktörün etrafında itici faktörlere “negatif (-)”, çekici faktörlere “pozitif (+)” ve kişiden kişiye değişmeyen, göçe herhangi bir olumlu veya olumsuz katkısı olmayan faktörlere “nötr (0)” sembollerini vererek formüle etmiştir (Özcan E. E., 2016, s. 192).

Türkiye’de yaşanan göçlere bu kuram açısından bakıldığında itici ve çekici faktörlerin gerek dış göçlerde gerekse iç göçlerde etkili olduğu görülmektedir. Küreselleşme, teknolojik ilerlemeler, ulaşım ve iletişim imkanlarının gelişmesi göçü daha kompleks bir hale getirmektedir (Çağlayan, 2006, s. 75). Dolayısıyla göçü meydana getiren itici ve çekici faktörler bireyler farklı tepkiler vermelerine neden olmaktadır. Çünkü bireylerin göç etme sebepleri, imkanları, düşünceleri, hedefleri farklılık göstermektedir. Sonuç olarak, mevsimlik tarım işçileri yaşadıkları yerlerden gerek ekonomik şartlar, işsizlik, düşük ücretler gerekse toprak verimsizliği gibi itici faktörlerden dolayı tarımsal alanda gelir elde edebilecekleri yerlere doğru göç etmektedir.

1.1.3.5. Göçmen İlişkiler Ağı (Network) Kuramı

İlişkiler ağı kuramı, göçmenlerin gerek yaşadıkları yerde gerekse göç ettikleri ülkelerde akrabalık, ortak köken, dostluk gibi sosyal bağların kurulması neticesinde gerçekleşen göç hareketlerini ifade etmektedir (Adıgüzel, 2016, s. 46). Kurulan bu ilişkiler bireylerin göç etme eğilimlerini arttırarak diğer göçleri de etkilemektedir (Ak, 2021, s. 1754). Söz konusu olan sosyal ağlarla kurulan ilişkiler kişiler gönüllü veya gönülsüz iletişim kursalar da ağların varlığı göçü kolaylaştıracak çok fazla imkân sağlamaktadır. Bu ağlar, menşe ülke, hedef ülke ve ikisi arasında bulunan transit ülke olarak ifade edilen yerlerde çalışmaktadır (Özyakışır, 2012, s. 53).

Göçmen ağları kuramı gerek ülkemizdeki göçler de gerekse uluslararası göçlerde göçmenlerin en başta yerleşim yeri olarak kendilerine benzer yerleri tercih etmelerini açıklar niteliktedir (Gürkan, 2006, s. 33). Türkiye’de akrabalık, hemşerilik unsurlarının göç üzerinde belirleyici olması, göçün maliyetini, risklerini azaltması bireylerin süreci hızlandırmasına neden olmaktadır. Bu ağlar sayesinde göçmenlerin gidebilecekleri yerler veya çalışma alanları artacaktır. Türkiye’de yaşanan iç göç bağlamında gerçekleşen mevsimlik tarım işçiliğinde de hemşerilik ağları ön plana çıkmaktadır. Mevsimlik tarım işçileri çalışmak için gittikleri tarım alanlarına akrabalarından veya yaşadıkları illerinden bu yerlere daha önce çalışmaya gelmiş ya da göç etmiş kişilerin yardımıyla gelmektedir (Egemen, 2015, s. 64).

1.1.3.6. İşgücü Göçünün Yeni Ekonomi Kuramı

1990'lı yıllarda Oded Stark tarafından geliştirilen yeni ekonomi kuramına göre göç, bireyin kendi başına verdiği bir karar değil, aile üyelerinin aktif rol oynadığı kolektif kararları kapsayan bir süreçtir (Abadan-Unat, 2017).

Az gelişmiş ülkelerdeki aileler için göç, temel ihtiyaçlara ulaşmak, hayatlarını idame ettirmek, hayat şartlarını iyileştirmek, geleceklerini güvence altına almak amacıyla ekonomik temelli gerçekleştirdikleri bir süreçtir. Aile bireylerinin göç sürecine katılmasıyla beraber ailenin geliri artacak ve çeşitlenecektir (Toksöz, 2006, s. 20).

Yeni ekonomi kuramına göre göç, sadece kârın kısa sürede maksimize edilmesi amacıyla yapılan bir olgu değildir. Göç, kaynak ve hedef ülke arasındaki göreceli yoksulluk, mevcut gelir farklılıkları, güvensizlik, ücret düşüklüğü gibi birçok faktörden etkilenmektedir. Bireyin yaşadığı yerin koşulları bu sürece etki etmektedir (Stark & Bloom, s. 174-175'ten akt. Akyıldız, 2019, s. 56) Göç etmek için seçilen yerde ekonomik faaliyetlerin belirlenmesi iş güvenliği riskini düşürmekte ve gelir dalgalanmalarını engellemektedir. Göç edecek ailenin bazı fertleri daimî yaşadıkları yerde yerel işlerde çalışırken, bir kısmı gerek ülke içerisinde gerekse ülke dışarısında farklı işlerde çalışmaktadır. Ailenin verdiği ortak karar ailenin ekonomik açıdan rahat etmesine neden olmaktadır (İnce, 2019, s. 2593).

Türkiye'de 1950'li yıllardan bu yana iç ve dış göç bağlamında erkeklerin çalışmak için gurbete çıkması, kazandıkları paraları ailelerine göndermesi, zamanı geldiğinde çalıştıkları yerden ikametgâhlarının olduğu yerlere dönmesiyle meydana gelen bu göç süreci yeni ekonomi kuramının varsayımlarıyla uyumludur (Beyaz, 2019, s. 28). Tarım mevsimin başlamasıyla işleyecek toprağı bulunmayan ya da yeterli toprak alanına sahip olmayan aileler tarımsal işgücü açığının belli dönemlerde yoğun olduğu yerlere giderek yerleşik, geçici ya da mevsimlik olarak bu alanlarda çalışmaktadır. Çalışmak için gelen bireyler genellikle ücretlerin düşük olmasından dolayı bu sürece aileleriyle katılmak zorundadır (SDAM, 2016, s. 2-5). Yeni ekonomi kuramı mevsimlik tarım işçiliğinde tüm aile fertlerinin göç sürecine katılması bağlamında durumu açıklamaktadır.

1.2. Tarım İşi ve Tarım İşçiliği Kavramı

Tarım işi, toprağı, suyu kullanarak iklim şartlarına bağlı olarak tohumlar aracılığıyla ürün elde etmek için toprak üzerine yapılan tüm işleri kapsayan zahmetli olan ancak sabır da

gerektiren bir iştir. Tarım, insanlığın var oluşundan bugüne kadar yaşamın kaynağı olma noktasındaki yerini korumaktadır (Topal, 2010, s. 3).

Tarım, toplulukların yerleşik hale gelmesinde ve insanların toplu bir hayata geçmesinde önemli bir faktördür. Geçmişte insanların tarımla uğraşmaya başlaması toplumların, devletlerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Avcı-toplayıcı topluluklardan tarım toplumuna geçiş ile tarım, insanların beslenme ihtiyaçlarını karşıladığı kadar gelir elde edebildikleri bir alan haline gelmiştir. Sanayi Devrimiyle birlikte, makineleşmenin ortaya çıkması ve teknolojiadaki gelişmeler tarımsal yapıda değişikliklerin yaşanmasına, emeğin dönüşmesine, ticaretin artmasına ve ticaret kanallarının değişmesine yol açmış, tarım sermaye birikimi olarak görülmeye başlamıştır (Yücel & Çalışkan, 2020, s. 527). Yaşanan bu değişim ve dönüşümlerden sonra tarıma dayalı sanayiye doğru bir evrilme olmuştur (Avşar & Işık, 2018).

Tarım işçiliği kavramı, tarım alanındaki işlerin yani ürünlerin ekilmesi, yetiştirilmesi, ilaçlanması, hasat edilmesi gibi tarımsal üretim sürecinin herhangi bir aşamasında etkin rol oynayan ücret karşılığında çalışan kişileri tanımlamak için kullanılmaktadır (Yasak, 2022, s. 13).

Tarım ürünlerinin yetiştirilmesinden, toplanmasına, tarım alanlarının gübrelenmesinden, ürünlerin depolanmasına kadar tüm tarımsal süreçler sanayiye bağımlı hale gelmiş olsa da bu işlemlerin yapılabilmesi için yine de insan kas gücüne gereksinim duyulmaktadır. Tarımsal üretim faaliyetlerinde özellikle fındık, kayısı, patates, soğan, pamuk vb. gibi ürünlerin hasat dönemlerinde insan emeği hala yoğun bir şekilde kullanılmaktadır (Yılmaz & İşler, 2020, s. 119). Böylece, insan emeğinin yoğun olduğu tarım aşamalarında yılın belli dönemleri için çok sayıda işçiye ihtiyaç duyulması makineleşme sürecinden sonra tarım sektörünün ortaya koyduğu yapısal bir özelliktir (Çınar, 2012, s. 7).

Kırsal alanda maddi koşulları iyi olmayan insanların tarım işlerinin yoğun olduğu yerlere doğru çalışmak için gitmeleri kırsaldan şehirlere doğru göçleri başlatmış oldu. Tüm bunlar biçimsel olarak toprak sahibi olan köylüleri pratik olarak etkisiz hale getirdi. Köylüler bu süreçte ya topraklarını satmak zorunda kaldı ya da bu sürecin parçası olmak zorunda kaldı (Tez, 1994). Kapitalist üretim ilişkileri, ücretli işgücüyle beraber tarımsal emeğin dönüşümünün bir sonucu olan tarım işçilerini ortaya çıkarttı (Boratav, 1980, s. 25).

1.2.1. Tarım İşçiliğinin Sınıflandırılması

Çok boyutlu bir süreç olan tarımsal üretim, ürünlerin ekilmesinden hasat edilmesine kadar pek çok farklı aşamayı içinde barındırdığından dolayı bu işleri yapanlar arasında da çalışma şekilleri bakımından farklılıklar vardır. Tarım işçileri gerek yaşadıkları yerde tarım işçiliği yapmakta, gerekse kentlerde mevsimsel olarak ortaya çıkan işçi açığını karşılamak için yedek işgücü olarak çalışmaktadır. Bu farklılıklar doğrultusunda tarım işçileri ile ilgili sınıflandırma Aksöz (1972) ve Çalgüner (1943)'den akt. Görücü & Akbıyık (2010, s. 192-193)'a göre:

- Çalışma süreleri esas alınarak, sürekli /daimî işçiler, geçici/mevsimlik işçiler,
- Yapılan işin niteliği bakımından, beden işçisi, uzman işçi,
- İşçilerin aldığı ücretlerin verildiği zaman dilimi açısından, gündelikçi, aylıkçi, mevsimlikçi, yıllıkçi,
- İşçilerin yaşadığı yer açısından, yerli/ yöre içi ve gezici işçi,
- Cinsiyete ve yaş esas alınarak, erkek tarım işçi, kadın tarım işçi, çocuk ve genç işçiler, yaşlı işçi,
- İş alma biçimlerine göre, götürü tarım işçisi, yüzdeci tarım işçisi
- Uyrukluğuna göre, yerli ve yabancı tarım işçileri biçiminde çeşitli kategorilerde sınıflandırılma yapılmıştır.

Tarım aracıları da tarım işçisi olarak kabul edilmekte ve yapılan tarım işçisi sınıflandırmasına dahil edilebilmektedir. Tarım aracıları, tarımsal üretim sürecinde çalıştırılmak üzere işçilerin bulunmasında, işe alım sürecinde, ulaşım, barınma gibi işçilere ilgili diğer tüm konularda işverenler ile işçiler arasında aracılık yapan kimselerdir (Tarım İşçileri, 2019).

1.3. Tarımda Mevsimlik Çalışma ile İlgili Kavramlar

Tarımda mevsimlik çalışma ile ilgili kavramlar başlığı altında öncelikle mevsimlik iş, mevsimlik işçi kavramı açıklanarak mevsimlik işin öneminden bahsedilecektir. Daha sonra mevsimlik tarım işi ve mevsimlik tarım işçisi kavramları açıklanacaktır. Son olarak mevsimlik tarım işçiliğinin nedenleri, mevsimlik tarım işinde çalışan profilleri ele alınacak, mevsimlik tarım işçilerinin yasal mevzuattaki yeri hakkında bilgi verilecektir.

1.3.1. Mevsimlik İş ve İşçi Kavramı

Tüm yıl boyunca iş alanlarında sadece yılın belli dönemlerinde işin yoğunlaşması ve çalışma faaliyetlerinin artması genel anlamıyla mevsimlik iş olarak tanımlanabilmektedir (Akarsu & Günal, 2019). Yoğun olarak mevsimlik işler tarım, turizm, ormancılık vb. gibi alanlarda ortaya çıkmaktadır. Mevsimlik işler, yapılan işin niteliğine bağlı olarak kısa süreli ya da uzun süreli olabilir. Bu işlerin her sene yılın belli bir döneminde düzenli olarak tekrar etmesi mevsimlik işin en temel özelliğini oluşturmaktadır. Dolayısıyla mevsimlik iş adından da anlaşılabilirliği gibi her yıl periyodik olarak gerçekleşmektedir (Duruiz, 2011, s. 32). Mevsimlik iş, dönemlik işler olması nedeniyle işin doğası gereği belirli bir süre ile sınırlıdır. Bu kapsamda mevsimlik işte çalışan işçi, işveren bünyesinde belirli bir dönem için çalışmak üzere istihdam edilmekte ve bu da süreyle sınırlı olmaktadır.

Dönemlik olan mevsimlik işlerde çalışan işçilere ‘mevsimlik işçi’ denilmektedir. Bu işçiler işveren bünyesinde yılın belirli dönemi için istihdam edilmektedir. Mevsimlik işçiler, iş bulmak için bulundukları yerden başka bir yere hareket ettiği gibi yaşadıkları yerlerde de mevsimlik işçi olarak çalışabilmektedir. Yaşadıkları ülke içinde hareket eden göçmen işçiler ‘bölgesel göç’ kategorisine girmekte ve Torres bu tür de göç eden işçileri ‘gezgin işçiler’ olarak adlandırmaktadır (Torres, 1997’den akt. Duruiz, 2011, s. 32).

Bir işyerinin illa mevsimlik bir işyeri olmasına gerek yoktur, işyeri tüm yıl faaliyet gösteriyor fakat yıl içerisinde belli bir dönemde faaliyetlerini artıyorsa o dönemde yaptığı iş, mevsimlik iş olarak ifade edilmektedir. İşyerlerinin, mevsimlik olarak ortaya çıkan iş gücü ihtiyacını karşılamak için çalıştırdığı işçi de mevsimlik işçi olarak nitelendirilmektedir (Büyüktarakçı, 2010).

1.3.1. Mevsimlik İşin Önemi

Göç genel olarak ekonomik, siyasal, sosyal, kültürel gibi nedenler dolayı yapılmakta ve bu nedenler belirli birtakım sonuçlara yol açmaktadır. Ortaya çıkan bu sonuçların ekonomik ve toplumsal etkilerinden dolayı sosyal politikalardan bağımsız bir şekilde ele alınması mümkün değildir (Ata, 2020, s. 23).

Ana hatlarıyla sosyal politika, ekonomik olarak yeterli gücü olmayanları korumak ve toplumda refahı sağlamak amacıyla yapılan devletin aldığı önlemler ve uyguladığı politikalar bütününe ifade eder. Toplumda refahın ve barışın tesis edilmesi amacıyla

ekonomik açıdan sınıflar arasında var olan adaletsizliklerin giderilmesinde, gelirin yeniden dağılması amacına hizmet edecek olan etkili bir sosyal güvenlik sistemiyle ilgili tedbir ve müdahaleler bütününe kapsamaktadır. Sosyal politika genel olarak sağlık, eğitim, konut, sosyal güvenlik, sosyal hizmetler, istihdam gibi alanlardaki düzenlemeleri içermektedir (Alper, 2019, s. 3).

Mevsimlik iş ve mevsimlik işçilik hem ekonomik ve sosyal boyutları olan hem de hükümet politikaları kapsamında toplumsal yapı içerisinde farklı etki ve sonuçları beraberinde getiren bir olgudur. Göç mevsimlik göç olarak özele indirgendiğinde özellikle istihdam ve işsizlik açısından, iklim şartlarına bağlı olarak üretimin yoğun olduğu mevsimlerde işçiler çalışma fırsatı bulurken mevsim şartlarının elverişsiz olduğu zamanlarda işsizlik ortaya çıkmakta bu durumda ekonomik olarak gelir yoksunluğuna neden olmaktadır (Taşçı, 2009, s. 178). Bu bakımdan mevsimlik göçte işsizlik, istihdam, yoksulluk, gelir dağılımı gibi sosyal ve ekonomik sorunların ortaya çıkması olgunun sosyal politika boyutunda ele alınmasına neden olmaktadır (Yiğit, 2018, s. 22).

Mevsimlik tarım işi tarım ülkelerinin ekonomilerine ve insanların ihtiyaçlarını karşılamak için gelir veya ek gelir kaynağı olma noktasında önemli katkılar sağlamaktadır. Ancak, mevsimlik tarım işçilerinin yasal olarak dayanaklarının olmaması, kayıt dışı ve güvencesiz istihdam etmeleri mevsimlik tarım işinde çalışan işçiler hakkında sağlıklı sayısal veriler elde edilememesine neden olmaktadır (Akbiyık N. , 2011, s. 139). Dolayısıyla kırsal alanda toprağı olmayanlar ve yeterli toprağı sahip olmayanlar kişilerin yapmış olduğu mevsimlik tarım işi hem işveren hem de çalışanlar için avantajlar sağlarken ayrıca çalışanlar için dezavantajlar da söz konusudur. Çalışanlar için yılın belli döneminde istihdam alanı oluştururken, toprak sahipleri için mevsimlik işçiler ucuz iş gücünü ifade etmektedir. Ancak tüm aile bireylerin çalıştığı tarım işlerinde ucuz iş gücünün var olması çocuk işçiliğine, gelir dağılımındaki eşitsizliklere, düşük ücretler dengesizliklere yol açmaktadır (SDAM, 2016).

Gelişmekte olan ülkelerin ekonomik olarak iyileşmelerine katkı sağlayan tarım işi temel ihtiyaçları karşılama noktasında üretime hammadde kaynağı olması yönünden büyük bir önem taşımaktadır. Toprağın işlenmesi, üretimin yapılması için kişilerin bu süreçte katılması ülkenin ekonomisine katkı sağlarken, sosyal politikaların mevsimlik tarım işini yasal dayanaklarla desteklemesi sağlıklı, adil bir şekilde işlemesine yol açabilmektedir.

İşin sosyal politikalarla desteklenmesi toplumda refah düzeyinin yükselmesini, ekonomik açıdan adaletsizliklerin en aza indirilmesi noktasında öneme sahiptir (Ata, 2020, s. 35).

1.3.3. Mevsimlik Tarım İşİ ve Mevsimlik Tarım İşçisi Kavramı

Mevsimlik tarım işİ, yıl içerisinde mevsimine bağılı olarak yetişen zirai ürünlerle ilgili ürünün ekimi, hasadı gibi kısa süreli tarım işlerinin fazla işgücünün gerektirmesini ifade etmektedir. Genellikle kırsal alanda gerek yetersiz toprağı sahip olanlar gerekse işleyecek toprağı olmayan insanlar geçimini sağlamak için iş imkanlarının fazla olduğı yerlere giderek başkalarının tarım arazisinde tarımsal üretiminin herhangi bir aşamasında ücret karşılığında faaliyette bulunmaktadır (Koruk, 2010, s. 18). Tarımsal üretim sürecinde aktif rol oynayan bu kişilere geçici ya da gezici olarak çalışan, yevmiyeli ve aylık ödeme karşılığında emeğini kiralayan ‘mevsimlik tarım işçisi’ denilmektedir (Ankaralı, 2023, s. 26). Ortaya çıkan bu işgücü açığı dolayısıyla yerli veya yöre içi işçiler, farklı bölgelerden gelen mevsimlik gezici işçiler ve yabancı uyruklu işçiler tarafından karşılanmaktadır (Karaman & Yılmaz, 2011, s. 218).

Mevsimlik tarım işçiliğı işin mevsimlik özellikler taşıması, geçici ve ücretli işçilik olması nedeniyle iş ve yaşam koşullarını belirleyici olması, iş ile ilgili örgütlenmeye gerek duyulması açısından önemli bir niteliğe sahiptir. Genellikle mevsimlik tarım işçileri nüfusu kalabalık, düşük gelir seviyesine ve düşük eğitim seviyesine sahip toplumun alt tabakası olarak görülen kişiler tarafından yapılmaktadır. Mevsimlik tarım işinde küçükten büyüğe tüm aile üyelerinin yapabileceğı işler olması çalışmaya engeli olmayan aile üyelerinin çalışma sürecine katılmasına neden olmaktadır (Kalkınma Atölyesi, 2014, s. 12-15). Çalışma koşulları ailenin her bir üyesi için farklı bir süreci beraberinde getirmektedir. Düşük ücretlerin olması çocuk emeğinin sömürülmesine de yol açmaktadır. Yoksullukla baş etmeye çalışan tüm aile kısa bir süreliğine farklı bir yere göç ederek pek çok olumsuzlukla da karşılaşmaktadır (Avşar & Işık, 2018, s. 181). Bu doğrultuda yaşam ve barınma koşullarının uygunsuz olması, yetersiz ve dengesiz beslenmeden kaynaklanan hastalıkların ortaya çıkması, sağlık-eğitim hizmetlerine erişim noktasında sıkıntıların yaşanması ve sosyalleşmenin sınırlı olması gibi olumsuzluklardan dolayı mevsimlik tarım işçilerini, kötü çalışma koşullarına ve sosyal açıdan ötelenen bir grup haline getirmektedir (Şimşek Z. , Mevsimlik Tarım İşçilerinin ve Ailelerinin İhtiyaçlarının Belirlenmesi Araştırması 2011, 2012, s. 9).

1.3.4. Mevsimlik Tarım İşçiliğinin Nedenleri

Mevsimlik tarım işçiliğinin yapılmasında çeşitli nedenlere dayanmaktadır. Genelde tarım arazilerinin yapısı, kullanımı, yetersiz toprak, sosyo-ekonomik nedenler ve belirli bölgelerde yılın belli dönemlerinde ortaya çıkan işgücü açığı mevsimlik tarım işçiliğinin yapılmasına neden olmaktadır. Türkiye’de bölgeler arasındaki altyapı gibi üretim güçlerinin ve ilişkilerinin farklı olması sosyal dengesizliklere yol açmaktadır. Çünkü bölgeler arasındaki farklılıklar işsizlik oranı etkilemekte, bunun sonucunda insanlar bir gelir etmek için iş olanaklarının fazla olduğu yerlere doğru göç etmektedir (SDAM, 2016, s. 5).

Bölgelerin sahip olduğu toprak yapısı, toprağın kullanımı tarımın ekonomik olarak verimli bir tarzda yürütülmesini etkilemektedir. Gerek toprak sahibi olmayanlar gerekse tarım arazisi olan ancak miras yoluyla toprakları parçalanmış kişiler geçimi sağlamak zorlanmaktadır. Bu durumda kişiler yıl boyunca işgücüne ihtiyaç duyulan bölgelerde düşük ücretlerle tarım işçisi olarak çalışmaktadır (Ata, 2020, s. 20).

Çeşitli ürünlerin yetiştiği Türkiye’de tarım arazisinin fazla olduğu göz önüne alındığında toprağı olmayan bölgelerdeki işsiz kalan insanları tarım işine yönelmesi olağan bir durumdur. Çeşitli bölgelerde yetişen ürünlerin yılın belli dönemlerinde mevsimine bağlı olarak üretiminin artması sebebiyle işgücü açığı ortaya çıkmaktadır. İşgücü açığı farklı bölgelerden aileleri ile gelen mevsimlik tarım işçileri ile doldurulmaktadır. Hangi nedene dayanırsa dayansın mevsimlik tarım işçiliğinin arka planında insanların daimî yaşadıkları bölgede tutunmak ve hayatlarını idame ettirmek için yeterli gelirden mahrum olmaları yatmaktadır. Mevsimlik tarım işçileri her ne kadar işsizlikten kurtulmuş gibi gözükseler de kayıt dışı olarak herhangi bir güvenceleri olmadan düşük ücretlerle çalışmaları yoksulluğu ortadan kaldırmamaktadır (Görücü & Akbıyık, 2010, s. 195-197).

1.3.5. Mevsimlik Tarım İşinde Çalışan Türleri

Mevsimlik tarım işçiliğinde iki farklı çalışma türünü içeren bir sistem bulunmaktadır. Bu çalışma türlerinden birini gezici işçiler oluştururken, diğerini yöre içi geçici işçiler oluşturmaktadır. Kendi tarım arazisi olmayan ya da var olan tarım alanlarından yeterli düzeyde gelir edemeyen topraksız veya az topraklı aileler, geçimleri sağlamak amacıyla tarımsal alanda iş imkanının fazla olduğu çalışma alanlarına geçici (günöbirlik/yerli) veya gezici (mevsimlik) olarak giderek istihdama katılmaktadır

(Karaman & Yılmaz, 2011, s. 215). Mevsimlik geçici (yerli) ve gezici tarım işçiliği emeğin yoğun olarak kullanıldığı tarım üretim sürecinde ortaya çıkan genellikle enformel bir çalışma türüdür (Bulut, 2013, s. 10).

1.3.5.1. Geçici (Yerli) Tarım İşçiliği

Yöre içi, günöbirlikçi, mahalli, yerli mevsimlik tarım işçileri olarak da isimlendirilmektedirler. Yerli mevsimlik tarım işçileri bulundukları bölgede veyahut yaşadıkları yerlere yakın bölgelerde başkalarının tarım arazilerinde meyve, sebze ve fındık gibi ürünlerin hasat zamanlarında ortaya çıkan işgücü açığı kapatmak için saatlik veya günlük ücret karşılığında çalışmaktadır (Özbekmezci & Sahil, 2004, s. 262). Bu tarım işçi grubu yaşadıkları bölgede sürekli olarak bu işlerde çalışmayan, genellikle bir günlük çalışmanın ardından eve dönen kişileri kapsamaktadır (Çiçek, Öztürk, & Yiğit, 2017).

Yerli tarım işçileri işverenlerden tarafından çoğunlukla olumlu bir şekilde karşılanmaktadır. Tarımsal üretim sürecine bulunduğu bölgeden, ilçeden, köyden veyahut mahalleden katıldıklarından dolayı gündüzleri çalıştıktan sonra akşamları evlerine döndüğünden işverene maliyetleri az olmaktadır. Yerli işçiler gezici işçilere oranla bu sebepten dolayı daha yüksek ücretler alabilmektedir (Kalkınma Atölyesi, 2014). Yerli tarım işçileri ile gezici tarım işçilerinin arasındaki bu ücret farklılığının temel sebebi çalışma koşullarının ağırlaştırıcı bir etkiye sahip olmasıdır. Memleketlerinden tarım alanlarında çalışmak için göç eden gezici işçiler masraflarını, ihtiyaçlarını karşılamak için ücretler düşük de olsa kabul etmek zorunda kalmaktadır. Ayrıca etnik kimlik de ücretleri etkileyen bir unsundur. İşverenler yöre halkıyla aynı etnik yapıya sahip olan, işi iyi bilen işçileri kayırmaktadır (Gürsoy, 2010, s. 48'den akt.Baş, 2019, s. 9).

Tarım işletmelerinde mevsimlik tarım işçilerinin ücretleri Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verileri doğrultusunda; 2020 yılında günlük ortalama ücretleri erkekler için 115 TL, kadınlar için 97 TL;2021 yılında erkekler için 138 TL, kadınlar için 117 TL;2022 yılında erkekler için 253 TL, kadınlar için 225 TL ve 2023 yılında erkekler için 545 TL, kadınlar için 449 TL olarak bir ücret belirlenmiştir. Mevsimlik tarım işçileri için ödenen ücretler Türkiye'nin her bölgesinde farklılık göstermektedir. İşçilere ödenen ücretler devletin belirlemiş olduğu oranlardan yüksek ya da düşük olmakta birlikte yapılan işin türüne, cinsiyete göre farklılıklar verilen ücretleri etkilemektedir (Baş, 2019, s. 9). TÜİK

verilerinden de anlaşılaşağa üzere erkeklere oranla kadınlara daha düşük ücretler verilmektedir. Mevsimlik tarım işinde çocuklara daha da düşük ücretler verilmektedir. Yerli tarım işçilerinin aynı yöre içerisinde çalışması ve çalışmak için çok uzun mesafelere gitmemiş olmaları sebebiyle gezici işlere göre daha az problem yaşamakta ve çalışma koşullara daha kolay adapte olmaktadır (Baş, 2019, s. 9).

1.3.5.2. Gezici Tarım İşçiliği

Ülke içerisinde başkasının tarım arazisinde çalışmak üzere üretimin yoğun olduğu dönemlerde belirli bir süre çalışmak için başka bölgelerden gelen, yıl içerisinde birden çok bölgede farklı üretim alanlarında çalışan ve geçimlerini bu yolla sağlayan işçilere “gezici (göçebe, mevsimlik) tarım işçileri” denilmektedir. Tarım işçileri çoğunlukla zamana ve iklime bağlı olarak çalışmak için göç ettiklerinden dolayı göçebe bir hayat tarzına sahiptir (Akalin, 2018, s. 8). Mevsimlik tarım işçileri aileleriyle birlikte göç etmektedir (Ankaralı, 2023, s. 27). Gezici tarım işçiliğinin tüm aile ile yapılmasının nedeni, ailenin tüm işgücü olanaklarını kullanarak daha fazla gelir elde etmek istemesinden kaynaklanmaktadır (Orhan, 2017, s. 61).

Gezici tarım işçilerinin çalışacakları alanlar genellikle işveren ve işçi arasında aracılık yapan ‘tarım aracıları’ veyahutta çalışma yapılan bölgelere göre ‘elçibaşı’, ‘elçi’, ‘çavuş’ ya da ‘dayıbaşı’ olarak adlanlarılan kişiler tarafından belirlenmektedir (Bulut, 2013, s. 10). Üretim sürecinin herhangi bir aşamasında sözleşmeli ya da çoğunlukla sözleşmesiz çalışan tarım işçileri, çalışacakları alan üzerinde genellikle söz hakkına sahip değildir (Baş, 2019, s. 8).

1.3.6. Mevsimlik Tarım İşinde İşçi, Aracı ve İşveren Tipleri

Mevsimlik tarım işçileri, modern tarım üretim sürecinin ürünü olmaları ve bu yapı içinde bulunmaları sebebiyle işveren, aracı ve işçi olmak üzere üçlü bir çalışma ilişkisini içermektedir. Bu bağlamda Karaman ve Yılmaz’a (2011, s. 220) göre tarım alanında çalışan tiplerini; mevsimlik tarım işçileri, aracı ve işveren olmak üzere üç şekilde kategorize edilmektedir.

- Mevsimlik Tarım işçileri; yerli mevsimlik geçici tarım işçileri, yabancı mevsimlik tarım işçileri ve mevsimlik gezici tarım işçileri biçiminde sınıflandırılabilir. Mevsimlik gezici tarım işçileri kendi içerisinde aracısız çalışan mevsimlik tarım işleri ve aracı

vasıtasıyla çalışan mevsimlik tarım işçileri şeklinde ayrılabilir. Aracısız çalışan mevsimlik tarım işçileri, iş bulduklarında çoğunlukla düşük ücretler karşılığında çalışan iş ve para garantisi olmayan işçilerdir. Aracı yoluyla iş imkanına sahip olan mevsimlik tarım işçileri ise iş bulma ve ücret alma konusunda çoğunlukla en az sorun yaşayan işçilerdir. Bu işçiler direkt işverenle değil aracılarla muhatap olmaktadır (Karaman & Yılmaz, 2011, s. 220).

- Tarım Aracıları: Tarımsal üretim sürecinde çalıştırılmak üzere işçilerin bulunmasında, işe alım sürecinde, resmî kurumlarla ilgili evrakların düzenlenmesinde, ücretlerin belirlenmesinde, ulaşım, barınma, yemek gibi işçilere ilgili diğer tüm konularda işverenler ile işçiler arasında aracılık yapan kimselerdir (Tarım İşçileri, 2019). Türkiye İş Kurumu (İŞKUR) aracılığı “tarımda iş veya işçi bulma aracılığı görevini yapmayı üstlenen İŞKUR’dan aracılık belgesi alan gerçek veyahut tüzel kişiler” olarak tanımlanmaktadır (İŞKUR). Bu tarım aracıları dayıbaşı, elçi, çavuş gibi bölgelere göre farklı şekillerde isimlendirilerek işveren ve işçiler arasında köprü vazifesi yapmaktadır (Karaman & Yılmaz, 2011, s. 217).

Korkut Boratav, tarımsal üretim sürecinin aracılar yoluyla kontrol edilmesini yarı-feodal bir sistem şeklinde ele almaktadır. Tarım aracıları kontrolü kapitalist çiftçiler tarafından yapıldığından aracılarının işgücü üzerinde denetimi bulunmamaktadır (Boratav, 2004, s. 41-42’den akt. Karaman & Yılmaz, 2011, s. 217).

Tarım aracıları, profesyonel aracılar ve fırsatçı aracılar olarak ikiye ayrılabilir. Profesyonel aracılar, elçi, çavuş, dayıbaşı olarak isimlendirilen, çeşitli tarım ürünlerinin hasat zamanlarında işveren ve işçi ile aracılık yapan kişilerdir. Bu kişiler hem işverenden hem de işçiden komisyon almaktadır. Fırsatçı aracılar, komisyon karşılığı iş ve işçi sağlayan, iş talebi açığı oluştuğunda bu fırsatı iyi değerlendiren geçici olarak mevsimlik işçileri taşıyan şoförler gibi bu işleri yapan kişilerdir (Karaman & Yılmaz, 2011, s. 220). İşveren, aracı ve işçi arasındaki ilişkiler enformel ilişkiler biçiminde şekillense de Resmî Gazete Sayısı 27593 olan 27.05.2010 tarihli “Tarımda İş Aracılığı Yönetmeliği (Ek 4)” kapsamında tarım aracılarında olması gereken nitelikler yasal olarak belirlenmiştir. Yönetmelik, işveren, aracı ve işçi sorumluluklarını net bir şekilde belirleyen “Mevsimlik Tarım İş Sözleşmesi (Ek 3)” metnini sunmaktadır (İŞKUR).

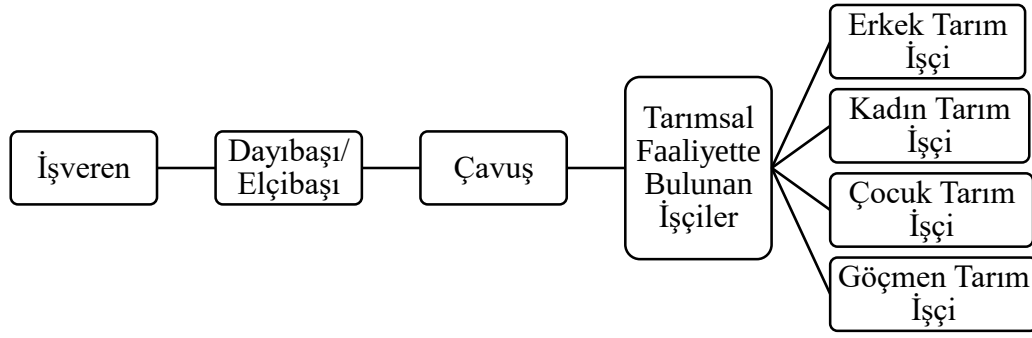
- İşveren profili: Günlük/yevmiye ücret karşılığı işverenler ve işçilerin ihtiyaçlarını karşılayan işverenlerdir. Günlük ücret karşılığında yapılan işlerde işverenler sabah gelip

akşama kadar çalışan işçilerin çoğunlukla ihtiyaçlarını karşılamazken; işçilerin ihtiyaçlarını karşılayan işverenler ise, işin bitişine kadar işçilerin yeme, barınma gibi ihtiyaçlarını karşılamaktadır (Karaman & Yılmaz, 2011, s. 221).

1.3.7. Mevsimlik Tarım İşçiliği İlişkiler Sistemindeki Hiyerarşik Yapılanma

Türkiye bulunduğu coğrafi konum ve fiziki özellikleri sebebiyle farklı iklim koşullarına sahip bir ülkedir. Söz konusu olan iklim çeşitliliği bölgelerin arazi ve toprak yapısını, bitki örtüsünü ve tarım ürünlerini etkilemektedir. Mevcut arazi yapısı bazı bölgelerde tarımsal faaliyetlerin yürütülmesine imkân tanırken bazı bölgelerde tarımı imkânsız hale getirmektedir (Karaman & Yılmaz, 2011, s. 216-217). Özellikle tarımsal faaliyetlerin ekonomik anlamda gelir sağladığı bölgelerde mevsimine bağlı olarak yetişen zirai ürünlerin ekilmesinden hasat edilmesine kadar olan süreç fazla ya da ek işgücü gerektirmektedir. Türkiye’de mevsimine bağlı olarak meydana gelen tarımsal değişiklikler mevsimlik tarım işçiliğine yol açmaktadır (Görücü & Akbıyık, 2010, s. 195). Tarım arazisinin fazla olduğunu ve ekonomik açıdan tarımsal faaliyetlerden gelir elde eden tarla sahipleri yılın belli dönemlerinde daha fazla çalışma gerektiren zirai ürünlerde ücretli olarak çalışacak işçiye ihtiyaç duymaktadır. Bölgesel olarak farklı zamanlarda açığa çıkan işgücü talebinin karşılanmasında aktif olarak yerli işçiler, mevsimlik gezici işçiler rol oynasa da yabancı uyruklu işçilerde tarımsal ek işgücü olarak kullanılabilmektedir (Baş, 2019, s. 113-114).

Mevsimlik tarım işlerinde arz talep ekseninde oluşan işveren ve işçi ilişkilerinin yanında üçüncü aktör olarak tarım araçlarının süreç içerisinde dahil olduğu geleneksel, enformel ilişkiler ağı söz konusudur (Bulut, 2013, s. 12). Mevsimlik tarım işçiliğinde ortaya çıkan enformel ilişkiler ağı emek, iş güvencesi ve ücret talebi etrafında şekillenmektedir. İlişkiler ağı kendi içerisinde alt ve üst ilişkilerini içeren hiyerarşik bir yapılanma oluşturmaktadır. Bu hiyerarşik yapıda cinsiyet, yapılan işin niteliği, alınan ücret belirleyici olan faktörler arasındadır (Baş, 2019, s. 114).

Şekil 1: Mevsimlik Tarım İşçiliği İlişkilerinde Hiyerarşik Yapı

Kaynak: (Karaman & Yılmaz, 2011, s. 216; Baş, 2019, s. 114).

Mevsimlik tarım işçiliğinin hiyerarşik yapılanması Şekil 1’de görüldüğü üzere işveren, dayıbaşı/elçibaşı, çavuş, tarımsal faaliyette bulunan işçiler olarak sınıflandırılabilir. Bu hiyerarşik yapılanmadaki iş ilişkileri işverenden dayıbaşı/elçibaşı ve işçiye doğru emek talebi şeklinde gerçekleşirken işçiden dayıbaşı/elçibaşı ve işverene doğru da iş güvencesi, ücret talebi bağlamında oluşmaktadır (Karaman & Yılmaz, 2011, s. 219).

Tarım aracıları, tarım sektörüne işçi sağlayan gerçek kişilerdir. Aracılar tarım mevsiminde hasat döneminin başladığı zamanlarda yoğun bir emek gücüne ihtiyaç duyan işverenle iş arayan işçiye bir araya getirip aralarındaki ilişkide ücretli olarak aracılık yaparak işin kontrolü ve sürdürülebilirliği için önemli toplumsal aktör olarak tarımda rol oynamaktadır (Yılmaz & İşler, 2020, s. 125; Keskin, 2022, s. 8). Mevsimlik tarımsal üretim aşamalarında tarım iş aracıları işçilerin belirlenmesi, çalışma şekli, işçilerin ihtiyaçlarının giderilmesi, tarlada işçilerin kontrolünün sağlanması, ücretlerin verilmesi gibi çeşitli konulardaki sorumluluklarına göre dayıbaşı/elçibaşı ve çavuş olarak iki şekilde sınıflandırılabilmektedir (Ankaralı, 2023, s. 68).

Türkiye’de Tarımda İş Aracılığı Yönetmeliğinin belirttiği esaslara uygun olarak çalışmak zorunda olan, çavuş da dahil olmak üzere 40-1000 kişi arasında değişen işçi gruplarının ulaşım, barınma, sağlık, ücret, yeme-içme gibi ihtiyaçlarını uygun bir şekilde sağlanması ve idaresinden sorumlu olan tarım iş aracıları ‘dayıbaşı/elçibaşı’ olarak ifade edilmektedir (Ankaralı, 2023, s. 68; Akço, 2018, s. 64). Dayıbaşı veya elçibaşı olarak adlandırılan tarım iş aracıları işveren ve işçilerle çoğunlukla sosyal ilişkileri ve sosyal sermayeleri doğrultusunda bağlantı kurmaktadır (Yılmaz & İşler, 2020, s. 125). Yönetmelik kapsamında tarımda iş aracılarının aracılık belgesine sahip olması ve ücretlerini işverenden alması gerekmektedir. Aracıların işverenle yaptığı iş anlaşmalarını yazılı bir

şekilde olması gerekirken konu üzerine yapılan çalışmalar Türkiye’de tarım aracısı olarak kayıt dışı çalışmanın yaygın olduğu ve anlaşmaların genellikle çalışma sezonu öncesi sözlü olarak yapıldığını ortaya koymaktadır (Akço, 2018, s. 64). İşveren, dayıbaşı ve işçi arasındaki ilişkisel döngüde hem işverenden hem de işçiden komisyon alan dayıbaşıları en karlı olandır. İşveren herhangi bir sebeple işçilerin ücretlerini ödemediğinde ya da ücretlerin ödenmesinde gecikme yaşandığında dayıbaşı işçilere ödeme yapmaktadır. Tarım iş aracılılarıyla kurulan bağlantılar işverenler ve işçiler açısından çeşitli fayda sağlamaktadır. İşverenler açısından aracılar kurdukları ilişkiler iş sezonu öncesi yoğun emek gücüne ihtiyaç duyacakları dönemde çalışmak üzere işçi bulamama sorunu ortadan kaldırırken, işçiler açısından ise iş bulma, ücret, ulaşım, barınma gibi sorunlara çözüm üretmektedir (Karaman & Yılmaz, 2011, s. 220).

Mevsimlik tarım işçiliği ilişkilerinde hiyerarşik yapılanmanın bir diğer basamağını oluşturan çavuşlar dayıbaşından sonra emeğin kontrol ve düzenlemesinden sorumlu olan kişi olarak ortaya çıkmaktadır (Baş, 2019, s. 118). Çavuşlar gerek hasat dönemi öncesi gerekse hasat dönemi boyunca tarım iş aracılılarıyla sürekli irtibatta kalarak aracılar tarafından belirlenen tarım alanlarında 10-20 kişilik işçi grubunun başında işçi olarak çalışabildiği gibi sadece işçileri gözetleyerek de çalışma alanında bulunabilmektedir (Dedeoğlu, 2018, s. 47-48; Yılmaz & İşler, 2020, s. 125). Dayıbaşı ve çavuş arasındaki en temel fark aldıkları ücretlerde ortaya çıkmaktadır. Tarım iş aracısı olarak dayıbaşıları işverenle iş bağlantısı kurması sebebiyle işçilerin ücretlerinden %5 ila %10 arasında bir kesinti yaparak hem işverenden hem de işçiden gelir sağlarken, çavuşlar ise çift yevmiye alarak bir gelir elde etmektedir (Pikolo, 2018, s. 10-11’den akt. Ankaralı, 2023, s. 68).

Mevsimlik tarım işçilerinin iş amacıyla kurduğu ilişkiler hem emek süreçlerine hem de işlerin devamlılığı noktasında işveren ve işçi açısından önemli bir etkiye sahiptir. Dayıbaşı/elçibaşı ile mevsimlik tarım işçilerinin kurduğu bağımlı iş ilişkileri mevsimlik işlerde olduğu kadar mevsim dışı zamanda ortaya çıkan ilişkilerde de varlığını sürdürmektedir (Çınar, 2012, s. 140).

1.3.8. Mevsimlik Tarım İşçiliğinin Yasal Mevzuatta Yeri

Mevsimlik işler sosyal politika ve iş hukuku bağlamında önemli bir konu olarak varlığını sürdürmektedir. Mevsimlik iş olarak nitelendirilen orman ve tarım işlerinde çalışma süreçleri genellikle yasaların uygulama alanı dışında tutulmaktadır. Bu durumun nedeni

olarak tarım ve orman alanlarının ülke düzeyine dağınık bir şekilde yayılmış olması, çok çeşitli işlerin mevsimlik işlerden oluşması, iş gücünün doğa koşullarına ve mevsimine bağlı olarak farklı bölgelere göç etmeyi gerektirmesi gibi farklı çalışma biçimlerini içermesi mevsimlik tarım işçilerinin yaşam ve çalışma şartlarıyla ilgili yasal düzenlemelerin yetersizliğini ortaya çıkarmaktadır (Süzek, 2013, s. 212 akt. Demir, 2015, s. 184). Dolayısıyla mevsimlik işler hakkında yasal olarak çok fazla hüküm bulunmaması yapılan işlerin kayıt dışı olarak gerçekleşmesine yol açmaktadır (Görücü & Akbıyık, 2010, s. 193).

Mevsimlik iş gücüne katılan tarım işçilerinin işveren ve işçi olarak ayrılmasının zor olması, niteliksel ve sayısal olarak farklılık göstermesi nicel olarak sayılarının ve çalışma şartlarının tespit edilmesini zorlaştırmaktadır. Tarım alanında çalışan mevsimlik işçilerine yönelik yasal düzenlemeler ancak farklı yasalarla dolaylı olarak mevsimlik tarım işçilerini ilgilendirmektedir. Bu durumu mevsimlik tarım işçilerini yasalar karşısında sosyoekonomik açıdan dezavantajlı bir grup haline getirmektedir (MİGA, Tarımda Mevsimlik İşçi Göçü Türkiye Durum Özeti, 2012, s. 6; Görücü & Akbıyık, 2010, s. 193).

- **Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sosyal Hakları:** Yazılı hukukun kişilere sağladığı koruma ve düzenlemeler mevsimlik tarım işçileri için yetersizdir. Mevsimlik tarım işçilerinin çalışma hakkı, çalışma özgürlüğü, çalışma şartları, işverene karşı savunmasız olmaları hukuki düzenlemelerden uzak istihdamın gerçekleşmesine neden olmaktadır. Bu durum beraberinde adil olmayan ücretleri ve sendikal haklardan mahrum olmayı getirmektedir (MİGA, Tarımda Mevsimlik İşçi Göçü Türkiye Durum Özeti, 2012, s. 6). 1996 yılında imzaya sunulan 1999 yılında yürürlüğü giren Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı'nda sağlıklı, güvenli ve adil çalışma koşulları, çocuklar ve gençlerin tehlikelere karşı korunması, çalışan göçmenlerin ve ailelerinin yardım ve korunma hakkı, yoksulluğa, toplumsal dışlanmaya karşı korunma hakkı gibi tüm çalışanları kapsayan haklar vardır. Bu haklar mevsimlik tarım işçilerinin yaşamlarına da uyarlanabilmektedir. Ancak mevsimlik tarım işçilerinin yaşam ve çalışma koşulları bireylerin ihtiyaçlarını karşılama noktasında yetersiz kaldığından temel insan hakları olan barınma, sağlık, eğitim gibi hakların kaybını da beraberinde getirmektedir (Çelik A. , 2005, s. 91-93).

- **4857 Sayılı İş Kanunu Kapsamında Mevsimlik Tarım İşçileri:** 2003 yılında kabul edilen İş Kanunu'nun amacı işverenler ile çalıştırdığı işçilerin çalışma ortamı, çalışma

şartlarıyla ilgili hak ve sorumluluklarının bir iş sözleşmesine göre düzenlenmesidir (İş Kanunu, 2003). Bu kanuna bağlı olarak orman ve tarım işlerinde çalışanlara yönelik yönetmelikte 51 ve daha fazla tarım işçisi çalıştıran işyerleri kanun kapsamına girmektedir. Ayrıca İş Kanunu'nda 50 ve daha az işçi çalıştıran orman ve tarım işlerinin yürütüldüğü işletmelerde ve ailenin yaptığı ücretsiz tarım işçiliğinde bu kanunun hükümlerinin uygulanmayacağını da belirtmektedir (Yiğit, 2018, s. 36). Bu kanunda sürekli ve süreksiz iş ayrımı yapılması ve işin niteliğinin ön plana çıkarılması önemlidir. İşin niteliği bakımından en fazla otuz iş günü süren işler 'süreksiz iş', daha fazla devam edenler 'sürekli iş' olarak tanımlanmaktadır. Ancak otuz günden az sürecek olan işler eğer belirtilen süreden fazla sürmüştse de 'süreksiz iş' kapsamına değerlendirilecektir. Mevsimlik işlerin yılın belli dönemlerinde tekrarlanan işler olması işin niteliği doğrultusunda işin sürekli ya süreksiz bir iş olduğuna karar verilmesi doğrultusunda İş Kanunu'nda belirtilen hükümler uygulanabilecektir (Kalkınma Atölyesi, 2014, s. 48). Tarımsal faaliyette belli bir ücret karşılığı çalışan mevsimlik tarım işçileri çoğunlukla bir iş sözleşmesine bağlı olmadan çalışmamaktadır. Bu durumda mevsimlik tarım işlerinin yasal bir şekilde gerçekleşmediğini ve işçilerin kanun kapsamı dışında bırakıldığını göstermektedir. Mevsimlik tarım işçileri, sözleşme yapma ve feshetme, haftalık-yıllık izin hakkı, hastalık ve dinlenme izni, ücret, iş sağlığı ve güvenliği gibi hakları içeren bir sözleşme yapmadığından 4857 sayılı İş Kanunu'nda belirtilen haklardan yararlanamamaktadır (MSG Yayın Kurulu, 2010, s. 1-2). Mevsimlik tarım işlerinin çocuk işçiliği yaygın olması, çalışma saatlerinin çok uzun olması iş kanununda belirtilene aykırı olarak gerçekleşmektedir. Tüm bunlara rağmen İş Kanunu'nda belirtilen asgari ücret ilgili madde 39'da iş sözleşmesine bağlı olarak çalışan, bu kanun kapsamına giren veya girmeyen işçilerin (mevsimlik işçilerde dahil) ekonomik ve sosyal şartlarının düzenlenmesi göz önüne alınmıştır (İş Kanunu, 2003; Yıldırım & Karakoyun, 2023, s. 64).

• **5510 Sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu:** Bu kanun işçileri hem sosyal sigorta hem de genel sağlık sigortası açısından güvence altına almak amacıyla yapılmıştır.

Özel sektörde süreksiz tarım işinde çalışan işçilerin çoğunluğu çalışma amacıyla farklı bölgelere geçici olarak çalışmak için göç etmektedir. Türkiye'de 1983 yılına kadar tarım sektöründe çalışanların sosyal güvence altına alınmalarına yönelik hukuki düzenlemeler

yapılmıştır. Ancak bu yıla kadar zorunlu sigortalı sayılan tarım işçilerin birçok işveren tarafından sigortasının yapılmadığı ortaya çıkmıştır (Akalın, 2018, s. 7-8). Daha sonra 17 Ekim 1983 tarihinde ‘2925 sayılı Tarım İşçileri Sosyal Sigortalar Kanunu’ yürürlüğe girmiştir. Bu kanun kapsamında özel sektörde çalışan süresiz tarım işçileri zorunlu sigorta kapsamından çıkarıldığı, sigortalı olmak isteyen işçiler kendi işlemleri yaparak, primlerini ödeyerek sigortalı olabileceklerine dair maddeler yer almıştır (Akbıyık T. , 2020, s. 1490). 2008 yılında meydana gelen sosyal güvenlik reformuyla tarımsal açıdan gelişmeler kat edilmiştir. Ancak 2008 yılında 5510 sayılı ‘Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu’ süresiz tarım işçilerinin kendi istekleri doğrultusunda sigortalı olmalarına izin veren 2925 sayılı tarım işçilerinin sigorta yaptırmalarına yönelik kanun yürürlükten kaldırılmıştır. Sosyal güvenliğin olmadığı bir ortamda çalışan süresiz tarım işçileri 6111 sayılı Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılması ile Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası kanunu kapsamında sigortalı olma hakları 2925 sayılı kanuna değişiklikler yapılarak geri getirilmiş oldu. Bu kapsamda bir tarım işletmesinde çalışan tarım işçisiyle bir çiftçiye ait olan tarım arazisi çalışan işçi arasında bir fark olmamaktadır (Şakar, 2016, s. 44-45).

• **2010/6 Sayılı Mevsimlik Tarım İşçileri Başbakanlık Genelgesi:** Mevsimlik tarım işçilerinin temel ihtiyaçları olan barınma, ulaşım, sağlık, eğitim, güvenlik gibi ihtiyaçlarıyla ilgili çalışma alanlarındaki sorunların tespit edilmesi ve bu sorunlara çözüm bulunması işçilerin yaşam ve çalışma şartlarının iyileştirilmesi amacıyla yapılmıştır. Türkiye İş Kurumu mevsimlik tarım işçileri ve ailelerine ilişkin bilgileri kayıt altına almayı hedefleyerek mevsimlik işçilere yönelik veri tabanı oluşturmayı amaçlamaktadır (Afşar, 2018, s. 44; Resmî Gazete, 2010). 2010/6 Başbakanlık Genelgesine bağlı olarak 24 Mart 2010 tarihinde Çalışma Genel Müdürlüğü (AÇSHB) tarafından yürütülen mevsimlik gezici tarım işçilerinin sosyal ve çalışma hayatlarının iyileştirilmesi, temel ihtiyaçlarının giderilmesi kapsamında 2010-2013 yılları arasında uygulanmaya başlayan “Mevsimlik Tarım İşçilerinin Çalışma ve Yaşam Koşullarının İyileştirilmesi Projesi I-METİP I” adlı proje yürürlüğe konulmuştur (ÇSGB, Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Yaşam Koşullarının İyileştirilmesi-I Projesi (METİP I)).

• **Tarımda İş Aracılığı Yönetmeliği:** Bu yönetmelik, işveren ve mevsimlik tarım işçileri arasındaki ilişkinin düzenlenmesinde, işlerin yürütülmesinde önemli bir role sahip olan tarım aracılığının yasal bir şekilde gerçekleşmesi amacıyla yapılmıştır (Kalkınma

Atölyesi, 2014, s. 50). 2010 yılında yürürlüğe giren ‘Tarımda İş Aracılığı Yönetmeliği’ kapsamında tarım aracı, işveren ve işçi arasındaki ilişkinin düzenlenmesi, aracıda olması gereken nitelikler, aracılık süresi, aracılık belgesi, yapılan işin denetlenmesi, rapor edilmesi gibi konulara ilişkin usul ve esasları içermektedir. Yönetmelikte, işveren ve işçiler arasında çalışma koşulları, ücret gibi karşılıklı yükümlülüklerin yazılı bir sözleşme belirtilmesini zorunlu kılmaktadır (Yılmaz, Sayın, & Bozoğlu, 2021, s. 191).

- **6331 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu:** 30 Haziran 2012 tarihinde yayımlanan bu kanunda kamu ve özel sektör kapsamına giren işyerleri ve bu işyerlerinin faaliyet kolları fark etmeksizin (istisnalar hariç) tüm işçiler için geçerli olacağı belirtilmiştir. Bu kanun söz konusu olan iş yerlerinde var olan önlemlerin iyileştirilmesinin yanı sıra iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili önlemler alınması, işveren ve işçilerin görevlerinin, hak ve sorumluluklarının düzenlenmesi amacıyla yapılmıştır (Bulut, 2013, s. 28). Tarım işletmelerinde genellikle mevsimlik tarım işçileri faaliyette bulunduğu için iş sağlığı ve güvenliği alanlarında alınan önlemler sürdürülebilir olmamaktadır. İşveren olan toprak sahipleri öncelikli olarak işin bitmesini hedeflediğinden yasal olarak belirlenen sorumluluklarını yerine getirmediği için tarım alanlarında iş denetimi ve işçilerin sağlığı, güvenliği konular ikinci planda kalmaktadır (MİGA, 2012, s. 8).

- **6356 Sayılı Toplu İş Sözleşmesi ve Sendikalaşma Hakkı:** Bu kanunun amacı, işveren ve işçi sendikalarını, sendikalar ile bağımsız kuruluşlar tarafından kurulan konfederasyonlarının nasıl kurulup yönetileceği, denetleneceğini ve nasıl çalışacaklarına ilişkin usul ve esasların belirlemektir. Ayrıca kanun, işçilerin ve işverenlerin sosyal ve ekonomik durumlarını düzenlemek için toplu iş sözleşmeleri yapmalarına, barışçıl yollarla sorunların çözüme kavuşmasına, grev ve lokavta başvurmaları ile ilgili kuralları düzenlemektedir (Resmî Gazete, 2012). 6356 sayılı bu kanunda mevsimlik tarım işçilerinin sendikaya üye olamayacaklarına ya da herhangi bir sendikal faaliyette bulunamayacaklarına ilişkin bir düzenleme yer almamaktadır (Afşar, 2018, s. 47). Ancak, tarım sektörüne ait uygun yasal düzenlemelerin eksikliği, tarım alanlarında küçük gruplar halinde çalışılması, uzun günlük çalışma saatleri, mevsimlik ve kısa süreli çalışma gibi faktörler, örgütlenmeyi zorlaştırmaktadır (MSG Yayın Kurulu, 2010, s. 3).

- **2012/20 Sayılı Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi Hakkında Genelge:** Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından 20 Eylül 2012 tarihinde çıkarılan bu genelge 7 maddeden oluşmaktadır. Çalışan zorunlu eğitim çağındaki çocukların eğitimlerine devam

edebilmeleri ve çocuk işçiliğinin önlenmesi amacıyla tedbirlerin alınması, tüm kurumların ve ailelerin ortak çalışmasıyla mümkündür. Bu kapsamda bu genelge kurumları, aileleri ve çocukları bilinçlendirmeyi amaçlamaktadır. Mevsimlik gezici tarım işçileriyle ilgili olan genelgenin 5.Maddesi mevsimlik tarım işçiliği yapan ailelerin okul çağındaki çocuklarını ilgilendirmektedir. Aileleriyle birlikte çalışmaya gelen çocukların gıda, giyim sağlık, eğitim ihtiyaçlarının giderilmesi, okula devam edebilmeleri için İl/İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü ile ailelerin iş birliği içerisinde olarak çocukların okula kayıtlarının yaptırılması amaçlanmaktadır (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2012).

• **6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu’nda Mevsimlik Tarım İşçileri:** Sürekli ya da süreksiz işçi çalıştıran işyerlerinde istihdam eden tarım işçilerine İş Kanunu hükümleri uygulanmadığından bu işçilerin hakları kısmen Borçlar Kanunu kapsamında korunmaktadır (Kalkınma Atölyesi, 2014, s. 45). Borçlar kanununda hizmet sözleşmesi, işçiyi işverene bağımlı hale getirerek işverenin işini yaptırdığı, işçinin de yaptığı işin niteliğine göre ücret almasına dayanan bir sözleşmedir (Türk Borçlar Kanunu). Kanun sözleşmeye bağlı olarak yapılan mevsimlik işçiler için geçerli olsa da mevsimlik tarım işçileri kapsamına almamaktadır (Yiğit, 2018, s. 37).

01 Temmuz 2012 tarihinde 6098 sayılı Borçlar Kanunun yürürlüğe girmesiyle mevsimlik tarım işçilerinin haklarına yönelik olan düzenlemeler 4857 sayılı İş Kanunu’nda belirtilen hükümlere paralel olarak yapılmıştır (Kalkınma Atölyesi, 2014, s. 49) Dolayısıyla mevsimlik tarım işlerinde çalışan işçilerin hakları hizmet akdi doğrultusunda güvence altına alınmış gibi görünüyor olsa da mevsimlik tarım işçilerin bir sözleşmeye bağlı olmadan çalışması, işverenin idari yollarla takip edilememesi gibi sebeplerden dolayı mevsimlik tarım işleri kayıt dışı yapılmakta ve işçiler mevcut haklarından yararlanamamaktadır (Kılıç, 2006, s. 46).

• **Toplum Sağlığı Merkezi ve Bağlı Birimler Yönetmeliği:** 2015’te yayımlanan Toplum Sağlığı Merkezi ve Bağlı Birimler Yönetmeliği’nde toplum sağlığı merkezlerine bağlı birimlerle ilgili düzenlemeler yer almaktadır. Yönetmelikte entegre sağlık hizmeti, evde sağlık hizmeti, gezici sağlık hizmeti gibi çeşitli konular ele alınmıştır. Ayrıca, TSM (toplum sağlığı merkezi) mobil sağlık hizmetinde dezavantajlı grup arasında sayılan mülteciler, mevsimlik tarım işçileri için de bazı düzenlemeler söz konusudur. Mobil sağlık hizmetiyle temel sağlık hizmetlerine ulaşmada zorluklar yaşayan bu grupların

bulundukları alanlarda sağlık hizmetlerinden yararlanılması amaçlanmaktadır (Resmi Gazete, 2015).

- **Millî Eğitim Bakanlığının 2016/5 Numaralı Genelgesi:** Daimî ikamet ettikleri yerlerden çalışmak için farklı yerlere gelen mevsimlik gezici tarım işçisi ailelerin çocukları mevsimlik çalışma nedeniyle okula devam edemediğinden eğitim sürecinden uzaklaşmaktadır. ‘Mevsimlik Tarım İşçileri ile Göçer ve Yarı Göçer Ailelerin Çocuklarının Eğitime Erişimi’ adlı bu genelge zorunlu eğitim çağındaki bu çocukların çalışmak için geldikleri yerlerde eğitimlerine devam edebilmeleri amacıyla yasal düzenlemelerin yapılması amacıyla yapılmıştır. Çalışmak için gittikleri yerlerdeki okullara misafir öğrenci olarak kaydettilerilebilecektir (Millî Eğitim Bakanlığı, 2016).

- **2017/6 Sayılı Mevsimlik Tarım İşçileri Başbakanlık Genelgesi:** 2010 yılında yayımlanan genelgeyle yürürlüğe giren “Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Yaşam Koşullarının İyileştirilmesi Projesi (METİP)” 2010-2013 yılları arasında bakanlık tarafından ayrılan bütçe ile faaliyet göstermeye başlamış olsa da 2014’ten itibaren valilikler, belediye başkanlıkları, kaymakamlıklar, sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakfı tarafından projenin yürütülmesine karar verilmiştir (Yiğit, 2018, s. 40). 19 Nisan 2017 tarihinde mevsimlik tarım işçilerini konu alan 2017/6 sayılı Başbakanlık Genelgesinin yürürlüğe girmesiyle 2010/6 sayılı genelge yürürlükten kaldırılmıştır. Yayımlanan genelgede mevsimlik tarım işçilerinin barınma, sağlık, eğitim, güvenlik gibi konuları içeren 36 maddeden oluşmaktadır. “Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Yaşam Koşullarının İyileştirilmesi-II Projesi (METİP II)” mevsimlik tarım işçilerinin yaşam ve çalışma şartlarını iyileştirerek resmi olarak kayıt altına alınmalarını ve kamu hizmetlerine ulaşmalarını sağlamak amacıyla geliştirilmiştir (ÇSGB, Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Yaşam Koşullarının İyileştirilmesi-II Projesi (METİP II)). Valilikler tarafından yürütülen 2017-2020 yıllarını kapsayan bu proje kapsamında, mevsimlik tarım işçilerinin tespit edilmesi ve ilgili kurumların ortak çalışmasına öncelik verilerek “Mevsimlik Tarım İşçileri Bilgi Sistemi (e- METİP)” kurulmuştur. 81 il valiliğinin kullanımında olan bilgi sistemi mevsimlik tarım işçiliğinin yoğun olarak yapıldığı 17 ilde uygulanmıştır (2017/6 Sayılı Mevsimlik Tarım İşçileri Başbakanlık Genelgesi, 2017).

- **2024/5 Cumhurbaşkanlığı Mevsimlik Tarım İşçileri Genelgesi:** 2017’de yürürlüğe giren Başbakanlık Genelgesinde yazılı olan maddelerin bazıları değiştirilerek yerine

geliştirilmiş yeni maddelerinin eklendiği 13 maddeden oluşan Cumhurbaşkanlığı Genelgesi 27 Nisan 2024 tarihinde yürürlüğe girmiştir (Resmi Gazete, 2024). Yeni genelge mevsimlik tarım işçisi olarak çalışan ailelerin bulundukları illerden başka illere çalışmak için gittiklerinde bu süreçte yaşadıkları sorunların tespit edilip giderilmesi amacıyla yapılacak olan çalışmalarda kullanılması gereken usul ve esasları içermektedir (2024/5 Cumhurbaşkanlığı Mevsimlik Tarım İşçileri Genelgesi, 2024).

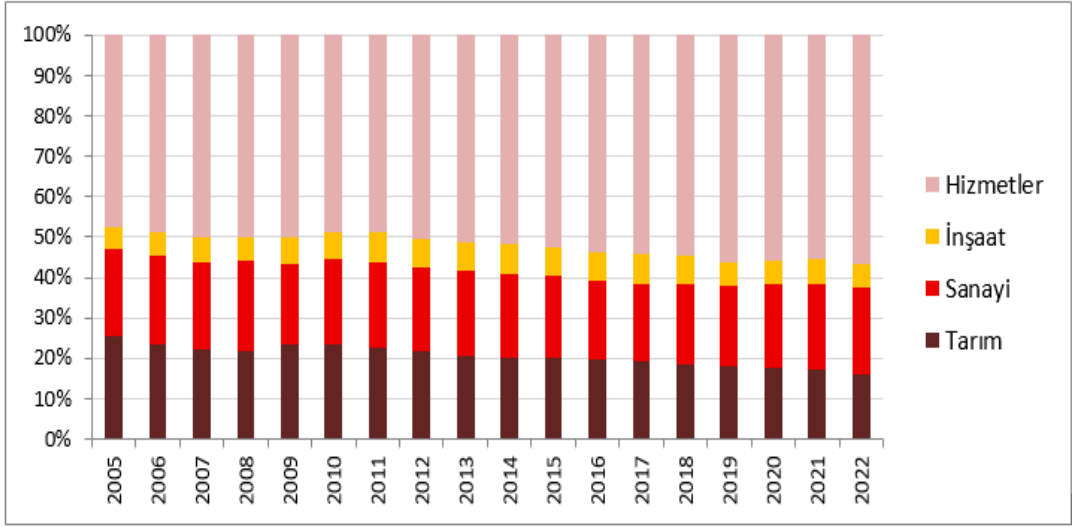
2. BÖLÜM: MEVSİMLİK TARIM İŞÇİLİĞİNİN KÜRESEL VE ULUSAL ÖLÇEKTE DURUMU

2.1. Dünya Ekonomisinde Tarımın Sektörel Dağılımdaki Yeri

İnsanlık tarihinin başlangıcından beri var olan toprak, üretim faktörlerinden ilkin ve tarımsal faaliyetlerin ana kaynağını oluşturmaktadır. Bu doğrultuda tarım, toprağı kullanarak tohumlar aracılığıyla yararlı ve önemli olan bitkisel ve hayvansal ürünlerin üretilmesi, verimliliğin artması ve ekonomik değeri olan bu ürünlerden daha değeri ürünler elde etmek için yapılan faaliyeti ifade etmektedir. Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere tarım, insanların fizyolojik ihtiyaçlarını karşıladığı kadar gelir kaynağı olma noktasında da ülkelerin ekonomisine, milli gelire, istihdama, tarıma dayalı sanayi sektörüne katkı sağlamaktadır. Genel itibariyle tarım, bugün değışen dünyada azımsanmayacak kadar çok insana istihdam alanı sağlamakta ve önemli stratejik bir sektör olması açısından ekonomik bir faaliyettir (Erbay, 2013, s. 7-10).

Tarım sektörü, az gelişmiş ülkeler ve gelişmek üzere olan ülkelerin ekonomik olarak gelişim sürecinde aktif bir rol oynamaktadır. Ekonomik bir faaliyet olan tarım bu ülkelerde istihdam alanların başında gelmekte ve ülke gelirinin önemli bir kısmı tarım ve tarımsal ürünlerin ihracatından elde edilmektedir (Öztürk, 2008, s. 162). Öte yandan, tarım sektörünün ülkenin tüm ekonomik faaliyet alanlarını ifade eden gayri safi yurtiçi hasıla içerisindeki payı, geçmişe oranla yıllar içinde azalmış olsa da halen önemli ölçüde büyük etkilere sahip olduğu bir gerçektir (Genel Tarım Sektörü, 2022, s. 1).

Bir ülkenin ulusal geliri tarım (birincil faaliyet), sanayi (ikincil faaliyet) ve hizmetler (üçüncül faaliyetler) olmak üzere üç sektöre bölünmektedir. Gelirin bu sektörler arasındaki dağılımı ‘sektörel gelir dağılımı’ şeklinde ifade edilmektedir (Şahin, Yılmaz, & Varol, 2018, s. 240). Tarihsel gelişim sürecinde ekonomide tarımdan sanayiye, sanayiden hizmet sektörüne doğru bir gelişim söz konusudur. Ülke nüfuslarının bu sektörlerle göre dağılımı ülkenin gelişmişlik durumunu göstermektedir. Gelişmiş ülkelerde ekonominin sektörel dağılımına yaklaşık olarak tarım %10, sanayi %30, hizmet sektörü %60 şeklinde bir etkiye sahipken, gelişmekte olan ülkelerin ekonomisinde tarım %50, sanayi %15-20, hizmet sektörü %30-35 civarında etkili olmaktadır. Az gelişmiş veya gelişmemiş ülkelerde ise %90 gibi bir oranla tarım önemli bir gelir kaynağını oluşturmaktadır (Işık N. , 2016, s. 123).

Grafik 1:2022 Yılları Arasında AB-27 Ülkelerinde ve OECD Ülkelerinde İstihdamın Sektörel Olarak Dağılımı

Kaynak: (İstihdamın Sektörel Dağılımı).

İstihdamın sektörel dağılımı, bir ülkedeki temel ekonomik sektörler olan tarım, sanayi, inşaat ve hizmet sektörlerinin her birindeki aktif olan nüfusun bu sektörler içindeki oranını belirlenmesinde önemlidir. Ayrıca çalışan nüfusun sektörel dağılımdaki yerinin saptanması, nüfusun çevre üzerinde kurduğu baskının boyutunu ve niteliğini etkilemektedir. Grafik 1, 2005 yılı ve 2022 yılı arasındaki ana ekonomik sektörlerin dağılımını göstermektedir. 2022 yılında istihdamın ana ekonomik sektörlerle göre dağılımına bakıldığında; OECD ülkelerinde tarımda %4,6, sanayide %14,4, inşaat %7,3, hizmetlerde %73,7 olurken, AB ülkelerinde tarım %3,6, İnşaat %6,7, sanayi %17,7, hizmetler ise %71,9'unu oluşturduğu görülmektedir (İstihdamın Sektörel Dağılımı). Bu grafik yıllar geçtikçe tarım sektörün istihdam içerisindeki payının düştüğünü göstermektedir.

	1997	2003	2008	2015	2016	2017
ABD	2,6	1,5	1,3	1,4	1,4	1,4
Türkiye	40,8	31,9	23,1	20,4	19,5	19,4
Dünya	40,3	39,1	34,4	29,2	28,8	28,4
Uganda	71	68,7	72,8	71,3	71,4	71,1
Meksika	23,4	16,1	13,7	13,4	13,1	13,1

Tablo 3: Dünya Ülkelerinde Tarım Sektöründeki İstihdam Oranları (%Toplam İstihdam)

Kaynak: (Cantürk, 2020, s. 7; Dünya Bankası 2019’dan nakl.).

Tablo 3, farklı ülkelerde tarım sektöründeki istidamın genel istihdam içindeki yıllara göre oranlarını göstermektedir. Gelişmiş, kapitalist bir ülke olan ABD’de genel istihdam içerisinde tarımın payı küçüktür. ABD’de tarımsal modernleşme ve makineleşmeden dolayı tarım nüfusu giderek azalmış, 1922’lerde 32 milyon toplam nüfusun %30’u olan tarımsal nüfus 1982’de %2,6, günümüzde ise %2’lere yaklaşarak gerilemiştir (Koç, 1994, s. 131-132). Ancak tarımsal nüfusun azalması tarımsal üretimin azaldığı anlamına gelmemektedir. Tarımsal üretimin artmasını sağlayan makinelerin kullanılması, tarımın bilimsel yöntemlerle yapılması ve ilaç, gübre gibi toprak verimliliğinde etkili olan girdiler sayesinde ABD’de tarımda başarılı bir ülke konumundadır (Tarımda Başarılı 10 Ülke, 2023). Türkiye’de ise, tarım sektörünün genel istihdam içindeki oranında bir azalma söz konusudur. Bu gerilemede hizmet sektörünün artış göstermesi etkili olmaktadır (Cantürk, 2020, s. 7).

Grafik 2 ise, tarım sektörünün genel istihdam içerisinde oranları spesifik ülkeler olarak değil dünya genelindeki durumu gösterilmiştir.

Grafik 2: Dünya Genelindeki Tarımsal İstihdamın 2000-2019 Yılları Arasında Toplam İstihdam İçindeki Payı

Kaynak: (Dünya Geneli Tarımsal İstihdam ve Toplam İstihdam İçindeki Payı, 2022; Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) nakl.).

Grafik 2'nin de gösterdiği gibi geçmiş yıllara oranla tarımsal istihdam azalmış olsa da dünya ekonomisinde tarımın payı halen çok önemlidir. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)'un 2022 yılındaki tahminlerine göre, dünyada 891 milyon kişi tarım sektöründe çalışmaktadır. Bu rakam toplam 3,43 milyar olan istihdamın %26'sına tekabül ederken, gelişmiş ülkelerde %3, az gelişmiş ülkelerde hemen hemen %63'lük bir oran olarak belirlenmektedir (Genel Tarım Sektörü, 2022, s. 2). Dünyada tarım nüfusunun büyük bir kısmını düşük gelir grubundaki insanlar oluşturmaktadır.

2.1.1. Dünya Tarımında Mevsimlik İşgücü: Genel Durum ve Eğilimler

Dünya çapında tarım ve tarımsal ürünlerin büyük oranda ihraç edilmesi, bu sektörün gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerin ekonomilerinde önemli bir konumda tutmaktadır (Akgeyik, 2022, s. 5). Söz konusu bu ülkelerde tarım sektörü en çok istihdam edilen alanların başında gelmektedir. Tarımsal faaliyet sürecinde sürekli tarım işçiliği zamanla mevsimlik işçiliğe dönüşmüş ve bu değişim, geçici istihdamda artışa yol açmıştır (Arslan H. , 2016, s. 1137).

Dünya genelinde mevsimlik tarım işçiliği birçok ülkede önemli bir rol üstlenmektedir; ancak bu iş gücünün koşulları ve durumu ülkelere göre farklılık arz edebilir. Bu iş gücünün temeli ise 1600'lü yıllara dayanmaktadır. Köleliğin yaygın olduğu bu dönemde, Afrika'dan kendi rızaları dışında tarımsal iş gücü olarak Avrupa'dan Amerika kıtasına

işçiler getirilmiştir. 1800’lerde İngiltere’den çocuk işçilerin getirilmesi, çeşitli sektörlerde göçmen işçi sayısının yol açmış ve göçebe tarım işçiliğinin de başlangıcı sayılabilmektedir. II. Dünya Savaşı sırasında Avrupa’da birçok insanın hayatı kaybetmesi ciddi bir işgücü açığının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu işgücü açığını gidermek amacıyla göçebe tarım işçileri kullanılmıştır. Günümüzde, İspanya, İtalya ve Fransa gibi Avrupa ülkeleri mevsimlik tarım işçiliğini yoğun bir şekilde tercih etmektedir (Fereli, Aktaş, & Güneş, 2016, s. 38). "Bu durumun arkasında, 1980’li yıllardan itibaren neoliberal politikaların dünya ekonomisi üzerindeki etkisi yatmaktadır."

1970’li yıllardan bu yana dünya ekonomisindeki değişimle birlikte, geçici, göçmen, mevsimlik gibi adlarla ifade edilen işçiler, yılın belirli dönemlerinde işgücü ihtiyacını karşılamak ve işgücünün yeniden dağıtılmasını sağlama noktasında birçok ülkenin ekonomisinin önemli bir unsuru haline gelmiştir (Yıldırım U. D., 2014, s. 11). Sonuç olarak, bazı gelişmiş ülkelerde ve gelişmekte olan birçok ülkede tarımsal üretimin devamını sağlamak için işgücünün büyük bir kısmını günlük, geçici veya mevsimlik göçmen işçiler karşılamaktadır. Bu durumun arkasında, neoliberal politikaların 1980’li yıllardan itibaren dünya ekonomisini şekillendirmesi yatmaktadır.

Neoliberal politikalar, Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ), Dünya Bankası (DB) gibi kurumlar tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu kurumlar aracılığıyla gerçekleştirilen politikalar uluslararası alanda piyasanın gelişmesinde denetimlerin kaldırılması, çeşitli sektörlerin yarattığı harcamaların azaltılması sebebiyle istikrarlı, düzenli, güvenceli istihdam biçimlerinin en aza indirilmesini amaçlamaktadır (Uçkaç, 2010, s. 423). İstihdam biçimlerinin değişmesi göçmen, mevsimlik gibi geçici istihdamlı, düşük maliyetli olan işgücüne talebi arttırmaktadır. Özellikle tarım, hizmet ve inşaat sektörü alanlarında mevsimlik işçiye ihtiyaç duyulmaktadır. Dünya genelinde 1,1 milyar tarım istihdamının neredeyse 450 milyonu tarımsal alanda çalışmak için başka ülkelere gittiği gibi ülke sınırları içerisinde yer değiştirmektedir (Hurst, Termine, & Karl, 2007, s. 32).

Uluslararası Çalışma Örgütü’nün 2017 yılındaki verilerine göre dünya tarım nüfusunun %75’ini orta ve düşük gelir grubuna sahip olan insanlar oluşturmaktadır. Ülkelerin gelişmemişlik durumu, tarımın dünya genelinde önemli bir istihdam alanı olmasının yoksulluktan kaynaklandığını göstermektedir (ILO, 2018). Tarım sektöründe özellikle hasat döneminde geçici olarak yapılacak işlerin ortaya çıkması ve bu işler için genellikle

düşük vasıflara sahip işçilerin tercih edilmesi ülkenin veya bölgenin gelişmişlik seviyesi ile doğrudan ilgili değildir. Sanayisi gelişmemiş ülkeler arasında yer alan Zaire, Nijerya, Sudan, Nepal ve Botsvana gibi ülkelerde iş gücünün %85'i tarım sektöründe faaliyet göstermektedir (Kasımoğlu, 2006, s. 9-15).

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki en temel fark kötü koşullar altında bu işleri yapan kesimin farklılık göstermesinden kaynaklanmaktadır. Gelişmiş ülkeler ağırlıklı olarak kendi ülke içi işgücü yerine uluslararası işgücünü tercih etmektedir (Çınar, 2012, s. 7). Nitekim Avrupa ülkeleri, meyve, sebze ve diğer tarım ürünlerinin hasadında genellikle Doğu Avrupa ülkelerinden temin ettikleri mevsimlik tarım işçilerini kullanmaktadır. ABD'de tarım sektörü, genellikle hasat dönemlerinde büyük bir işgücüne ihtiyaç duyar. Bu işgücü açığı genellikle Latin Amerika ülkelerinden gelen işçilerle karşılanmaktadır. Kanada, tarım sektöründeki işgücü ihtiyacını özellikle yaz aylarında hasat dönemi geldiğinde karşılamak için planlı ve düzenli bir şekilde mevsimlik tarım işçisi alımı yapmaktadır. Kanada'da mevsimlik tarım işçilerini genellikle Karayipler, Güney Amerika ve bazı Asya ülkelerinden bulmaktadır. Gelişmekte olan ülkeler ve daha çok Güney ülkeleri kendi işgücü daha çok mevsimlik gezici tarım işçisi olarak kullanmaktadır (Çınar, 2012, s. 7; Sivil Sayfalar).

Avrupa'daki 4,5 milyon tarım işçisi bulunmakta ve bunların yaklaşık 500.000'i Avrupa dışından gelen işçilerden oluşmaktadır. ABD'de tarım sektöründe çalışan 2,5 milyondan fazla çalışanın %50'sinden fazlasını göçmen işçilerden oluşurken, Avrupa Birliği üyesi olan Fransa, İspanya ve İtalya gibi üye ülkelerde ise tarımda çalışan geçici işçilerin sayısının sürekli işçilerden fazla olduğu öngörülmektedir (Donham & Thelin, 2006'dan akt. Dilekçi, 2019, s. 11; MİGA, 2012; Şimşek Z. , 2012).

Mevsimlik tarım işçiliğinin dünya genelindeki durumu, tarım sektöründe mevsimsel işgücü arzı ve talebi arasındaki açığın ancak mevsimlik tarım işçileriyle kapatılacağını göstermektedir (MİGA, 2012, s. 5).

2.2. Türkiye'de Mevsimlik Tarım İşçiliği

2.2.1. Türkiye Tarımında İstihdam

Tarım sektörü, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin kalkınmasında kritik bir öneme sahiptir. Ancak, bu durum ülkenin sosyo-ekonomik gelişmiş düzeyine ve ülke içindeki koşullara bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Türkiye'nin ekonomisinde de tarım

sektörü üstlendiği fonksiyonlar ve büyüklüğü açısından oldukça kritik bir sektördür (Erdoğan & Erdoğan, 2018; Acar, s. 2). Tarım sektörü, hem ülke nüfusunun beslenmesini sağlama, milli gelir ve istihdama katkıda bulunma, hammadde ihtiyacını karşılama gibi ekonomik işlevlerle hem de bölgesel, ekolojik, sosyal, kültürel ve siyasal açıdan Türkiye ekonomisinde önemli bir yer tutmaktadır (Demir, Gültekin, & Uzundumlu, s. 63).

Türkiye ekonomisine katkı sağlayan başlıca sektörler sanayi, tarım ve hizmet sektörüdür. Bu üç sektör Türkiye ekonomisinin yapısını şekillendirerek ülkenin ekonomik büyümesini desteklemektedir. Türkiye'nin sanayi sektörü, hem üretim ve ihracat açısından önemli bir rol oynamakta hem de teknolojik gelişim ve istihdam yaratma konusunda ülke ekonomisine katkıda bulunmaktadır. Tarım sektörü, kırsal alanlarda geniş çaplı tarımsal faaliyetleri yürüterek gıda güvenliğini sağlama ve istihdam sağlama açısından büyük önem taşımaktadır. Hizmet sektörü Türkiye ekonomisinin hızla büyüyen ve genişleyen alanıdır. Yıllar içinde sanayi ve hizmet sektöründeki gelişmeler, bu alanlarda istihdamı artırırken tarım sektöründeki istihdamın azalmasına sebep olmuştur (Demir, Gültekin, & Uzundumlu, s. 63; Us & Akbıyık, 2023).

YILLAR	TARIM	SANAYİ	HİZMETLER
1927	89,6	5,6	4,8
1970	70,2	10,2	19,6
1990	50,5	13,4	36,1
2000	36	17,7	46,3
2010	25,2	26,2	48,6
2015	18,9	20,1	53,9
2020	16,0	20,7	58,1
2023	14,8	21,2	57,6

Tablo 4: İstihdamın Sektör Bazında Dağılımı (%)

Kaynak: (Demircan, 2012, s. 11; TÜİK, 2015; TÜİK, 2020; TÜİK, 2023).

Tablo 4, Türkiye ekonomideki sektörlerin tarihsel süreçte gelişimini ve bu gelişimin istihdam edilen alanlar üzerindeki etkilerini göstermektedir. Ayrıca, bu tablo tarım sektörünün başlangıçta ekonominin baskın sektörü olduğu zamanla sanayi ve hizmet

sektörlerinin öne çıkmasıyla bu rolünü kaybettiğini ortaya koymaktadır. Sanayi devrimi bu değişimin ana sebeplerinden biridir. Sanayi Devrimi ile, ekonomik ve ticari yapıdan toplumsal yapıya kadar birçok alanı etkileyen değişim süreçleri başlamıştır. Tarım sektörünün GSYH içindeki payı düşmesine rağmen, ülke ekonomisindeki toplam gelire nominal katkısı sürmektedir (Us & Akbıyık, 2023, s. 26). 2023 yılı TÜİK verilerine göre, tarımda istihdam eden 4 milyon 695 bin kişi bulunmakta ve bu veri, her dört kişiden birinin tarımda çalıştığını ifade etmektedir (TÜİK, 2023).

2.2.2. Türkiye’de Mevsimlik Tarım İşçiliği ve Tarihsel Gelişimi

Türkiye’deki mevsimlik tarım işçiliğinin mevcut durumunu daha iyi kavrayabilmek için, tarihsel arka planını araştırmak ve bu olgunun tarihsel bütünlük içindeki yerini değerlendirmek son derece önemlidir. Sadece tarım işçiliği konusunda değil, aynı zamanda onun beslenmiş olduğu zeminler olan yoksulluk, etnik ekonomi, sosyal dışlanma, etnik kimlik ve enformel ekonomi boyutları açısından tarihsel köklerin etkisi göz önünde bulundurularak bir analiz yapılmalıdır. Nitekim bu boyutlar birbirleriyle ilişkili olduğu kadar bir sistem içinde birbirini yeniden üreten dinamik bir yapıya sahiptirler. Bu nedenle, tüm bu unsurlar mevsimlik tarım işçiliğinin dinamiklerini ve günümüzdeki durumunu anlamak için kritik bir öneme sahiptir (Geçgin, Türkiye’de Mevsimlik Tarım İşçiliğinin Sosyolojik Analizi: Ankara Polatlı Örneği, 2009, s. 31).

1950’li yılların başından bu yana, Türkiye’nin tarımsal ve kırsal yapısındaki değişim ve dönüşüm dinamikleri dört ana faktöre bağlı olarak şekillenmiştir:

- 1- Çok Partili Sisteme Geçiş Süreci
- 2- Demokrat Parti’nin İktidar Yılları
- 3- Makineli Tarımın Gelişimi (Önceki iki gelişmenin sonucu olarak)
- 4- Kentleşme Süreçleri (Kırsaldan kentlere doğru yapılan göçler) (Çetinkaya, 2008, s. 42; Ankaralı, 2023, s. 47).

Bu dört madde nedeniyle Türkiye’de uygulanan üretim biçimlerinde değişiklikler yaşanmıştır. Türkiye, 1950’li yıllardan itibaren devletçi politikaları terk ederek liberal bir sisteme yönelmiştir. Liberal politikaların uygulanmasıyla sanayileşmede gözle görülür bir artış olmuş ve tarımsal üretimde makine kullanımı yaygın hale gelmiştir. Devlet, tarım üretimin artması amacıyla arazi sahiplerine teşvik ve destekler sağlamıştır. Tarımsal üretimdeki artış, kullanılmayan arazilerin tarıma açılmasını mümkün kılmıştır. Bu durum

makinelerin iş yapamadığı ya da yetersiz kaldığı yerlerde tarım işçiliğine olan ihtiyacı artırmıştır. Bu işçi gereksinimi, işsiz, yoksul ve yaşadığı yerde toprak sahibi olmayan insanlar için bir geçim kaynağı haline gelmiştir. İşçi talebinin olduğu illere mevsimsel göçler başlamıştır. Sonuç olarak, geleneksel üretim yapısındaki değişiklikler, kırsal nüfusun işsiz kalmasına yol açmış ve bu durum mevsimlik tarım işçiliğine olan hem ihtiyacı hem de talebi artırmıştır (Akbiyık N. , 2011, s. 138; Benek, Baydemir, & Bozdoğan, 2020, s. 82).

Osmanlı İmparatorluğu döneminde tarım, toplumun temel ekonomik faaliyeti ve tarım işçiliği genellikle ailevi bir yapı içinde yürütülüyordu. Ancak Osmanlı'nın son dönemlerinde tımar sistemi önemli değişimler geçirerek bozulmaya başladı. Özel mülkiyet hakkının getirilmesiyle güçlü figürler toprak sahibi oldular; bu kişiler toprak verimliliğini artırmak yerine kısa vadeli kazançlar peşinde koşmaya yöneldi ve toprakları işletmek için köylüleri kiralamaya başladılar. Bu süreç, Osmanlı'nın son dönemlerinde yaşanan ekonomik ve sosyal çalkantıların bir parçası haline gelmiştir. Dolayısıyla mevsimlik işçilik tarımsal üretim dönemlerinde yerel halk tarafından gerçekleştirilmeye başlamıştır (Pamuk, 2007, s. 16-18'den akt. Geçgin, 2009, s. 35).

I. Dünya Savaşı'nın yol açtığı hasar, ekonomik ve sosyal koşulları olumsuz yönde etkilemiştir. Bu durum, tarımsal üretimi ve topraksız köylülerin yaşam standartlarını daha da zorlaştırmıştır. Cumhuriyet dönemi tarımı, Türkiye'nin ekonomik yapısında önemli bir dönüşüm sağlamıştır. Bu dönemde tarım ve tarımsal kaynaklar, hem hayata geçirilen politikaların başarıyla uygulanması hem de mevcut nüfusun ihtiyaçlarının karşılanması bakımından kritik bir rol oynamıştır. (Dernek, 2006, s. 4).

Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte, tarımsal üretimi artırmak için 'Tarım Reformu' gibi çeşitli reformlar gerçekleştirilmiştir. 1940'larda kurulan köy enstitüleri, eğitim yoluyla modern tarım tekniklerinin yaygınlaştırılmasını ve tarımsal üretimin artırılmasını amaçlıyordu. 1950'li yıllarda tarımda makineleşmenin başlaması ve modern tekniklerin teşvik edilmesi köylülerin yaşam standartlarını iyileştirmeyi amaçlasa da bu süreç toplumsal yapıda önemli değişimlere yol açmıştır (Altın, 2004'ten akt. Çayır, 2020, s. 9-10). Bu reformlarla birlikte, özellikle kırsal alanlardan şehir merkezlerine göçler artmış, bu da yerleşim düzeni ve tarımsal iş gücü dinamiklerini doğrudan etkilemiştir. Söz konusu durum mevsimlik tarım işçiliğinin de bu göçler ile şekillenmesine sebep olmuştur. Ancak Cumhuriyetin kurulmasından sonra patlak veren II. Dünya Savaşı, tarımsal

üretimde istikrarı sağlamak ve köylülerin yaşam standartlarını iyileştirmek adına atılan adımları sektöre uğratmıştır (Tekeli & İlkin, 1988 s. 37'den akt. Çetinkaya, 2008, s. 30). Özetle, Cumhuriyet dönemi, Türkiye'nin tarım politikasında köklü değişikliklerin yapıldığı ve modern tarım tekniklerinin hayata geçirilmeye başlandığı bir dönem olarak değerlendirilebilir.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Türkiye, tarım sektöründe küçük ölçekli üretimin gelişimi ile öne çıkmaktadır. Kapitalist üretim bu dönemde oldukça belirleyici ve güçlü bir unsur haline gelmiş; toprak, işgücü, malzeme ve teknoloji kendi koşulları bağlamında işlemeye başlamıştır. Sonuç olarak, köylülerin büyük bir kısmı ticari ürünler üretmeye başlayarak daha fazla bağımlılık geliştirmektedir. Diğer bir deyişle, kapitalist üretim giderek güç kazanmakta ve tarım sektöründe etkisini yaygınlaştırmaya çalışmaktadır. Tarımsal uygulamalarında üretim talebinin adım adım artması, orta ve küçük ölçekli üreticilerin ücretli olarak çalışan geçici, mevsimlik işçilere talebinin de artmasına yol açmaktadır (Güneş, 2017, s. 138-139).

1980'ler ve sonrası Türkiye'de tarım, önemli değişim ve dönüşüm süreçlerinden geçmiştir. 1980'lerde uygulanan ekonomik liberalleşme politikaları tarım sektöründe de etkili oldu. Pazar ekonomisine hızlı geçiş, devlet kontrolünün azalmasına ve özel sektörde yatırımların artmasına neden olmuştur. Bu süreçte modern tarım tekniklerinin kullanılmasıyla makineleşme, sulama ve gübreleme gibi uygulamalar tarımsal verimliliği artırsa da bazı küçük çiftçilerin rekabet gücünün azalmasına yol açmıştır. Tarım verimliliği artmasıyla Türkiye, tarım ürünlerini hem ithalat hem ihracat etmeye başlamıştır. Bu durum, tarımsal üretimde dalgalanmalara sebep olarak bazı ürünlerin fiyatlarını etkilemiştir. Tarımsal üretim sürecinde meydana gelen değişimler, kırsal alanlardan kente göçü hızlandırırken beraberinde şehirlerde iş gücü talebinin artmasına ve kırsal bölgelerde işsizlik sorunu yaşanmasına neden olmuştur (Gürsoy, 2013, s. 38'den akt. Gürbüz, 2017, s. 16; Geçgin, 2009, s. 40-43).

Mevsimlik tarım işçiliği açısından 1990'lı yıllar bir başka dönüm noktası olarak kabul edilmektedir. Neoliberal politikaların bir diğer etkisi ise çok uluslu şirketlerin gerçekleştirdiği reformlarla köylülerin yoksullaşarak bağımlı ücretli işçileri dönüşmesidir (Güneş, 2017, s. 138-139). Kırsal alanlarda ekonomik sıkıntı çeken köylülerin kente göç etmeleri ve geçimleri sağlamak amacıyla mevsimlik işlerde çalışmalarının sebebi budur. Tarımsal işgücü talebinin artmasıyla, tarımsal üretim için iç

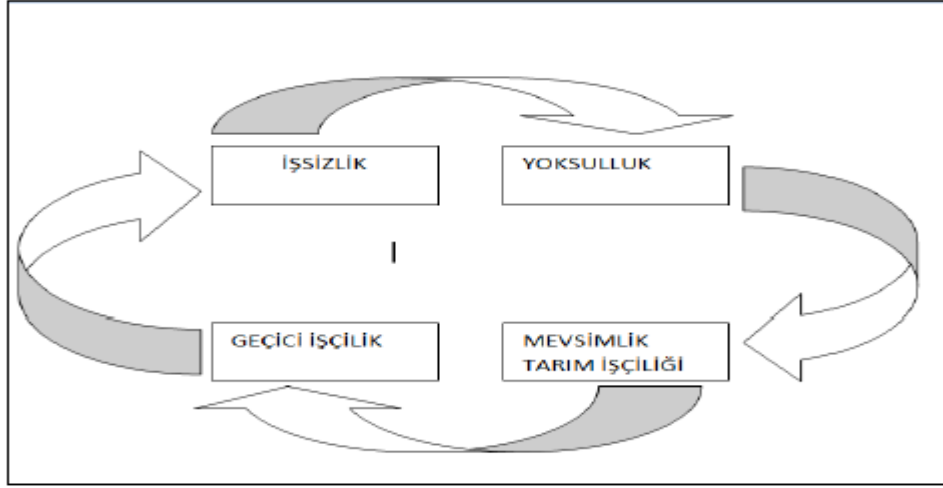
göçler yaygınlaşmıştır ve Doğu Anadolu ile Güneydoğu Anadolu bölgelerinden Batı Anadolu'ya mevsimlik tarım işçileri göç etmiştir. Ayrıca, 1990'lı yılların başında bu bölgelerdeki terör olaylarının artmasıyla birlikte devletin zorunlu göç ve köy boşaltma uygulamaları, köylerin terk edilmesine ve işsizlik sorunlarının derinleşmesine neden olmuştur. Bu süreçte gerçekleşen göçler sonucunda, mevsimlik işçiler genellikle geçici ve kayıt dışı istihdam eden grup olarak ortaya çıkmıştır (Akbiyık N. , 2011, s. 137-138; Kangal, 2015, s. 40-42).

Devletin farklı dönemlerde tarım üretimini teşvik eden düzenlemeleri, kırsal bölgede yaşayanların makinelerin yeterince fayda sağlayamadığı bazı iş alanlarında istihdam sağlama isteğiyle birleşince bu durum, tarımda gelişmelerin ve hareketliliğin artmasına yol açmıştır. Bu süreçte, geleneksel üretim yöntemleri ve araçlarının değişmesiyle birlikte kırsal alanlarda, özellikle Güneydoğu ve Doğu Anadolu bölgelerinde toprak dağılımındaki eşitsizlik, ailelerin kalabalık yapısı nedeniyle miras yoluyla kişi her bireye düşen toprak miktarının azalması ve geçimini sağlayacak kadar az toprağa sahip olunması bu bölgede yaşayanların yaşamını zorlaştırmaktadır. Bu durum ile ortaya çıkan işsizlik ve geçim zorlukları, o bölgede yaşayan insanların gezici tarım işçiliği gibi işlere olan talebini artırmıştır. Böylece, her sene yılın belirli dönemlerinde, ülkenin çeşitli bölgelerine farklı tarımsal ürünlerin hasadında çalıştırılmak amacıyla çok sayıda insan, belirli üretim alanlarına gitmektedir (Yıldırım & Karakoyun, 2023, s. 63; Adıgüzel, 2016, s. 41-45).

Günümüzde, mevsimlik tarım işçiliği Türkiye'nin tarım sektöründe hala önemli bir rol oynamaktadır. 1980'li yıllara kadar artan nüfus ve beraberinde getirdiği topraksızlaşma ve yoksulluk, gezici ve gezici olarak yapılan mevsimlik tarım işçiliğini, daha sonraki dönemde kırsal alanlardaki iş imkanlarının azalmasıyla yoksul ailelerin her yıl sürekli olarak geçimlerini sağladığı bir çalışma alanına dönüşmüştür. Sonuç olarak, Türkiye'de tarımın yapısıyla uyumlu bir şekilde değişiklik gösteren mevsimlik tarım işçiliği, sosyal ve ekonomik faktörler doğrultusunda şekillenmiştir (Semerci, Erdoğan, & Kavak, 2014, s. 12).

2.2.3. Türkiye'de Mevsimlik Tarım İşçilerinin Çalışma Bölgeleri

Türkiye'de mevsimlik tarım işçiliği, yılın belirli zamanlarında ülkenin çeşitli bölgelerine ve belirli bir süre için gerçekleştirilen bir faaliyettir. Bu durumun her yıl belirli bir süre

Şekil 2: Mevsimlik Tarım İşçisi Ailelerin Yaşadığı Kısır Döngü

Kaynak: (Uzundere, 2015, s. 22).

Şekil 2'nin gösterdiği gibi, işsizlikle birlikte yoksulluk olgusu da kendini göstermektedir. Yoksul olan aileler mecburen mevsimlik tarım işçiliğine yönelmektedir. Ancak mevsimlik tarım işçiliği geçici bir iş olduğundan aileler ilerleyen süreçlerde işsiz kalmaktadır. Tüm bu faktörlerin birbirine bağımlı olması, mevsimlik tarım işçilerinin yaşam ve çalışma koşullarını etkilemektedir. Bu durum, istihdam açısından sürekliliği sağlamada zorluklar yaşanmasına neden olmaktadır. İşsizlik durumu, kısır döngünün her yıl kendini tekrarlayarak devam etmesine yol açmaktadır (Uzundere, 2015, s. 22-23).

Gezici tarım işçilerinin çalışmak için gidecekleri bölgelere ne zaman göç edeceği ve ne kadar süre kalacakları, o bölgenin iklim şartları ve yetiştirilecek ürünün özelliği belirlemektedir. Genellikle mevsimlik tarım işçileri, kalıcı ikamet ettikleri yerlerden Nisan-Mayıs aylarında ayrılarak, ekim, dikim, çapalama ve hasat toplama gibi tarımsal işlerin yoğun olduğu bölgelere göç etmektedirler. Bu gezici ve geçici işçi hareketleri Kasım ayının sonuna kadar sürmektedir. Mevsimlik tarım işçileri göç ettikleri şehirlerde çoğunlukla çadır yerleşimlerinde kalmaktadır (MİGA, 2012; Aktay, 2024, s. 108).

Türkiye'de mevsimlik tarım işçileri, dönemsel olarak Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu bölgelerinden çıkarak önce Çukurova Bölgesi'ne, ardından Ege, İç Anadolu ve Karadeniz bölgelerine göçler sürmektedir. Çukurova Bölgesi'ne yapılan göçler yılın ilk altı ayını (ocak-haziran) kapsamaktadır. Bu süreçte mevsimlik tarım işçileri, seracılık, pamuk çapası, yer fıstığı-soğan-karpuz çapası, ilaçlama, sulama gibi tarımsal faaliyetlerde bulunmakta; ardından bu ürünlerin bazılarını hasat etmekte aktif rol oynamaktadırlar. Karadeniz Bölgesi'ne yapılan göçler genellikle fındık hasadı amacıyla

yapılmaktadır. Ağustos ayında başlayıp 15 Eylül'e kadar süren fındık hasadında mevsimlik tarım işçileri, Doğu Karadeniz'e (Giresun, Ordu) ve Düzce, Bolu ve Sakarya'ya gitmektedir. Daha sonra, fındık hasadını tamamlayan işçiler Eylül ve Ekim aylarında pamuk hasadı için yeniden Çukurova ve pamuk üretimi yapılan diğer illerde çalışmaktadır. Mevsimlik tarım işçileri Mayıs-Haziran ve Ekim-Kasım sezonlarını kapsayan süre boyunca pancar hasadı, patates ve nohut çapası gibi faaliyetler için Aksaray, Konya, Yozgat, Eskişehir, Afyon, Kayseri, Tokat, Karaman ve Muş illerine yönelmektedir. Ege Bölgesinin çeşitli illerine Ağustos ayının başından Eylül ayının sonuna kadar pamuk, tütün ve üzüm hasadı için göç etmektedirler. Tüm ülke genelinde yapılan narenciye hasadı Eylül ayının başından Mart ayının sonuna kadar devam etmektedir. İş türlerine göre göç bölgeleri değişen mevsimlik tarım işçileri çeşitli illerde yaşamakta ve çalışmaktadır. Tarımsal ürünün niteliğine bağlı olarak belirlenen çalışma süreleri, yıl boyunca yeniden tekrarlanarak mevsimlik tarım işçiliğinin zaman zaman süreklilik göstermesine yol açmaktadır (Akalin, 2018, s. 5; Geçgin, 2009, s. 5; Büke & Çetinkaya, 2009, s. 54).

2.2.4. Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sorunları

Göçler, insanların yeni bir uyum sürecine girmesine yol açan en önemli toplumsal olaylardan biridir. Göçle birlikte, yeni bir çevreye uyum sağlamak, aile yapısını yeniden düzenlemek, ekonomik zorluklarla yüzleşmek, giyim ve yaşam tarzını adapte etmek, barınma koşullarını iyileştirmek ve kültürel farklılıkları aşmak gibi önemli sorunlar ortaya çıkmaktadır (Deniz & Etlan, 2009, s. 482).

Türkiye, tarım ülkesi olmasına rağmen, tarım işçiliğini korumaya yönelik yeterli yasa ve düzenleyici çalışmanın eksik olduğu açıktır. İş hukuku bakımından incelendiğinde, mevsimlik işlerde işverenlerin işçilerine karşı belirli bir yükümlülükleri bulunmamaktadır. Bu durum, mevsimlik işçilerin yaşadığı çok boyutlu sorunları beraberinde getirmektedir (Bulut, 2013, s. 32).

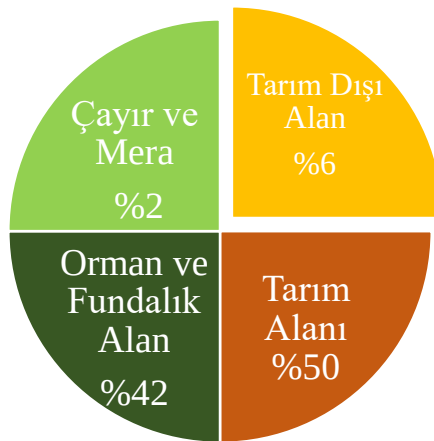
Mevsimlik tarım işçilerinin sorunları, yaşam ve çalışma alanlarında karşılaştıkları sosyo-kültürel ve ekonomik sorunlar olarak iki ana kategoriye ayrılabilir. Yaşam alanlarında karşılaşılan sorunlar arasında barınma, beslenme, ulaşım, temiz suya erişim, sağlıklı çevre, çocukların eğitimi ve sosyalizasyon, dışlanma yer almaktadır. Çalışma alanlarında karşılaşılan sorunlar arasında iş kazaları, tarımsal ilaç zehirlenmeleri, güneş çarpması,

trafik ve servis kazaları, düşme, ezilme ve göçük altında kalma riskleri, sosyal güvenlik durumu, çocuk işçilik, uzun çalışma saatleri ve düşük ücretler ile ücrete ulaşma güçlükleri bulunmaktadır (Baş, 2019, s. 86).

2.2.5. Sakarya İlinin Tarımsal Yapısı ve Özellikleri

Sakarya'nın iklimi, Marmara ve Karadeniz iklimi özelliklerini taşıyarak hem karasal hem de nemli hava yapısına sahiptir. Bu ılıman iklim, doğal yaşam ve tarım için son derece uygun bir ortam sunmaktadır. Zengin bitki örtüsü ve verimli tarım arazileri, çeşitlilik arz eden tarım ürünlerinin yetişmesine olanak tanımaktadır. Böylece Sakarya, tarımsal potansiyeli yüksek bir bölge olarak öne çıkmaktadır. Sakarya'nın sahip olduğu iklim koşulları hem bitki çeşitliliğini hem de tarımsal verimliliği artırarak bölgenin ekonomik açıdan gelişmesine olanak tanımaktadır (Işık Ş. , 2007, s. 12).

Sakarya'nın ekonomisi, temel olarak tarım ve sanayiye bağlıdır. Özellikle tarım sektörü, meyve, sebze ve fındık üretimiyle öne çıkarak bölgenin ekonomik kalkınmasına katkı sağlamaktadır. Sanayi ve ticaret alanlarında yaşanan son gelişmelere rağmen tarıma uygun iklimi ve verimli, geniş arazileri sayesinde Sakarya, bir tarım bölgesi olma özelliğini korumaktadır. Bu durum, tarımsal verimliliği yükselterek bölgenin ekonomik yapısını güçlendiriyor ve yerel üretimi desteklemektedir (Işık Ş. , 2007; Sakarya İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, 2018).

Şekil 3: Sakarya İli Arazi Dağılımı (%)

Kaynak: (Ekonomi).

Şekil 3, Sakarya'da toprakların %50'sinin tarım alanı, %42'sinin orman ve fundalık alanı, %6'sının tarım dışı alan ve %2'sinin çayır ve mera alanı olduğunu göstermektedir. Tarım

arazilerinin fazla olması, çalışan nüfusun %65'inin tarım sektöründe istihdam edilmesine yol açmaktadır. Geriye kalan %35'lik kısmın %15'i sanayi sektöründe, %20'si de diğer sektörlerde çalışmaktadır (Ekonomi; Bulut, 2013, s. 57).

Sakarya nüfusunun yaklaşık yarısının istihdam ve gelir kaynağının tarım sektörü olduğu düşünüldüğünde, mevsimlik tarım işçilerinin meyve ve sebze hasadı için bu bölgeye gelmesi oldukça doğal bir durumdur. Özellikle tarım yapılan alanlarının büyük bir kısmında fındık üretimi yapılması, hasat döneminde iş gücüne olan talebi artırmaktadır. Ortaya çıkan iş gücü açığı, yerli/geçici işçiler ve gezici tarım işçileri tarafından karşılanmaktadır. Mevsimlik tarım işçileri Sakarya'nın genellikle Hendek, Akyazı, Karasu ve Kocaali ilçelerine fındık toplamaya gelmektedir (Kara, 2021, s. 12-13; Işık Ş. , 2007, s. 22; Dellal, Dellal, & Ünüvar, 2018).

3. BÖLÜM: MEVSİMLİK TARIM İŞÇİLERİNİN GÖÇÜ: (SOSYO-KÜLTÜREL VE EKONOMİK PANORAMASI)

3.1. Araştırmanın Metodolojisi

3.1.1. Araştırma Yöntemi ve Deseni

20.yüzyılın başlarından itibaren toplum ve insan bilimleri alanında çalışmalar yapan araştırmacılar, fen/doğa bilimlerinin temel paradigması olan pozitivist/akılcı paradigmayla karşı karşıya kalmışlardır. Çünkü sosyal bilimlerin şekillenmesinde emeği olan bilim insanları fen bilimlerine yönelik olan pozitivist/akılcı paradigmanın bilimsel çalışmalarını ve akıl yürütme yöntemlerini çalışmalarında kullanmıştır. Bilim insanlarının fen bilimlerine özgü olan bu paradigmayı kullanmasında ortada kullanılabilecek alternatif, uygun başka paradigma olmaması etkili olmuştur. Bu sebepten dolayı, fen bilimlerinin ilkelerini, yöntemlerini kullanan sosyal çalışmacılar kültür, toplum ve bireylere yönelik araştırmalarını pozitivist paradigmanın özüne uygun olarak yapmışlardır. Dolayısıyla, pozitivist/akılcı paradigma temel alınarak yapılan araştırmalarda elde edilen verilerin sayısal olarak analiz edilmesinin önemli olması sosyal bilim dallarının (Sosyoloji, Psikoloji gibi) doğuşundan bu yana nicel yöntemin vazgeçilmez bir araştırma biçimi olarak görülmesine neden olmuştur. Oysa insana, topluma ait sosyal olayları değişkenler bağlamında bağımlı veya bağımsız değişken olarak kategorileştirip ayırmak çok mümkün değildir. Çünkü bireye, topluma ait olan her şey toplumsal yapıda var olan bir diğerini etkilemektedir. Sosyal bilimler kendi bakış açılarına özgü kavram ve araştırma yöntemlerini keşfetmeye başlamışlardır. Böylece pozitivism ötesi veya yorumlamacı anlayışın temel aldığı “bilginin örgütlenmesinin, arz edilmesinin tek veyahut doğru biçimi yoktur” söyleminden yola çıkarak pozitivist paradigmanın nedensellik ilkesinden ziyade nitel çalışmalara yönelmişlerdir (Yıldırım & Şimşek, 2016, s. 28-31). Bununla ilişkili olarak Glesne (2013) de “yorumlayıcı paradigma” ve “mantıksal pragmatizm paradigma” kavramlarını ele almıştır.

Toplumsal olguların nedenlerini açıklayıp ortaya koymak ve olgulara ilişkin tahmin yürütebilmek için nesnel gözlemler, ölçütler ve denetlerden faydalandığında mantıksal pragmatizm kullanılırken; toplumsal düzenin hem öznesi hem de parçası olan bireylerin, yaşadıkları dünyaya bakış açılarını, algılarını anlamak, yorumlamak ve bireylerin bu

algıları üzerine konuşarak etkileşim sağlamak için ise yorumlayıcı paradigma kullanılmaktadır (Glesne, 2013, s. 59).

Niteliksel bir yöntem kullanarak uygun bir araştırma yöntemi kullanmak yapılan araştırmanın hangi sınırlar çerçevesinde yapıldığının gösterilmesi açısından önemli bir husustur. Olgu bilim (fenomenoloji) bilinç tarafından deneyimlenenleri süzgeçten geçirip analiz ederek insanların bilinç dünyaları ile yaşadıkları dünyayı nasıl anlam atfetdikleriyle ilgilenen deneyimi esas alan araştırma desendir. Fenomenolojik sosyolojide ise birey, kendi kendini inşa eden ve geliştiren sosyal bir aktör olarak görülmektedir. Yani bu sosyoloji alanı bireylerin günlük yaşamlarında toplumsal olguların inşa edilme süreciyle ilgilenen mikro yani yorumlayıcı bir sosyoloji alanını kapsamaktadır (Çarpar, 2020, s. 694). Dolayısıyla fenomenolojik sosyoloji, bireylerin deneyimleri, yaşantıları, özneler-arasılık, biz ve onlar ilişkisi gibi konularla ilgilenmektedir (Kozak & Kale, 2023, s. 82). Genel olarak yapılan çalışmalarda psikolojik fenomenoloji ve yorumlayıcı fenomeoloji olmak üzere iki yöntemden bahsedilmektedir. Psikolojik fenomenolojide, araştırmacı fenomen elinden geldiğince konunun dışında kendisini bırakarak bir ilişki kurmaktadır.

Yorumlayıcı fenomenolojide ise, araştırmacı ilgi duyduğu bir fenomene yöneldiğinden dolayı çalışmanın bizzat parçası haline gelerek fenomeni yorumlamalıdır (Creswell, Nitel araştırma yöntemleri: Beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni, 2020, s. 81-82). Bu doğrultuda, fenomenolojik araştırmada, araştırmacı olgulara ilgili bireylerin öznel bakış açılarını ortaya koyarak bireyi bütüncül olarak ele almaktadır. Bu sayede katılımcılar gerçek duygu ve deneyimleri rahat bir şekilde ifade ettiğinden araştırmacıyla arasında dinamik bir iletişim süreci yaşanacaktır (Özdemir, 2010, s. 335).

Nitel bir araştırma yapmak seçilen konu ve örneklem bölgesiyle ilgili tüm detaylarının daha kolay ilişki kurulmasına imkan vermektedir. Nitel çalışmanın amacı ise, yapıldığı sosyal ortamdaki kişileri anlamak ve örneklem bölgesindeki sosyal ilişkilerin anlaşılabilir, konuyla bağlantısını kurarak açıklanmasını sağlamaktır. Bu çalışmada, konunun epistemolojisine uygun olarak mevsimlik tarım işçisi olarak çalışan kişilerin göç ettikleri bölgelerde veya alanlarda çalıştıkları zaman dilimlerinde ekonomik ve sosyo-kültürel bağlamda yaşadıkları sorunlar öğrenmek amaçlandığından nitel yöntem tercih edilmiştir. Tarım, besin olabilecek ve ekonomik açıdan değeri olan bitkisel ürünlerin yanı sıra hayvansal ürünlerinde bakımı, yetiştirilmesi, korunması ve bu ürünlerin üreticiler

tarafından işlenmesi, satılması gibi oldukça geniş bir faaliyet alanıdır. Özel alanlarda yapılan balıkçılık, ormancılık, böcekçilik, meyve ve sebze ekimi, toplanması, saklanması vb. işler tarım sektörü kapsamında ele almaktadır (Temiz). Bu çalışma tarım işçiliğini bitkisel üretim açısından ele aldığından tarlada çalışan mevsimlik tarım işçileri bu bağlamda değerlendirilmektedir.

Araştırmanın problemini oluşturan mevsimlik tarım işçilerin yaşadıkları sorunlar işçi, araçlar ve işverenlerin çalışma sürecindeki yaşantılarından yola çıkılarak yapılmıştır. Ayrıca bu çalışmada, mevsimlik tarım işçilerinin yaşadıkları sorunlar işçilerin deneyimleri açısından ele alındığı için nitel araştırma desenlerinden biri olan fenomenolojik (olgubilim) yaklaşımı kullanılmıştır. Araştırma da her ne kadar nitel yöntem kullanılmış olsa da, araştırmanın gerektirdiği nicel sayılabilecek veriler istatistiklerle karşılanmıştır.

3.1.2. Araştırmanın Veri Toplama Tekniği

Nitel araştırmalarda gözlem ve görüşme temel veri toplama teknikleridir. Nitel araştırmaların en temel amacı derinliğine, ayrıntılı veriler toplamaktır. Özellikle sosyal bilimlerde ve Sosyoloji 'de görüşme tekniği sıklıkla kullanılmaktadır. Görüşme denilen şey bir etki ve iletişim biçimidir. Görüşmenin temel amacı, araştırma yapmak ve bilgi toplamaktır. Bu yönüyle görüşme nitel araştırmanın amacıyla örtüşmektedir (Yıldırım & Şimşek, 2016, s. 129). Görüşme yöntemi, bireylerin kendilerini doğrudan ifade etme imkânı sağlarken, araştırmacıya ise görüşme yapılan kişilerin tutumlarını, deneyimlerini, anlam dünyalarını, inançlarını, bakış açılarını anlama onların yardımıyla derinlemesine anlama imkânı vermektedir (McCracken, 1988, s. 9).

Sosyal bilimlerde üç görüşme biçimden söz edilmektedir. Bunlardan ilki olan yapılandırılmış görüşme, önceden belirlenmiş sorular görüşmecilerin hepsine sorularak çeşitliliği en aza indirmeye çalışmaktadır. Bu teknikte soru biçimi ve sıklığı önceden belirlendiğinden katılımcılara ve araştırmacıya esneklik sağlamamaktadır. İkinci olarak yarı yapılandırılmış görüşme tekniği, önceden sorularla ilgili hazırlık yapılarak açık uçlu soruların olduğu görüşmecilerin açık uçlu cevaplar verdiği bir tekniktir. Bu görüşme tekniğinde önceden hazırlık yapılmasının zaman artışı sağlaması avantaj olabilirken, soruların her şeye rağmen görece olarak sınırlanmış olması dezavantaj sayılabilmektedir. Üçüncü olarak yapılandırılmamış görüşmeler, bir kurala tabi olmayan önceden hazırlık

yapılmayan sohbet tarzında yapılan görüşmelerdir. Elde edilen verileri bir bütünlüğe sokmanın zor olduğu bir tekniktir (Punch, 2005, s. 167).

Mevsimlik tarım işçilerinin çalıştıkları yerlerde yaşadıkları sosyo-kültürel ve ekonomik sorunlarını ortaya çıkmasına yardımcı olması için yapılan çalışmamızda nitel araştırma tekniklerinden olan doküman incelemesi başta olmak üzere sahada gözlem sonrasında ise görüşme tekniği kullanılmıştır. Doküman analizi birincil veri toplama kaynağı olarak sahada toplanılan bir veri türü olmamakla birlikte ikincil bir kaynaktır. Sahada toplanılan birincil verileri desteklemek için önemlidir (Sak, Sak, Şendil, & Nas, 2021, s. 228). Araştırmaya doküman incelemesi yöntemi ile başlanmıştır. İlk olarak ele alınan problem alanıyla ilgili tarama yapılmıştır. Tarama yöntemi ile konuyla ilgili önceden çalışılmış mevcut çalışmalar araştırılarak araştırma konusunun haritasını çıkarılmaktadır. Böylece literatür taraması sonucunda araştırma sorusu çeşitli açılardan ele alınabilmekte ve sınıflandırılmaktadır. Yapılan sınıflandırma literatür taraması sonucunda ulaşılan verilerin değerlendirmesini kolaylaştırmıştır. Daha sonra konuya ilişkin gözlemlerden yola çıkarak görüşmeler için alt yapı oluşturulmuştur.

Araştırmada hem mevcut probleme ilişkin derinlemesine veri elde edebilmek hem de kişilerin araştırma problemine ilişkin tutumları açık bir biçimde ortaya konulabilmesi amacıyla yarı yapılandırılmış görüşme tekniğindeki rehber soru formlarının yardımıyla derinlemesine daha detaylı bilgi elde etmek amacıyla örnekleme uygun seçilmiş kişilerle sahada görüşmeler yapılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniği, araştırmacıya derinlemesine veri toplama imkânı tanırken, katılımcıya da esneklik sunarak konu hakkında istediklerini paylaşma fırsatı verir. Bu yöntemle, sorular gerektiğinde yeniden düzenlenebilir ve katılımcıların özgün bakış açıları daha iyi anlaşılabilir. Bu sayede, derinlemesine bilgi elde edilirken, katılımcıların özgün bakış açıları da yakalanabilir.

Araştırmacı görüşmeler sırasında sadece soruyu soran ve dinleyen rolünde değildir. Görüşmenin kendisinin bir iletişim ve etkileşim biçimi olması ve etkileşimin iki özneyi gerektirmesi araştırmanın sohbet tarzında yürütülmesine imkan vermiştir. Bu sayede daha samimi ve rahat bir ortam oluşturularak araştırmacı kendi isteği doğrultusunda rahat bir beden dili sergileyerek katılımcıların rahat hissetmesini sağlamıştır.

Yarı yapılandırılmış görüşme formunun araştırma açısından boyutları şu şekildedir;

- Katılımcıların demografik özellikleriyle ilgili olan sorular,

- Mevsimlik tarım işçilerinin sosyo-kültürel alanda yaşadıkları sorunların ortaya çıkmasına ilişkin sorular,
- Mevsimlik tarım işçilerinin ekonomik alanda yaşadıkları sorunların ortaya çıkmasına ilişkin sorulardan oluşmaktadır.

3.1.3. Araştırma Evreni ve Örneklemi

Yorumlayıcı/nitel araştırma yöntemini seçen bir araştırmacının asıl amacı genelleme yapmak değildir. Bu doğrultuda nitel (yorumlayıcı) araştırmacılar bilginin yoğun olduğu düşünülen durumlarla ilgili ayrıntılı olarak veriye ulaşmayı hedeflemekle birlikte araştırmanın amacına göre seçim yapmaktadırlar (Glesne, 2013, s. 231-236). Nitel model söz konusu olduğunda araştırmacılar ele aldıkları durumları amaçlı olarak seçmektedir. Dolayısıyla nitel bir araştırmada amaçlı örnekleme, yapılan çalışmadaki temel olgunun ortaya çıkarılmasında etkili olabilecek katılımcıların seçilme sürecidir. Böylece araştırma problemine ilişkin incelikli verilere ulaşılması hedeflenmektedir. Bu kişilerin, grupların veya bölgelelerin yani bir kitlenin ulaşılabilir oldukları ya da temsilcisi oldukları için seçildiği bir örnekleme türüdür. Amaçlı örnekleme türü çalışmalarda üç kısımdan oluşmaktadır. Bunlardan ilki, araştırmacının katılımcı olarak kimi seçeceği ya da hangi bölgede çalışacağı, ikincisi kullanılacak örnekleme yöntemi ve sonuncu örneklem için kişilerin sayısına araştırmacının karar vermesidir (Creswell, 2019, s. 108-109).

Amaçlı örneklemenin bir türü olan “zincir veya kartopu örnekleme” de araştırmacının ele aldığı probleme ilişkin olarak daha ayrıntılı veri sağlayabilecek bireylerin, durumların tespit edilmesinde özellikle etkili bir yöntemdir. Bu sayede araştırma süreci ilerledikçe konuya ilişkin belli kişiler ön plana çıkmış olacak ve araştırmacının hem ilgilenmesi gereken durum sayısı azalmaya başlayacak hem de görüşülmesi gereken birey sayısında azalma söz konusu olacaktır (Yıldırım & Şimşek, 2016, s. 122).

Araştırmanın evrenini Sakarya ili, örneklemini ise Adapazarı ve çevresindeki ilçelerde tarım alanında çalışan mevsimlik tarım işçileri ve işverenler oluşturmaktadır. Araştırmayı yapmak için Sakarya ilinin seçilmesinin nedeni, bu bölgenin geniş tarımsal alanları, zengin su kaynakları ve üretim açısından sunduğu elverişli imkanlarla tarımsal üretim için önemli bir merkez olmasıdır. Sakarya’da fındık, bölgedeki tarımsal faaliyetlerin temel bir unsuru olduğundan hem yerel ekonomiye katkı sağlamakta hem de istihdam alanı oluşturmaktadır. Adapazarı ve çevresindeki ilçelerin örneklem olarak seçilmesinin

temel nedeni, fındık bahçelerinin fazlalığının ek iş gücüne olan ihtiyacı artırması ve mevsimlik tarım işçilerine olan talebi yükseltmesidir; bu durum da araştırmanın bu bölgede yapılmasının temel sebebini oluşturmaktadır.

Araştırmaya katılan katılımcıların mevcut probleme ilişkin duygu, düşünce ve tutumlarını açık bir biçimde incelenebilmesi için sahada uygulanacak yarı yapılandırılmış görüşme soru formlarının uygulanacağı mevsimlik tarım işçilerine amaçlı kartopu örnekleme kullanılarak ulaşılmıştır. Araştırmanın saha çalışma sürecinde mevsimlik tarım işçilerine ulaşmak amacıyla, Sakarya’da fındık bahçesi bulunan komşular, Sakarya’da yaşayan arkadaşlar ve Karasu Ziraat Odası başkanı aracılığıyla bir grup mevsimlik tarım işçisine ulaşılmıştır. Amaçlı kartopu örnekleme yöntemi kullanılarak, bir grup mevsimlik tarım işçilerinin yönlendirmeleri sayesinde gezici ve yerli mevsimlik tarım işçilerinin araştırmaya katılımı sağlanmış ve onlardan bilgi toplanmıştır. Araştırma, dokuz gezici tarım işçisi ve yedi yerli tarım işçisi olmak üzere toplamda 16 mevsimlik tarım işçisi ve 2 işverenle birlikte toplam 18 kişiyle görüşülmüştür.

3.1.4. Araştırma Süreci

Nitel araştırmalar, bireylerin yaşamlarındaki alışkanlıkları ve zorlukları ortaya çıkaran çalışmalardır. Bu tür araştırmalar, kişisel deneyimler, iç gözlem, yaşam hikayeleri, görüşmeler, gözlemler, tarihsel ve görsel deneyimler gibi çeşitli unsurları içerir. Nitel çalışmalarda sıkça kullanılan veri toplama araçları arasında görüşme ve gözlem öne çıkar. Bu araştırmada, görüşmelere başlamadan önce, görüşme formundaki soruları değerlendirmek amacıyla Sakarya’da yaşayan kişilerle konu hakkında genel sohbetler yapılmış ve formdaki eksiklikler üzerine düzenlemeler yapılmıştır. Araştırma, Sakarya ilinde fındık sezonu ağustos ayında başladığından 1 Ağustos-15 Eylül tarihleri arasında gerçekleştirilen bir alan araştırmasına dayanmaktadır. Araştırmaya katılan katılımcıların çalışma süreçlerinde yaşadıkları farklı problem alanlarını detaylı bir şekilde ortaya çıkarılması için yarı yapılandırılmış görüşme formu (EK-2) kullanılmıştır. Bu formda, mevsimlik tarım işçilerinin karşılaştığı sorunları ortaya çıkarmaya yönelik sorulara yer verilmiştir. Katılımcılara görüşme öncesinde araştırmanın amacı açıklanarak gizlilik ve gönüllülük hakkında bilgilendirme yapılmış, sonrasında araştırmacı tarafından hazırlanan “Bilgilendirilmiş Gönüllü Onam Formu” imzalatılmıştır. Yazılı belgeyi imzalamak istemeyenlerin sözlü olarak onamları alınmıştır.

İşverenlerle telefonla iletişime geçilerek araştırma hakkında bilgi verildi, görüşme için izin alındı ve gün belirlendi. Gezici tarım işçileriyle yapılan görüşmeler, işverenler tarafından belirlenen işçilerin kaldıkları yerde çalışma saatleri dışında gerçekleştirilmiştir. Yerli tarım işçilerinin dördüyle fındık bahçesinde çalışma saatleri içinde, üçüyle ise telefonda görüşülmüştür. İşverenlerle yapılan görüşmelerden biri, bir işverenin ikamet ettiği yerde, diğeri ise çalıştığı yerde yapılmıştır. Görüşmeler, 15 ila 30 dakika arasında değişen sürelerde tamamlanmış ve katılımcıların gönüllükleri doğrultusunda ses kaydına alınmıştır. Ses kaydına izin vermeyen katılımcılarla yapılan görüşmeler ise kâğıda yazılmıştır. Görüşme süresince katılımcıların gösterdikleri jest ve mimikler ile kullandıkları önemli kelimeler kaydedilmiştir.

Görüşmeler sırasında mevsimlik tarım işçilerinin deneyimlerini anlatırken sessizlik, iç çekiş, uzun düşünme ve gülme gibi sergiledikleri durumlardaki tepkilere saygı gösterilmiş ve duygu ile düşüncelerini rahatça ifade etmeleri için olanak tanınmıştır. Görüşmelere başlamadan önce çekingen davranan katılımcıların, birkaç kişiyle yapılan görüşmelerden sonra duygu ve düşüncelerini daha rahat bir şekilde ifade ettikleri gözlemlenmiştir.

3.1.5. Araştırmanın Veri Analiz Süreci

Gerçekleştirilen mülakatlardan elde edilen ses kayıtları yazılı dokümana dönüştürülmüş ve bu süreç analizin doğru bir şekilde yapılmasına olanak tanımıştır. Dinlenen ses kayıtları, her bir katılımcı için ayrı bir Word dosyasına yazıya dökülmüş ve toplamda 70 sayfalık veri elde edilmiştir.

Araştırma kapsamında toplanan veriler, betimsel analiz yöntemiyle incelenmiştir. Bu yöntem, elde edilen verilerin önceden belirlenmiş temalara göre özetlenip yorumlanmasını sağlar. Analiz sırasında veriler, araştırma sorularının oluşturduğu temalara dayanarak düzenlenebileceği gibi, görüşme ve gözlem süreçlerinde kullanılan sorular veya boyutlar da göz önünde bulundurularak sunulabilir (Yıldırım & Şimşek, 2016, s. 239). Betimsel analiz, görüşmecilerin duygu ve düşüncelerini doğrudan alıntılarla ifade ederek verilerin sunulduğu bir değerlendirme yöntemidir. Bu analizdeki amaç, bulguları sistematik bir şekilde düzenleyip yorumlayarak okuyucuya iletmektir (Kümbetoğlu, 2005). Yarı yapılandırılmış görüşme formu ile elde edilen verilerin analizinde, MAXQDA 24 yazılımının son sürümü kullanılmıştır. Ses kayıtları deşifre

edildikten sonra elde edilen doküman, kodlama işlemi için MAXQDA 24 yazılımına aktarılmıştır. Programa yüklenen mülakatlar defalarca okunarak önemli noktalar belirlenmiş ve kodlamanın titiz bir şekilde gerçekleştirilmesi sağlanmıştır.

Nitel araştırmalarda genellikle önce verilerden kategoriler elde edilir, ardından bu kategorilerden temalar türetilir ve son olarak temalardan kodlar çıkarılır. Bu süreç, araştırmacının tümevarımcı bir yaklaşım benimsemesine olanak tanır (Patton, 2018, s. 454). Mevsimlik tarım işçilerinin sosyo-kültürel ve ekonomik sorunlarını ortaya çıkarmayı amaçlayan bu çalışma, genellikle tümevarımcı bir yaklaşım sergilemektedir. Bu bağlamda, çalışmada belirli verilerden yola çıkarak genel sonuçlar çıkarma eğilimi söz konusu olduğundan, tümevarımsal bir yaklaşım benimsendiği söylenebilir.

Araştırmanın veri analiz sürecinde katılımcıların verdiği yanıtlar doğrudan aktarılmış, ardından yorumlanmış ve kuramsal temel ile desteklenmeye özen gösterilerek çıkarımlarda bulunulmuştur. Araştırma yürütülürken gizlilik ilkesine uygun olarak araştırmada katılımcıların isimleri yerine, gezici tarım işçileri GTİ-1, GTİ-2.... GTİ9; yerli tarım işçileri YTİ-1, YTİ-2...YTİ-7; işverenler ise İ-1, İ-2 şeklinde kodlanmıştır. Tablo 6 ve Tablo 7'de katılımcıların kimlik bilgileri ayrıntılı bir şekilde gösterilmektedir.

3.2. Araştırma Bulguları ve Değerlendirmeleri

Bu araştırmanın çalışma grubu, Sakarya ilinde bulunan iki işveren ve on altı mevsimlik tarım işçisi (9'u gezici tarım işçisi, 7'si yerli tarım işçisi) olmak üzere toplam on sekiz kişiden oluşmaktadır.

Araştırmanın bu bölümünde, mevsimlik tarım işçilerinin çalışma koşullarının sosyo-kültürel ve ekonomik açıdan hayatlarına etkisi üzerine veriler, yarı yapılandırılmış görüşme tekniğiyle toplanmış ve betimsel analiz yöntemiyle sosyo-kültürel koşullar ve ekonomik koşullar olmak üzere iki ana tema altında sınıflandırılmıştır. Sosyo-kültürel koşullar teması yedi alt tema, ekonomik koşullar teması ise beş alt tema içermektedir. Mevsimlik tarım işçilerinin deneyimleri ve düşünceleri, herhangi bir değişiklik yapılmadan doğrudan aktarılmış ve değerlendirilmiştir.

Sosyo-kültürel ve ekonomik koşullar açısından mevsimlik tarım işçilerinin görüş ve deneyimlerine dayanan temalar ve alt temalar, aşağıda Tablo 5'te sunulmuştur:

Tema	Alt Tema
Sosyo-Kültürel Koşullar	• Mevsimlik Tarım İşçiliğine Başlangıç ve İş Deneyimi • Aile ve Sosyal Yaşam • Toplumsal İlişkiler ve Entegrasyon • Çalışma Yerinin Belirlenmesi • Kadın ve Çocuk İşçiliği • Çalışma Dışı Yaşam • Ekonomik Değişim ve Gelecek Umutları
Ekonomik Koşullar	• Ekonomik Durum ve Ücret • İş Bulma Süreçleri ve Çalışma Koşulları • Sağlık ve Güvenlik • Mevsimlik İşçilerin Hakları ve Beklentileri • Ekonomik Erişim ve Alım Gücü

Tablo 5: Mevsimlik Tarım İşçilerinin Koşulları: Temalar ve Alt Temalar

Kaynak: Yazar tarafından Microsoft Word programı kullanarak oluşturulmuştur.

3.2.1. Araştırmaya Katılanların Sosyo-Demografik Özellikleri

Mevsimlik tarım işçilerinin sosyo-demografik özelliklerine dair bulgular, yaş, cinsiyet, eğitim durumu, medeni durum, çocuk sayısı, kardeş sayısı, meslek, memleket ve ikamet ettikleri yer gibi unsurlar kapsamında ele alınmıştır.

Araştırmaya katılan mevsimlik tarım işçilerinin on dördü kadın, ikisi erkektir ve yaşları 13-54 arasındadır. Mevsimlik tarım işçilerinin birisi ilkokul, birisi ortaokul, ikisi lise, biri üniversite mezunu ve biri orta okul, üçü lise, altısı üniversite ve birisi yüksek lisans öğrenimine devam etmektedir. Katılımcıların dokuzu Mardin, yedisi Sakarya’da ikamet etmektedir (Tablo 6).

Kişi Kodu	Yaş	Cinsiyet	Eğitim Düzeyi	Medeni Durum	Çocuk Sayısı	Kardeş Sayısı	Meslek	Memleket	Yaşadığı Yer
GTİ-1	17	Kadın	Lise	Bekar	-	7	Öğrenci	Mardin	Mardin
GTİ-2	22	Erkek	Üniversite	Bekar	-	9	Hemşire	Mardin	İstanbul
GTİ-3	20	Kadın	Lise	Bekar	-	6	Mevsimlik tarım işçisi	Mardin	Mardin
GTİ-4	20	Erkek	Ön lisans	Bekar	-	10	Öğrenci	Mardin	Mardin
GTİ-5	13	Kadın	Ortaokul	Bekar	-	5	Öğrenci	Mardin	Mardin

GTİ-6	17	Kadın	Üniversite	Bekar	-	7	Öğrenci	Mardin	Mardin
GTİ-7	17	Kadın	Ortaokul	Bekar	-	8	Yok	Mardin	Mardin
GTİ-8	14	Kadın	Lise	Bekar	-	6	Öğrenci	Mardin	Mardin
GTİ-9	17	Kadın	Lise	Bekar	-	5	Öğrenci	Mardin	Mardin
YTİ-1	21	Kadın	Üniversite	Bekar	-	4	Öğrenci	Sakarya	Sakarya (Karasu)
YTİ-2	54	Kadın	İlkokul	Evli	2	5	Ev hanımı	Sakarya	Sakarya (Akyazı)
YTİ-3	23	Kadın	Yüksek lisans	Bekar	-	3	Öğrenci	Sakarya	Sakarya (Karasu)
YTİ-4	52	Kadın	Lise	Evli	2	4	Ev hanımı	Trabzon	Sakarya (Akyazı)
YTİ-5	21	Kadın	Üniversite	Bekar	-	3	Öğrenci	Sakarya	Sakarya (Akyazı)
YTİ-6	21	Kadın	Üniversite	Bekar	-	2	Öğrenci	Sakarya	Sakarya (Akyazı)
YTİ-7	20	Kadın	Üniversite	Bekar	-	2	Öğrenci	Sakarya	Sakarya (Akyazı)

Tablo 6: Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sosyo-Demografik Özellikleri

Kaynak: Yazar tarafından Microsoft Word programı kullanarak oluşturulmuştur.

GTİ-1: 17 yaşında olan GTİ-1, 11.sınıf öğrencisidir. Mardin’de annesi, babası, kendisi ve kardeşi ile yaşamaktadır. Toplam 7 kardeş olan GTİ-1’nin geriye kalan kardeşleri İstanbul’da evli abisinin yanında yaşamakta ve okula gitmektedir. Hayalindeki mesleğin doktorluk olduğunu belirtmiştir. Mevsimlik tarım işçisi olarak aileden çalışmaya, kendisi ve kardeşi gelmiştir. Çocukluğundan beri tarlalarda çalıştığını, yıl içerisinde 4 ay mevsimlik tarım işçiliği yaptığını ifade etmiştir. Mevsimlik tarım işçisi olarak, Mardin’de çapa yapıp pamuk ekimine giderken Sakarya’ya fındık toplamaya gelmektedir.

GTİ-2: 22 yaşında olan GTİ-2, üniversiteden hemşirelik bölümünden mezun olmuştur. İstanbul’da özel bir klinikte hemşirelik yapmaktadır. 9 kardeş olan GTİ-2’nin kardeşlerinin hepsi evlendiği için annesi, babası ve babaannesi Mardin’de yaşamaktadır. Mevsimlik tarım işçisi olarak aileden çalışmaya, babası, ablası ve kendisi gelmiştir. Babası ve kendisi çavuşluk yapmaktadır. Yıl içerisinde 50 gün mevsimlik tarım işçiliği yapmakta ve Sakarya’ya fındık toplamaya gelmektedir.

GTİ-3: 20 yaşında olan GTİ-3, liseyi bırakmak zorunda kalmıştır. Güzel Sanatlar Lisesi’ni kazanmasına rağmen ailesinin Sağlık Lisesi’ne gitmesini istemesi nedeniyle,

istemediği bir okulda eğitim aldığı için okuma hevesinin azaldığını ifade etmiştir. Mardin’de annesi, babası ve 5 kardeşiyle birlikte yaşamaktadır. Abisi ve kardeşleri okula devam etmektedir. Mesleğini gezici tarım işçisi olarak tanımlayan GTİ-3, aileden sadece kendisi çalışmaya gelmiştir. Mevsimlik tarım işçisi olarak yıl içinde 6 ay, Mayıs’tan Ekim’e kadar çalışmakta, pamuk ve gül toplamaya Diyarbakır ilçelerine gitmekte ve Sakarya’ya fındık toplamaya gelmektedir. Kendinden küçük kardeşinin okula devam ettiği için çalışmaya gelemediğini ifade etmiştir. Ressam olmak istediğini ve bunun içinde kaldığını söylemiştir.

GTİ-4: 20 yaşında olan GTİ-4, Mardin’de ön lisans spor yönetimi okumakta ve bir restoranda komilik yapmaktadır. Ailesi Mardin’in köyünde yaşamakta, kendisi Mardin Artuklu’da üniversiteye yakın bir yerde yaşamaktadır. 10 kardeş olan GTİ-4’ün abisi Ziraat mühendisliğini bırakmış, İstanbul’da çalışmaktadır. Mevsimlik tarım işçisi olarak aileden çalışmaya, abisi ve iki kardeşiyle birlikte gelmiştir. Yıl içerisinde 50 gün Sakarya’da mevsimlik tarım işçisi olarak çalışmaktadır.

GTİ-5: 13 yaşında olan GTİ-5, 8.sınıf öğrencisidir. Okula devam ettiği, okul bittiğinde mevsimlik tarım işçisi olarak çalıştığını ifade etmiştir. Mardin’de babası, annesi ve 4 kardeşiyle birlikte yaşamaktadır. Babasının güvenlik görevlisi olduğu, iki ablasının okuldan ayrıldığı ve ablalarından birinin nişanlı olduğu belirtmiştir. Mevsimlik tarım işçisi olarak çalışmaya, iki ablasıyla beraber gelen GTİ-5 kendi isteğiyle çalışmak istemiştir. Yaz aylarında Diyarbakır’da pamuk işine ve Sakarya’ya fındık toplamaya okul bittiğinde geldiğini ifade etmiştir. Hayalindeki mesleğin doktorluk olduğunu belirtmiştir.

GTİ-6: 17 yaşındaki GTİ-6, üniversitede Edebiyat bölümü öğrencisidir. Mardin’de annesi, babası ve 6 kardeşiyle birlikte yaşamaktadır: aileden sadece kendisi çalışmaya gelmiştir. Mevsimlik tarım işçisi olarak yıl içerisinde 2 ay çalışmakta ve sadece Sakarya’ya fındık toplamaya gelmektedir. Hayalindeki mesleğin turizm rehberi olduğunu ifade etmiştir.

GTİ-7: 17 yaşında olan GTİ-7, aile ekonomilerinin iyi olmaması sebebiyle ortaokulu eğitimine devam edememiştir. Mardin’de annesi, babası ve 7 kardeşiyle birlikte yaşamaktadır. Mevsimlik tarım işçisi olarak aileden çalışmaya, ablası ve kendisi gelmiştir. Okula gitmek istediğini ancak maddi durum nedeniyle eğitimine devam edemediğini ifade etmiştir. Mevsimlik tarım işçisi olarak yıl içerisinde 2 ay çalışmaktadır. Hayalindeki mesleğin oyunculuk olduğunu belirtmiştir.

GTİ-8: 14 yaşında olan GTİ-8, 9.sınıf öğrencisidir. Mardin’de babası, annesi ve 5 kardeşiyle birlikte yaşamaktadır. Mevsimlik tarım işçisi olarak aileden çalışmaya, iki ablası ve kendisi gelmiştir. Voleybolcu olmak istediğini söyleyen GTİ-8, fikrinin çok değiştiğini ancak doktor olmak istediğini ifade etti.

GTİ-9: 17 yaşından olan GTİ-9, lise öğrencisidir. Mardin’de annesi, babası ve 4 kardeşiyle birlikte yaşamaktadır. Mevsimlik tarım işçisi olarak aileden çalışmaya, iki ablası, babası ve kendisi gelmiştir. Mevsimlik tarım işçisi olarak yıl içerisinde 2 ay çalışmakta ve sadece Sakarya’ya fındık toplamaya gelmektedir. Önceden doktor olmak istediğini, şimdi ise hemşire olmak istediğini ifade etmiştir.

YTİ-1: 21 yaşında olan YTİ-1, üniversitede mühendislik öğrencisidir. Sakarya ili Karasu ilçesinde annesi, babası ve 3 kardeşi ile yaşamaktadır. Mevsimlik tarım işçisi olarak hem kendi fındık tarlalarında hem de yevmiyeci olarak başkalarının fındık tarlalarında çalışmaktadır. Doğduğundan beri tarlalarda olduğunu ifade etmiştir. Mevsimlik tarım işçiliğini yıl içerisinde 1 ay yapmaktadır.

YTİ-2: 54 yaşında olan YTİ-2, ilkokul mezunudur. Sakarya ili Akyazı ilçesinde eşi, kendisi ve 2 çocuğu ile yaşamaktadır. Ev hanımı olan YTİ-2, mevsimlik tarım işçisi olarak çalışmakta ve 27 yıldır çavuşluk yapmaktadır. Fındık toplama sürecinde mevsimlik tarım işçiliği yapmaktadır.

YTİ-3: 23 yaşında olan YTİ-3, Sakarya Üniversitesi Maliye bölümünde yüksek lisans yapmaktadır. Sakarya ili Karasu ilçesinde annesi, babası ve 2 kardeşi ile yaşamaktadır. Mevsimlik tarım işçisi olarak hem kendi fındık tarlalarında hem de yevmiyeci olarak başkalarının fındık tarlalarında çalışmaktadır. Mevsimlik tarım işçisi olarak 1 ay çalışmaktadır.

YTİ-4: 52 yaşında olan YTİ-4, Güzel Sanatlar bölümünden liseden mezun olmuştur. Sakarya ili Akyazı ilçesinde eşi, kendisi ve 2 çocuğu ile yaşamaktadır. Ev hanımı olan YTİ-4, keyfi olarak mevsimlik tarım işçiliği yaptığını ifade etmiştir.

YTİ-5: 21 yaşında olan YTİ-5, Sakarya Üniversitesi Sosyoloji bölümü 4.sınıf öğrencisidir. Sakarya ili Akyazı ilçesinde annesi, babası ve 2 kardeşiyle birlikte yaşamaktadır. Mevsimlik tarım işçisi olarak hem kendi fındık tarlalarında hem de yevmiyeci olarak başkalarının fındık tarlalarında çalışmaktadır. Mevsimlik tarım işçiliğini temmuz ortasından ağustos ayının sonuna kadar yaklaşık 1,5 ay boyunca yapmaktadır.

YTİ-6: 21 yaşında olan YTİ-6, üniversite öğrencisidir. Sakarya ili Akyazı ilçesinde annesi, babası ve kardeşiyle birlikte yaşamaktadır. Mevsimlik tarım işçisi olarak çalışmaya annesiyle gelmiştir. Mevsimlik tarım işçisi olarak 1 ay çalışmaktadır.

YTİ-7: 20 yaşında olan YTİ-7, üniversite öğrencidir. Sakarya ili Akyazı ilçesinde annesi, babası ve kardeşiyle birlikte yaşamaktadır. Mevsimlik tarım işçisi olarak yazları çalışmaktadır. Mevsimlik tarım işçisi olarak 1 ay çalışmaktadır.

Araştırmaya katılan iki işverenden biri 47 yaşındaki kadın, diğeri ise 59 yaşındaki erkektir; kadın katılımcı ilkokul mezunu, erkek katılımcı lise mezunudur. Her iki katılımcı fındık üreticiliğinin yanı sıra kadın katılımcı bir iş yerinde aşçı olarak çalışmakta, erkek katılımcı Karasu Ziraat Odası başkanlığında görev yapmaktadır. Kadın katılımcı İstanbul'da, erkek katılımcı Sakarya'nın Karasu ilçesinde ikamet etmektedir (Tablo 7).

Kişi Kodu	Yaş	Cinsiyet	Eğitim Durumu	Medeni Durum	Çocuk Sayısı	Kardeş Sayısı	Meslek	Memleket	Yaşadığı Yer
İ-1	47	Kadın	İlkokul	Evli	2	7	Aşçı	Sakarya	İstanbul
İ-2	59	Erkek	Lise	Evli	3	6	Çiftçi/ Karasu Ziraat Odası Başkanı	Sakarya	Sakarya (Karasu)

Tablo 7: İşverenlerin Sosyo-Demografik Özellikleri

Kaynak: Yazar tarafından Microsoft Word programı kullanarak oluşturulmuştur.

3.2.2. Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sosyo-Kültürel Koşullarına Ait Bulgular

Sosyo-kültürel koşullar, mevsimlik tarım işçilerinin aile yapıları, sosyal ilişkileri, entegrasyon süreçleri ve günlük yaşamları üzerindeki etkilerini açığa çıkarmaktadır.

3.2.2.1. Mevsimlik Tarım İşçiliğine Başlangıç ve İş Deneyimi

Araştırmaya katılan mevsimlik tarım işçilerine, “Mevsimlik tarım işçisi olarak çalışmaya nasıl ya da kim aracılığıyla başladınız? sorusu yöneltilmiştir. Çoğu katılımcı, mevsimlik tarım işçiliğini ailesi aracılığıyla başladığını belirtmiştir. Örneğin, GTİ-1 “Ailem aracılığıyla başladım.”, YTİ-1 “Babam aracılığıyla başladım.”, YTİ-3 “Ailem aracılığıyla başladım.” diyerek aile ilişkilerinin iş gücüne katılımda belirleyici olduğunu vurgulamaktadır. Bu durum, ailenin çocukların mevsimlik tarım işçisi olarak çalışma

kararında önemli bir sosyal yapı olduğunu ve bu kararın ekonomik ihtiyaçlar ile kültürel geleneklerden etkilendiği sonucuna ulaştırılabilmektedir.

Türkiye’de kırsal yoksullukla mücadele eden grupların en sık başvurduğu yollardan biri göçtür. Göçmen işgücü niteliği kapsamında da gelenekselleşmiş çalışma biçimleri olarak mevsimlik çalışma ve mevsimlik/gezici tarım işçiliği öne çıkmaktadır. Ekonomik durumu yetersiz olan aileler, geçimlerini sağlamak için tarım sektöründe mevsimlik işçilik yapmaya yönelmektedir (Şen & Altın, 2018, s. 181). Bu durum, mevsimlik tarım işçiliği yapan ailelerin çocukların da bu işe katılmasına yol açmaktadır. Ailenin rolü ve maddi durumlarının iş gücüne katılım üzerindeki etkisini GTİ-4 “Çalışmaya ailem tarafından itildim ben çok üşengeç birisiyim ama küçük yaştan beri maddi durumumuz o kadar iyi olmadığı için çalışmaya zorlandım bir nevi...” diyerek, mevsimlik tarım işçiliğine yönlendirildiğini belirtmektedir.

Mevsimlik tarım işçiliği, ekonomik, kültürel ve sosyal koşulların etkisiyle özellikle kırsal alanlarda geleneksel bir çalışma biçimi haline gelmiştir (Şen & Altın, 2018, s. 181). Örneğin YTİ-5, aile büyüklerinin iş gücüne olan etkisini şu ifadelerle vurgulamıştır: “...babam son kardeş olduğu için (genellikle burada son erkek çocuğa kalır her şey şimdi hem dedemin bu findık tarlaları falan filan mevzularında hem de ev mevzularında babama kalıyo çoğu 9 10 yaşlarındayken biz mecburen Sakarya’ya geliyoruz bende işte bu babamın olduğu için findık bahçeleri mecburen 10 yaşından itibaren findık topladım bu şekilde başladı aslında babamın olduğu için...”. Bu ifade, tarım işçiliğinin nesilden nesile aktarılan bir aile geleneği olarak sürdürüldüğünü gösteriyor. YTİ-2’in “Kendi findıklığımızı aracılığıyla.” ifadesi, geçmişten gelen tarımsal geleneğin ve aile ilişkilerinin istihdama katılım üzerinde belirleyici olduğunu göstermektedir.

Ekonomik durum, mevsimlik tarım işçileri için önemli bir faktördür. GTİ-6 “Maddi durumumuz kötüydü. Amcam çavuş. Onunla geldik” şeklindeki ifadesi maddi ihtiyaçlar sebebiyle çalışmak zorunda kaldığını belirtirken, YTİ-6’nın “Kendi harçlığımızı çıkartmak maksadıyla.” ifadesi ve YTİ-7’nin “Eğitim hayatımdaki harçlığımı çıkarmak amacıyla.” ifadesi benzer bir duruma işaret etmektedir.

Mevsimlik tarım işçilerine “Kaç yıldır bu işi yapıyorsunuz?” sorusu sorulduğunda, yerli ve gezici tarım işçilerinin, iş deneyim sürelerinin farklılık gösterdiği ortaya çıkmıştır. Gezici tarım işçileri, iş deneyim sürelerini şu şekilde ifade etmektedir: GTİ-1, “Sanki tarlada dünyaya gelmişim gibi... Çocukluğumdan beri tarlalarda çalışıyorum. Buraya 3

yıldır geliyorum.” derken; GTİ-2, “İlk başta 13 yaşındayken başlamıştım, 10 yıldır bu işi yapıyorum.” ifadesini kullanmaktadır. GTİ-3, “13 yaşından beri 7 senedir tarlada çalışıyorum.” demekte, GTİ-4 ve GTİ-6 ise “12 yaşından beri.” çalıştıklarını belirtmektedir. Ayrıca, GTİ-7 ve GTİ-9, 3 yıldır bu işi yaptıklarını ifade etmektedir. Yerli tarım işçilerinin iş deneyimleri ise şu şekildedir: YTİ-2 “27 yıldır bu işi yapıyorum.” ifadesiyle, YTİ-2 “Doğduğumdan beri bu işi yapıyorum.” ifadesini kinayeli bir şekilde kullanarak uzun yıllar süren bir deneyimden bahsederken, YTİ-5 “Ben şimdi 10 yaşında kendimize başladım ama 11 yaşında başkasına yevmiyeye gitmeye başladım 11 yaşından beri yapıyorum.” diyerek erken yaşta çalışmaya başladığı belirtirken, YTİ-3 “19 yaşından beri yapıyorum.” ifadesiyle çalışmaya yeni başladığını vurgulamaktadır. Bu ifadeler, mevsimlik tarım işçiliğinin çocuk yaşlardan itibaren tarım işçiliğinin ekonomik sebeplerden dolayı yaşamlarının bir parçası haline geldiğini vurgularken, yerli tarım işçilerinin de uzun süreli deneyimlerini ve tarımsal faaliyetler sürecinin sürekliliğini yansıttığını göstermektedir.

3.2.2.2. Aile ve Sosyal Yaşam

Görüşme formunda mevsimlik tarım işçilerine yöneltilen sorular incelendiğinde, aile ve sosyal yaşam alt teması altında aile yaşantısını, aile içindeki görev dağılımını, iş gücüne katılımlarının etkilerini ve geçim kaynaklarını anlamaya yönelik sorular sorulduğu görülmektedir.

Mevsimlik tarım işçiliği hem gezici hem de yerli tarım işçileri için aile yaşamında önemli değişimlere neden olmaktadır. Araştırmaya katılan işçilerin “Mevsimlik tarım işçisi olarak çalışmanız aile yaşantınızı nasıl etkiliyor?” sorusuna verdikleri yanıtlar, bu sürecin aile dinamiklerini, sorumluluk dağılımını ve duygusal durumlarını farklı şekillerde yansıtmaktadır.

Bu soruya ev içi sorumluluklar bağlamında cevap veren YTİ-3 "Bu süreçte rol ve sorumluluklarımız dağılmıyor, annemde benle geliyo hem iş hem yemek normalde bir rol dağılımı olmuyo eve gelince de yine iş yapıyoruz. Erkek kardeşim daha 12 yaşında o tarz bahçelere girmiyor evde de bir şey yapamıyor babamda bizimle geliyo ama çalışmıyor.” diyerek, aile bireyleri arasındaki yükümlülüklerin nasıl paylaşıldığını belirtmektedir. Bu durum, aile üyeleri arasında iş ve ev işlerinin paylaşılmadığını göstermektedir. Ayrıca YTİ-3'ün ifadesi, aile içindeki iş bölümünde geleneksel cinsiyet rollerinin nasıl işlediğini

de yansıtmaktadır; annenin ve YTİ-3'ün hem ev işlerinde hem de tarlada aktif rol oynaması, kardeşin eve katkısının sınırlı olması, kadınların daha fazla yük üstlendiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca YTİ-4'ün "Ev işlerini biz yapıyoruz eşim televizyon, telefon." ifadesi, kadınların yemek yapmak gibi ev içindeki görevlerinin yalnızca kadının sorumluluğu olarak görüldüğünü ve toplumsal cinsiyet rollerinin kadınlar üzerindeki yükünü arttırdığını ortaya koymaktadır.

Bu soruya duygusal açıdan cevap veren katılımcılar, aileden uzak olmanın yarattığı özlem ve kaygıları belirgin bir şekilde ifade etmektedir. Örneğin GTİ-1 " Bazen ailemizi kötü etkiliyo çünkü ailemiz bizi çok merak ediyor. Hasta mı olduk ne olduk merak ediyorlar. Bazen burada ağlıyorum çok özlediğim için. Ama para kazanma açısından güzel." diyerek hem özlem ve kaygıyı dile getiriyor hem de ekonomik kazancın ailesi açısından önemli olduğunu vurgulamaktadır. GTİ-4'ün "Aile yaşantısını olumsuz yönde etkiliyo çünkü aileni belli bir gün göremiyorsun uzaklaşıyorsun hep tedirgin oluyolar. Mardin'de kalan sürekli tedirgin çocuğuma bir şey mi olucak dağdan düşecek bayırdan aşağıya mı yuvarlanacak hep düşünüyö hep kafasında bu sorular gidiyo." şeklindeki ifadesi aile üyeleri arasındaki fiziksel mesafenin yarattığı duygusal zorlukları ve işçilerin yanı sıra ailelerin psikolojik yükünü artırdığını belirtmektedir.

Ekonomik açıdan soru incelendiğinde, mevsimlik tarım işçiliğinin ailelerin maddi ve manevi durumuna katkıda bulunduğu, YTİ-5'in "Benim bu atılğanlığım tarım konusunda iş konusunda ailemi maddi olarak değil, manevi olarak çok rahatlatıyor." ifadesinde net bir şekilde ortaya konmaktadır.

İkamet edilen yerlerde ve çalışma alanlarında günlük yaşamın nasıl düzenlendiği, ev işleri, alışveriş ve çocuk bakımına ilişkin katılımcıların "Gündelik hayatınızda ev işleri, alışveriş, çocuk bakımı gibi işleri kimler yapıyor?" sorusuna farklı görüşleri bulunmaktadır. Yerli tarım işçileri, YTİ-1 "Kendim yapıyorum.", YTİ-2 "Kendimiz. Eşim emekli tarlalarda çalışmıyor ev işlerini yapmıyor" diyerek ev işlerini genellikle kendileri üstlendiğini vurgulamışlardır. Gezici tarım işçileri ise, sürekli ikamet ettikleri yerlerde aile bireylerine yardım ettiklerini çalışmak bölgelerdeki yaşam alanlarında bu durumun nasıl şekillendiğini şu ifadelerle belirtmişlerdir:

GTİ-2, "Memlekette yani işe bağlı olarak değişiyö mesela alışverişini annem babam yapar ev işlerini annem yapar. Ev işi yaparım temizlemek olsun süpürmek olsun ben yaparım

yardımcı olurum. Burada yapmıyorum yani şu şekilde sürekli evde aşçı diye birisi kalıyo o kendisi yapıyo çok büyük temizlik yapılmıyor yatakları topluyo.”

GTİ-4 “Ev işlerini ben ayrı bir yerde kaldığım için ben kendi işimi görüyorum. Burda yapmıyorum ya burda şey yapıyolar bir erkek yaptığında ayıplıyolar diyorlaer, ‘erkek niye bu işi yapıyo’ diyorlar hep ayıplıyorlar.” erkeklerin ev işlerine katılımının kısıtlandığını erkeklığe yüklenen toplumsal cinsiyet rollerinin ev işlerinin dağılımındaki etkisini ortaya koymaktadır.

Araştırmaya katılan mevsimlik gezici tarım işçilerinin, “Aileden çalışmaya kaç kişi geldiniz?” sorusuna verdikleri yanıtlarda, GTİ-1 kardeşiyle, GTİ-2 babası ve ablasıyla, GTİ-4 abisi ve iki kardeşiyle, GTİ-5 iki ablasıyla, GTİ-7 ablasıyla, GTİ-8 iki ablasıyla, GTİ-9 ise iki ablası ve babasıyla geldiğini belirtmiştir. Bu durum göre, ailelerin birlikte çalışmayı tercih ettiği sonucuna ulaşılabilir. “Geride kalan aile üyeniz var mı? Varsa neden onlar orada kaldılar ve geçimini nasıl sağlıyorlar?” sorularına verdikleri cevaplarda gezici tarım işçilerinin çoğu, aile üyelerinin bir kısmının sürekli ikamet ettiği yerlerde kaldığını belirtmişlerdir. Bu duruma göre, aile üyelerinin ailenin geçimini sağlamak amacıyla iş bölümü yaptıkları sonucuna varılabilir. Söz konusu iki durum, tarım işçilerinin yaşam standartlarını yansıtmaktadır.

3.2.2.3. Toplumsal İlişkiler ve Entegrasyon

"Buraya geldiğinizde yabancılik hissediyor musunuz?" ve "Burada yaşarken sizi zorlayan şeyler oluyor mu?" gibi sorular, işçilerin sosyal çevreleriyle olan ilişkilerine dair ifadeleriyle birlikte, yaşadıkları zorlukları ve yeni çevrelerine entegrasyon süreçlerini yansıtmaktadır.

“Buraya geldiğinizde yabancılik hissediyor musunuz?" sorusuna bazı katılımcılar, ilk başlarda yabancılik hissettiklerini belirtmişlerdir. Örneğin, GTİ-9 “İlk sene geldiğimde hissetmişim ama bu sene hiç hissetmedim. Zaten hepimiz ya akrabayız ya da aynı köylü o yüzden hissetmiyorum.” diyerek başlangıçta yeni bir ortama alışmanın zor olduğunu ancak çalışmaya geldikleri kişilerle akraba olmasının ortama uyum sağlamasında etkili olduğunu vurgulamaktadır. Bunun yanı sıra, YTI-3 “Apaçık bir şekilde farklı kültürler olduğu için başta büyükler hani böyle ‘biraz daha temkinli ol’ diye bizi uyarıyorlar. Biz onlarla olduğumuz zaman yemekleri ayrı yiyoruz onlar bir arada yiyor biz bir arada. Bir sorun yaşamadık çünkü onlar da emir kulu bizde emir kuluyuz mecbur anlaşmak

zorundayız.” diyerek, farklı kültürlerin varlığı, sosyal ilişkilerde etnik kimliklerin iletişim kurulmasında güçlükler neden olduğunu vurgulamaktadır. Bu durum, kültürel farklılıkların topluma uyum sağlama sürecinde etkilerini açıkça göstermektedir.

Ayrıca, entegrasyon süreci üzerinde etkisini bildiğimiz dilin kültürel kimlik açısından farklı yerlerde yaşamayı zorlaştırdığı GTİ-2 şu şekilde ifade etmektedir: “İşte biraz kültür karmaşası yaşıyorum çünkü bi Mardin’deyim bi İstanbul’dayım bi buradayım. Sürekli bir karışım içerisindeyim. Kötü hissettiriyor bazen şive kayıyo sıkıntı oluyo.”

Bazı katılımcılar bu soruya, her yıl aynı bölgeye çalışmaya gelmenin yabancılık hissetmemelerinde etkili bir faktör olduğunu vurgulayarak cevap vermişlerdir. Örneğin, katılımcı GTİ-2 “Şu an da buralı gibiyim çoğu kişiyi tanıyorum ilk geldiğim zaman çok garipsemişim nasıl bir yerdeyim diye şu an sanki bir evimden diğer evime gidiyormuşum gibi.” şeklindeki ifadesi önceki deneyimlerinin uyum sürecini kolaylaştırdığı, YTİ-1’in “alışkın olduğum bir ortam.” ifadesi tanıdığı bir çevreye uyum sağlamada zorlanmadığını vurgulamaktadır.

Katılımcıların çalışma alanlarında yaşadıkları zorluklar gerek toplumsal ilişkilerini gerekse psikolojik durumlarını doğrudan etkileyebilir. Birçok katılımcı sıcaklığın bunaltıcı etkisinden, böceklerden ve arazinin engebeli yapısının çalışma sürecini zorlaştırmasından bahsederek bu durumların kendileri için sorun teşkil ettiğini ifade etmiştir. Örneğin YTİ-3’ün “Güneş çok zorluyo ve bahçenin şeyliği çok dik bir yerse bacaklar aşırı ağrıyor, yamuluyor ve diken o bu şu börtü böcek zorluyo.” ifadesi yaşamlarını olumsuz etkilediğini göstermektedir. Ayrıca, ortak yaşam alanları hem erkek hem de kadın katılımcılar için sorun olmaktadır. Bu durumu GTİ-4 “Bir arada yaşamak sorun insan rahat edemiyo mesela istediği gibi yatamıyo ben üstümü çıkarıyorum kızlar ayıplıyo bunu (gülüyor).” şeklinde ifade ederken, GTİ-5’in “Erkeklerle kız bir tualete gidiyo tuvaletle banyo zaten aynı karşı karşıya gidemiyoruz. Erkek varsa gidemiyoruz.” şeklindeki ifadesi ortak kullanım alanlarının mahremiyet üzerindeki olumsuz etkisini göstermektedir.

3.2.2.4. Çalışma Yerinin Belirlenmesi

“Nerede yaşıyorsunuz?” sorusuna katılımcıların verdikleri cevaplar, yerli tarım işçilerinin ikamet ettikleri yer ile çalışma yerlerinin aynı olduğunu, gezici tarım işçilerinin ise çalışma yerlerinin ikamet ettikleri yerden farklı olduğunu ortaya koymaktadır.

Yerli tarım işçileri, genellikle kendi bölgelerinde doğup büyüdüğü için aile, akrabalık ilişkileri ve toplumsal bağları yaşadıkları çevrede daha güçlüdür. YTİ-3'ün "Ailemiz biraz kalabalık, ilk önce kendi yerimizde çalışıp duruyoruz. Kendimizden sonra etrafımızda eş, dost, akrabalarımız, bu birinci, ikinci, üçüncü dereceye kadar gidiyor; onların çağırmasıyla beraber o şekilde çalışıyoruz." ifadesi bunu açıkça göstermektedir. Yerli tarım işçileri, öncelikle kendi bölgelerinde çalışarak hem ailevi hem de sosyal bağlarını sürdürmektedir. Bu duruma göre, çalışma ve yaşama yerinin aynı olması, bu bağların güçlenmesine ve dayanışmanın artmasına yol açtığı sonucuna varılmasını sağlamaktadır.

Gezici tarım işçilerine yöneltilen "Nerede yaşıyorsunuz?" sorusuyla bağlantılı olarak, "Sakarya'yı çalışmak için tercih etmenizin nedeni nedir? Sakarya'ya gelmeye nasıl karar verdiniz?" sorularına verdikleri cevaplar, onların çalışma yerini seçmesinde hangi faktörlerin etkili olduğunu anlamak açısından önemlidir. Örneğin, GTİ-1 "Her yer olsa giderim. Çevrem buraya geldiği için onlarla geldim." ifadesi, sosyal çevrenin etkisini vurgularken, GTİ-6'nın "Özellikle Sakarya'yı seçmedik. Ailemiz nereye gidiyorsa bizde oraya gidiyoruz." ve GTİ-7'nin "Ailem nereye giderse bende oraya giderim. Burayı tercih etmemde bir sebep yok." ifadeleri karar verme sürecinde yerel bağlantıların ve aile ilişkilerinin belirleyici rolünü göstermektedir.

Çalışmak için her sene aynı yerin tercih edilmesi, GTİ-2'nin "Bizimkiler zamanında ilk buraya geldiler ya hani buraya alıştıkları için sürekli buraya geliyolar." ifadesinde, ailenin geçmişten gelen alışkanlıklarının bugünkü tercihlerini nasıl etkilediğini göstermektedir. Bu durum, yerleşik hale gelen alışkanlıkların, işçilerin çalışma yerlerini belirlemedeki rolünü vurgular.

Sakarya'yı çalışmak için tercih etmesinin sebebi, GTİ-5 "Çavuş dedi. Ben başka yer olsun isterdim." diyerek mevcut koşulların onu yönlendirdiğini belirtirken, GTİ-9 "Mesela başka grup Giresun'a gitti. Orada yamaçlar çok yüksek olduğu için daha çok zorlanmışlar. Tercih durumu olsa yine araziden dolayı burayı tercih ederdim." ve GTİ-8'in "Arazi olarak daha uygun." ifadeleri, arazi koşullarının çalışma yerinin seçiminde belirleyici bir etkisini olduğunu göstermektedir.

3.2.2.5. Kadın ve Çocuk İşçiliği

Dünya’da tarım alanında çalışanların büyük çoğunluğu kadınlar ve çocuklardır (Uluslararası Çalışma Örgütü).

İş yasasının 67. maddesine göre, çalışma yaşı 15 olarak belirlenmiş, 15 yaşından küçük çocukların çalıştırılması yasak olduğu açıklanmıştır. Ayrıca, hafif işlerde 13 yaşını doldurmuş çocukların çalıştırılmasına izin verildiği belirtilmiştir (Senemoğlu, 2001, s. 1). UNICEF ve Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)’nun 2021 verilerine göre, dünyada toplam 160 milyon çocuk işçi bulunuyor; bu sayı, her 10 çocuktan birinin çalıştığını göstermektedir. Çocuk işçiliğinin sektörel dağılımdaki yeri incelendiğinde ise tarım sektörü en büyük paya sahip sektör konumundadır (Öztürk, 2008, s. 611; Uluslararası Çalışma Örgütü, 2021).

Mevsimlik tarım işçiliği, çocuk emeğinin en yaygın şekilde kullanıldığı alanlardan biridir. Hem ulusal mevzuatta hem de ILO sözleşmelerinde en kötü koşullardaki çocuk işçiliği olarak tanımlanmasına rağmen, bu durum hala devam etmektedir (Küçükbalaban, 2008, s. 11-12). Türkiye’de mevsimlik işlerdeki çocuk emeği sömürüsü, özellikle tarımsal faaliyetlerin yoğun olarak yapıldığı alanlarda ortaya çıkmaktadır. Mevsimlik tarım işlerinde, tüm aile üyeleri ekonomik zorunluluklar ve düşük gelir nedeniyle birlikte çalışmaktadır. Bu durum, çocukların yaşlarına uygun olmayan tarımsal işlerde çalışmasına sebep olmaktadır (Gülçubuk, 2012, s. 79). Araştırmaya katılan çoğu katılımcı, “Çocukların burada çalışması sizce uygun mu?” sorusuna çalışma hayatında çocukların yer almasının uygun olmadığını belirtmektedir. Örneğin bu durumu, YTİ-1’in “Çocuklar çalışmamalı okumalı ve çocuk olmalı.” ve GTİ-2’nin “Bence uygun değil çünkü zaten aslında çocuklar çocukluğu yaşaması lazım yani belli bir yaştan sonra İşçilere yöneltilen “Sizce çocuklar kaç yaşından itibaren çalışmalıdır?” sorusuna katılımcılar farklı cevaplar vererek çeşitli görüşler ortaya çıkmıştır. Bazı işçiler, çocukların çalışma yaşının 18 yaş ve üzeri olması gerektiğini ifade etmiştir. Örneğin, YTİ-1, GTİ-5, GTİ-8 ve GTİ-9 çalışma yaşının 18 yaş ve üzeri olması gerektiğini belirtirken, YTİ-3, GTİ-6 ise 16 ve 17 yaşlarının kişinin gücüne bağlı olarak uygun olduğunu belirtiyor. Ayrıca GTİ-7’nin “13 yaş ve üstü çalışmalı. Diğerleri için uygun değil.” ve YTİ-5’in “Yine bi 13 14 olsunlar yani.” ifadeleri çocuk işçiliği ile ilgili farklı görüşleri yansıtmaktadır.

Birçok katılımcı, tarım işlerinin çocukların fiziksel ve psikolojik sağlıklarını olumsuz yönde etkilediğini ifade ederek, çocuk işçiliğinin tehlikelerini vurgulamaktadır. Örneğin,

YTİ-5 “Ben 10 yaşında başladım. Bir kere çuval falan taşımıştım o gün hastalanmıştım mesela 2 gün tarlaya gidememişim yeni başladığım zamanlar biraz bünyede ağır olabiliyor fındık toplamak.” diyerek yaptığı işin onu zorladığını ifade ediyor. GTİ-4 ise, “psikolojik açıdan biraz negatif yönde gidiyorlar.” diyerek çocukların psikolojik açıdan olumsuz etkilendiğini belirtmektedir. Ayrıca GTİ-6’nın “Hayatı öğrenmeleri lazım. Tehlikeleri var yükseklerden düşebilirler ama biraz daha büyüyünce çalışabilirler.” ifadesi çalışma yerinin arazi yapısının kazalara sebep olabileceğini ve bu yüzden çocukların büyüdülerinde çalışmasının uygun belirterek soruya ilişkin farklı bir görüş ifade etmektedir.

Kırsal bölgelerde yaşayan kadınların tarımsal üretime katılma şekilleri, toplumun kültürel yapısı ve ekonomik gelişim seviyesiyle doğrudan bağlantılıdır. Çalışma hayatında cinsiyet rollerinin ön plana çıkması genellikle erkeklerin yaptığı işleri, toplumsal olarak daha yüksek gelir getiren işler olarak görülmesini sağlarken, kadınlar ise çoğunlukla ev merkezli mevsimlik, yarı zamanlı işlerde daha düşük ücretlere çalışmaktadır. Bu durum, tarım işlerinin genellikle düşük maliyetli iş gücünü gerektirmesi bu işlerde kadınların fazla çalışmasına sebep olmaktadır (Candan & Günal, 2013, s. 95). Ayrıca, kadınlar aile içindeki sorumlulukları, ev işlerini de yapmaya zorunlu kılarak tarımda aktif olarak yer almalarını sağlamaktadır. Ailenin ekonomik durumu ve yaşam şartları, kadınların aile bütçesine katkıda bulunmalarını gerektirmektedir. Sonuç olarak, tüm bu faktörler kadınların hem çalışma alanında hem de aile içindeki ihtiyaçları karşılama noktasında mevsimlik tarım işlerinde daha fazla yer almasına yol açmaktadır (Çelik, Şimşek, Tar, & Duman, s. 13-15). Bu bağlamda YTİ-1’in “Genelde kadınlar daha çok çalışıyor.” ifadesi tarım işinde kadınların daha çok yer aldığını ifade ederken, YTİ-3’ün “Normalde çavuşlar erkek olurdu son zamanlarda çavuşlar kadın olmaya başladı erkek yok denecek kadar az o yüzden mesela son zamanlarda dalları işveren kendisi silkeler o yüzden kadınlar çok çalışıyor.” ifadesi tarlada çalışan erkek işçi sayısının azaldığına dikkat çekmektedir. Kadınların daha fazla çalışması, yanlarında küçük çocuklarını da çalışma alanına getirmek zorunda kalmalarına neden olduğunu YTİ-3 “Kadınların altı yedi yaşlarındaki çocukları da çok çalışıyor çok çocuk getiriyorlar bu sene gelen işçilerimizde kundakta çocuğuyla gelen bile vardı çocuk ateşli bir şekile orda yanıyordu kadın toplamaya devam etti.” diyerek, bu durumun tüm şartlara rağmen ekonomik ihtiyaçların ön planda olduğunu ve çocuk işçiliğinin de giderek arttığını göstermektedir.

3.2.2.6. Çalışma Dışı Yaşam

Mevsimlik tarım işçilerinin “Çalışma saatleri dışında neler yapıyorsunuz?” sorusuna verdikleri cevaplarda, çalışma süreci boyunca temel gereksinimleri karşılamak için uyku, ev işleri gibi faaliyetlerle sınırlı kaldıklarını ve hiçbir sosyal faaliyette bulunamadıkları sonucu ortaya çıkmıştır. İşçilerin çoğu, akşam işten geldikten sonra yemek yediklerini, duş aldıklarını ve kısıtlı bir süre de olsa dinlenip uyuduklarını dile getirmişlerdir. İşçiler, haftanın her günü çalıştıkları için çok fazla bir şey yapmaya vakitleri olmadığını belirtmektedirler.

3.2.2.7. Ekonomik Değişim ve Gelecek Umutları

İşçilere “Mevsimlik tarım işçiliği yaparak hayatınızın ekonomik açıdan değişeceğine inanıyor musunuz?” sorusu sorularak verilen yanıtlardan, mevsimlik tarım işçilerinin ekonomik durumlarına dair karamsar bir bakış açısına sahip olduğu sonucuna varılmıştır. Çoğu katılımcı, bu işin yaşam standartlarını önemli ölçüde değiştirmediğini, yalnızca temel ihtiyaçları karşılamaya yettiğini vurgulamaktadır. Görüşmeci YTİ-2 konuya ilişkin “İnanmıyorum çünkü mevsimlik bir aylık sezon. 1 aylık eve katkısı oluyo başka bişi olmuyo.” ifadesi mevsimlik olarak yapılan tarım işinin sınırlı ve geçici bir gelir kaynağı olduğunu bu sürede elde edilen gelirin yalnızca temel ihtiyaçlara katkı sağladığını belirtmektedir. YTİ-6 ise, “Asla inanmıyorum kazansak da orda ki yaşam standartlarımızı kısıtlı bir hale getiriyor yani ne kadar çalışsak da yaşam standartları kısıtlı oluyo o yüzden yetmiyor yani.” diyerek elde ettikleri gelirin yaşam standartlarını artmasında yetersiz kaldığını ifade ediyor.

Öte yandan, YTİ-5 “Şimdi işçi olarak değişmez ama tarla sahibi olarak değişir. Ekonomik olarak yan gelir çok önemli yan gelir insana nefes aldırıyor asgari ücretle bir şey satın alınamaz sadece geçinebilirsin.” diyerek tarla sahibi olmanın ekonomik bir avantaj sağladığını ve yan gelir elde etmenin yaşam standartlarını rahatlatıldığının önemine dikkat çekiyor. Genel olarak, birçok katılımcı bu durumu zorunluluk olarak görmekte ve sınırlı bir fayda sağladığını ifade etmektedir. Bu görüşler, mevsimlik tarım işçilerinin yaşam koşullarındaki zorlukların bir yansıması olabilmektedir.

Katılımcılardan GTİ-6’nın “Değişebilir tabi ki. Erzak alıyoruz, bir sürü eksiklerimizi karşılıyoruz. Borçlarımızı ödüyoruz.” ve GTİ-8’in “Değişebilir. Hepimiz geçimimizi topraktan karşılamıyor muyuz? Yaşam ya sudur ya toprak.” ifadeleri, mevsimlik tarım

işçiliğinin ekonomik açıdan hayatlarına katkı sağladığını vurgulamaktadır. Bu ifadeler, tarımın sağladığı gelirin işçilerin günlük ihtiyaçlarını karşılarken, aynı zamanda tarımın temel geçim kaynağı olarak önem taşıdığını ortaya koymaktadır.

3.2.3. Mevsimlik Tarım İşçilerinin Ekonomik Koşullarına Ait Bulgular

Mevsimlik tarım işçilerinin ekonomik koşullarına ait bulgular, gelir, çalışma koşulları, güvenlik ve haklar gibi unsurlar üzerinden ekonomik durumlarını ve çalışma şartlarını açığa çıkartarak işçilerin karşılaştıkları zorlukları, yaşam standartlarını ve geçim mücadelelerini anlamak için kritik bir çerçeve sunmaktadır.

3.2.3.1. Ekonomik Durum ve Ücret

Görüşme formunda mevsimlik tarım işçilerine yöneltilen sorular incelendiğinde, çalışma sebepleri, günlük ücretleri ve ücretleri nasıl aldıklarına anlamaya yönelik sorular sorulmuştur.

“Sizi tarım işçisi olarak çalışmaya iten sebepler nelerdir?” sorusuna katılımcıların verdiği yanıtlar tarım işçiliğinin arka planında yatan çeşitli nedenleri ortaya koymaktadır. Örneğin, YTİ-1’in “Maddiyat ve aile.”, YTİ-2’nin “Maddi olarak eve katkı için.” ve GTİ-2’nin “Maddi sıkıntılar yani çünkü bizim orda böyle maddi durum sıkıntıları var bi de bizim orda iş sorunu da var o yüzden zamanında buraya geldikleri için böyle devam etmiş bizde o yüzden geldik.” ifadeleri maddi katkıların önemli bir etken olduğunu belirtirken, YTİ-3’ün “Dedelerimden kalma bir şey bizimkilerde hep böyle çocuklar çalıştırılır bahçede işi bilsinler, etsinler o yüzden hayatı öğrenelim diye kendileri bizi yoruyorlar.” şeklindeki ifadesi hayatı öğrenmek açısından aile geleneği olduğu için çalıştıklarını ifade ediyor. GTİ-1 ve GTİ-6, sosyal açıdan farklı bir çevreyi tanımak amacıyla çalıştıklarını dile getirirken, YTİ-4 ve GTİ-4, eğitim sürecine yönelik maddi ihtiyaçlar için çalıştıklarını vurgulamaktadır. Sonuç olarak, katılımcıların tarım işçiliğine yönelmesinin temel nedenleri arasında çoğunlukla ekonomik zorluklar ve iş bulma güçlüğü öne çıkmaktadır.

“Mevsimlik tarım işçiliğinden kazandığınız parayla ne yapıyorsunuz?” sorusuna katılımcıların verdikleri yanıtlar, çoğunluğun ailelerine destek olduğu ve eğitim masraflarını karşıladığını göstermektedir. YTİ-5, elde ettiğini geliri okul ihtiyaçları için kullanırken, YTİ-2 ve YTİ-4, çocuklarını okutmak amacıyla geliri kullandıklarını

belirtmektedir. Diğer katılımcılar da aile bütçesine katkıda bulunmak amacıyla elde ettikleri gelirleri kullandıklarını ifade etmektedir. Bu durum, mevsimlik tarım işçisi olarak çalışan katılımcıların aileleri için ekonomik bir destek sağlamak amacıyla çalıştığını göstermektedir.

Tarım sektöründe sürekli olarak çalışan işçilerin ücretleri, kamu ve özel sektördeki diğer çalışanlarla kıyaslandığında farklılık göstermektedir. Kamu sektöründeki işçiler, sendikaları ve sendikal hakları sayesinde, toplu iş sözleşmeleri aracılığıyla belirlenen ücretler almaktadır. Bu işçiler, asgari ücretin üzerinde kazanç sağlamalarının yanı sıra çeşitli sosyal yardımlardan da yararlanabilmektedir. Öte yandan, özel sektörde çalışan tarım işçilerinin ücretleri, işçilerle aracılar ve işverenler arasındaki pazarlık sürecine bağlı olarak belirlenmektedir (Afşar, 2018, s. 27). Mevsimlik tarım işçilerinin ücretleri, coğrafi bölge, il veya ilçe düzeyinde, yöresel faktörler ve faaliyet türüne göre belirlenmektedir. Mevsimlik tarım işçilerinin ücretleri, Kaymakamlık bünyesinde oluşturulan bir kurul veya heyet tarafından kararlaştırılmaktadır. Bu heyete, belediye, ziraat odası, ticaret borsası, işçi ve işveren temsilcisi dernekleri, ayrıca kişiler, üretici veya çiftçi birlik temsilcileri dahil olmaktadır. Söz konusu ücretler, genellikle brüt asgari ücretin 1/30'u oranında tarım aracısının payı da dahil edilerek hesaplanmaktadır. Mevsimlik tarım işçiliğinde, genel bir ücret uygulaması olmakla birlikte, farklı işler için farklı ücretler belirlenmektedir. Örneğin: budama, ilaçlama, çavuşluk, meyve-sebze paketleme ve çapa işçiliği gibi görevler, her biri için özel ücretlendirme gerektirmektedir (Kalkınma Atölyesi, 2021, s. 6-7). Bu duruma ilişkin İ-1'in "Devletin belirlediğine göre veriyoruz devletin belirlediği 1300 TL ücret yerine göre değişiyor bayır falan çalışma yerlerinde 1200-1300 TL. Çavuş başları tarla sahiplerini tek tek aradı öyle fiyat belirledi." ve İ-2'nin "Devlet 2010 yılı tarihi itibarıyla bağında bahçesinde çalışacak işçiler için veya asgari ücretle çalışacak olan işçileri aynı şeye koydu dedi ki çiftçi fındık işinde veya tarımla uğraşan işçilikle uğraşacak olan işçilere asgari ücretin otuzda biri verilecek dediler" ifadeleri mevsimlik tarım işçiliğinde ücretlerin hem devlet politikaları hem de yerel pazarlıklarla şekillendiğini ve değişkenlik gösterdiğini ortaya koymaktadır.

"Günlük ücretinizin ne kadar?" sorusuna katılımcıların verdiği yanıtlar gezici ve yerli tarım işçileri arasındaki ücret farklarını ortaya çıkarmaktadır. Yerli tarım işçilerinin genellikle daha yüksek ücretler aldığı görülürken (1000-1200 arası), gezici tarım işçileri genellikle daha düşük ücretler aldığını (800 civarı) ve ücretlerinin net olarak

belirlenmediğini ifade etmektedir. Bu durum, yerli ve gezici tarım işçileri arasındaki ekonomik eşitsizliği ortaya koymaktadır.

Zorlu çalışma koşulları altında çalıştıkları dile mevsimlik tarım işçilerinin “Aldığınız ücretten memnun musunuz?” sorusuna verdikleri cevaplar memnuniyet konusunda farklı görüşlerin olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Örneğin, YTİ-1, YTİ-4, YTİ-5 gibi bazı yerli tarım işçileri memnun olduklarını, GTİ-6, GTİ-7 gibi bazı gezici işçiler de aldıkları ücretten memnun olduklarını ifade etmektedir. Ancak, YTİ-3’ün “Memnun değilim çünkü güllük gülistanlık bir yerde çalışmıyoruz bağ, bahçe, diken, yılan çok fazla şeyler var o yüzden bir tık daha fazla olabilir.” ve GTİ-5’in “Hiçte memnun değilim. Bu işi yaprak 900 1000 almak isterdim.” ifadeleri aldıkları ücreti yetersiz bulduklarını göstermektedir. GTİ-3’ün “Memnun edilmez de mecbur.” ifadesi ve GTİ-9’un “Hayır memnun değiliz ama yine de memnunuz diyelim.” şeklindeki açıklaması, işçilerin olumsuz çalışma koşullarına rağmen mevcut koşulları kabullenmek zorunda olduklarını göstermektedir. Bu veriler, çalışma koşullarının ücret memnuniyeti üzerinde doğrudan bir etkisi olduğunu göstermektedir.

“Herkes aynı ücreti mi alıyor? Herkes aynı ücreti almıyorsa bunun nedeni nedir?” ve “Farklı ücret alınması sizce adaletsizlik mi?” sorularına verilen yanıtlar, ücret dağılımında rol oynayan faktörleri ortaya koymaktadır. Katılımcıların çoğu, çuvalcının ve çavuşun diğer işçilere kıyasla çift yevmiye aldığını çavuşun iş yönetimi ve düzeni sağladığını açıkça belirtmektedir. Araştırmaya katılan birçok işçi, çuvalcının çift yevmiye almasını normal karşılarken, çavuşun aldığı çift yevmiyeyi adaletsiz bulmaktadır. Örneğin, görüşmeci YTİ-3 “Çuvalcı için çift yevmiye evet ama çavuş için değil. Çavuş bizimle beraber fındık toplamıyo sadece haydi haydi diyip bağırıyor hani sırf orda bir düzeni kuruyo diye ki düzeni de kurmuyo artık oradaki insanlar senelerdir bu işi yaptığı için o yüzden çavuşun çift alması adaletsizlik.” ifadesiyle, çavuşun çift yevmiye almasını haksızlık olarak gördüğünü belirtmektedir. Benzer şekilde, görüşmeci GTİ-3 de “...affedersin eşek gibi çalışıyom ama o oturuyo. Sadece işçileri götürüp getiriyo zaten işçilerde bildiği için akşama kadar çalışıyorlar. O sadece şunu yap bunu derken çift yevmiye alıyo.” diyerek çavuşun iş yönetimi yaparak çift yevmiye almasını adaletsiz bulduğunu dile getirmektedir. Sonuç olarak, bu veriler, tarım işçiliğinde fiziksel emeğin yoğun olduğu işlerde düşük ücret almanın sorgulandığını ve tarım sektöründeki ücret dağılımında adaletsizlik algısının var olduğunu göstermektedir.

“Ödemenizi kimden ve ne zaman alıyorsunuz?” sorusuna katılımcılar ödemelerini genellikle iş bitiminde ya da sezon sonunda aldığını ve ödemelerini çavuş aracılığıyla aldıklarını belirtmişlerdir. Yerli tarım işçileri ödemelerini iş bitiminde ya doğrudan bahçe sahibinden aldığını ya da çavuş aracılığıyla aldıklarını ifade etmişlerdir. Öte yandan, gezici tarım işçileri, ödemelerini sezon sonunda, çoğunlukla çavuş aracılığıyla toplu olarak aldıklarını belirtmişlerdir. Bu durum, ödemelerin aracılar üzerinden alınmasının yaygın olduğu sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

“Ücret almada gecikme yaşıyor musunuz?” sorusuna çoğu katılımcı, fındık sezonu sona erdiğinde ödemelerin zamanında yapıldığını ifade etmiştir. Katılımcılar, işin tamamlanmasının ardından paralarını aldığını ve bu süreçte gecikme yaşamadıklarını belirtmişlerdir.

3.2.3.2. İş Bulma Süreçleri ve Çalışma Koşulları

Bu tema altında, araştırma grubundaki kişilerin çalışacak işleri nereden buldukları, haftada kaç gün ve kaç saat çalıştıkları, mola süreleri, işin yapılma süreciyle ilgili bilgileri kimden aldıkları, yıl içinde kaç ay çalıştıkları ve çalışma ve yaşam alanlarında (temiz su, tuvalet, ulaşım gibi) temel hizmetlere erişim ile ilgili verilerin analizi yapılmıştır.

Katılımcılara çalışılacak işi nereden buldukları sorulduğunda, genellikle aile, komşular ve çavuşlar aracılığıyla iş buldukları sonucu ortaya çıkmıştır. Katılımcı YTİ-1 ve GTİ-4, iş bulmada aile üyelerinin veya akrabalarının rolünü vurgularken, YTİ-5 ve GTİ-1 yerel bağlantılar ve komşuların iş ayarlamadaki önemine dikkat çekmektedir. Ayrıca, YTİ-4 ve GTİ-6’nın ifadeleri çavuşların iş bulma sürecindeki merkezi rolünden bahsetmektedir. Bu durum, mevsimlik tarım işçilerinin iş bulma süreçlerinde aile ilişkilerinin, sosyal ağların ve yerel bağlantıların önemini vurgulamaktadır.

Katılımcılara günde kaç saat, haftada kaç gün çalıştıkları sorulduğunda, tüm katılımcılar haftanın yedi günü çalıştıklarını belirtmiştir. Katılımcıların çoğu, günde 10-12 saat çalıştıklarını belirtmektedir. Ancak, günlük çalışma sürelerinin yerli tarım işçileri ile gezici tarım işçileri arasında farklılık gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Örneğin, çoğu yerli tarım işçisi, özellikle YTİ-2, “Günde 8 saat. Sabah 8 akşam 6.” diyerek 8 saat çalıştıklarını belirtirken, GTİ-4’ün “Haftada 7 gün günde de 12 saat.” ifadesi ve diğer gezici tarım işçilerinin benzer yanıtları, 12 saatlik çalışma sürelerini bildirmektedir. Bu durum, yerli ve gezici tarım işçileri arasındaki çalışma saatleri farkını açıkça ortaya

koymaktadır. Buradan yola çıkarak mevsimlik tarım işçilerinin hiç dinlenme günü olmadan çalıştıklarını söylemek mümkündür.

Katılımcıların “Mola süreleriniz nasıldır” sorusuyla ilgili yanıtları, mevsimlik tarım işçilerinin çalışma koşullarını ve dinlenme haklarını ortaya koymaktadır. Katılımcıların çoğu, günlük toplam mola süresinin yalnızca 1,5 saat olduğunu ve molaların sabah ve öğle saatlerine yayıldığını belirtmektedir. Bu mola süreleri 10’da 15 dakika, öğle yemeği için 1 saat ve akşam saatlerinde tekrar 15 dakika şeklinde düzenlenmektedir. Bu durum, işçilerin çalışma sürelerine kıyasla oldukça düşük dinlenme süresi olduğunu göstermektedir.

Katılımcılara işin yapılma sürecinde iş ile ilgili bilgileri kimden aldıkları sorulduğunda, çoğunluğun çavuşlardan bilgi aldığı ortaya çıkmaktadır. Örneğin, YTİ-1’in “Çavuştan.” ve YTİ-4’ün “Çavuşumuz bize nereye gidin diyorsa oraya gidiyoruz.” ifadeleri, çavuşların kendilerine yönlendirme yaptığını belirtmektedir. Ayrıca, çavuş olan YTİ-2’nin “Tarla sahibiylen çavuş arasında.” ve çavuş GTİ-2’nin “İşverenden ben alıyorum, işçiler benden alıyor.” ifadeleri işverenin de önemli bir bilgi kaynağı olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durum, iş süreçlerinde hiyerarşik bir yapı olduğunu ve bilgi akışının genellikle çavuşlar ve işveren üzerinden gerçekleştiğini göstermektedir. Bu hiyerarşik yapı, iş süreçlerinin yönetimini ve disiplinin sağlanmasını kolaylaştırmaktadır.

Katılımcılara "Burada yaklaşık kaç ay çalışıyorsunuz?" sorusu yöneltildiğinde, cevaplar genellikle 1 ila 2 ay arasında değişmektedir. YTİ-1 ve YTİ-2, 1 ay çalıştıklarını belirtirken, çoğu gezici tarım işçisi yaklaşık 2 ay çalıştıklarını ifade etmektedir. Örneğin, GTİ-8’in “1,5 ay kalıyoruz. Biz öğrenci olduğumuz için okulu olanları önceden gönderiyorlar.” ifadesi, çalışma sürelerinin okulların açılma zamanına göre ayarlandığını göstermektedir.

Katılımcılara "Çalışacağınız, yaşayacağınız yeri kim ayarlıyor?" sorusu sorulduğunda, cevaplar genellikle işveren ve çavuşun rolüne işaret etmektedir. Örneğin, GTİ-5’in “İşveren çavuşa diyo o söylüyor.” ve GTİ-9’un “Patron ve çavuş ayarlıyor.” ifadeleri iş süreçlerinde hiyerarşik bir yapı ve sorumluluk dağılımının olduğunu göstermektedir.

"Çalışmak için geldiğiniz şehre ve çalışma alanına ulaşımı ne ile sağlıyorsunuz?" sorusu, özellikle gezici tarım işçilerini ilgilendirmektedir. Bu işçiler, genellikle uzun mesafeler kat etmek zorunda olduklarından, ulaşım yöntemleriyle ilgili farklılıklar göstermektedir. Katılımcılar ikamet ettikleri yerden Sakarya’ya minibüs ile, çalışma alanına ulaşmak için

traktör kullandıklarını ifade etmişlerdir. Örneğin, GTİ-4 “Tarlaya: traktörlerle gidiyoruz ama bazı traktörler var korkuyo insan binmeye çok eski modeller çok düşük modeller. Bazı rampaları çıkamıyorlar bazı römorklar var çok eski hani dayansan kırılacak gibi.” diyerek ulaşım aracının güvenlik açısından tehlikeli olduğunu vurgulamaktadır. Öte yandan, yerli tarım işçileri, çalışma yerlerine yakın bölgelerde yaşadıkları için yürüyerek gidip gelmektedirler. Bu durum, yerli ve gezici işçiler arasındaki yaşam ve ulaşım koşullarındaki farklılıkları vurgulamaktadır.

Araştırmaya katılan katılımcılara “Çalışma yerinde ve yaşadığınız yerde temiz suya, tuvalete erişiminiz var mı?” sorusu yöneltildiğinde, çoğunluğun çalışma yerinde tuvalet ve temiz suya erişiminde sorunlar olduğu cevabı alınmıştır. İşçiler, çalışırken tuvalet ihtiyaçlarını doğada, yani açık alanda gidermek zorunda kaldıklarını belirtmişlerdir. Çoğu katılımcı çalışma yerinde su ihtiyacının işverenler tarafından karşılandığını belirtmiştir. Örneğin, GTİ-4 “Temiz su şöyle oluyo sabah 6’da doldurdukları su büyük damacana ama çeşme suyu hazır su bile değil damacanaya dolduruyolar. Çok kirli suyu getiriyo çoğu patron bizim şansımıza çok nadir çıkıyo böyle ama o su saat ikiye kadar ısıniyo kimse içemiyor. O suyu içmek zorunda kalıyoruz.” ifadesiyle, temin edilen su kaynaklarının kalitesiz olduğunu vurgulamaktadır. Bazı katılımcılar, yaşadıkları yerde tek tuvalet olması ve aynı yerde yaşamalarının sorun olduğunu dile getirmiştir. Örneğin, GTİ-2 “Ortak alan sorun bence çünkü mahrem alan kişinin mahrem alanı olması lazım. Şu ana kadar herkes akraba olduğu için sorun yaşandığını düşünmüyorum bunlar içinde şimdi ama başkası olsa sorun yaşardı çünkü ayrı ayrı insanlar ayrı ayrı şeyler.” diyerek mahrem alanın bireyler için önemli olduğunu, GTİ-3’ün “Ortak tuvaleti kullanmak rahatsız edici. Yani çok kişi oldukları için bi de erkek falan kız beraber olduğu için. Bence erkek ve kızların ayrı olmasını isterdim ve öyle yapmalarını da düşünürlerdi ama beni rahatsız ediyö gerçekten.” ifadesi, erkek ve kadınların bir arada olmasının sorun yarattığını vurgulamaktadır.

3.2.3.3. Sağlık ve Güvenlik

Katılımcılara hastalık veya kaza durumunda ne yaptıkları sorulduğunda, genellikle hastaneye gitme veya ambulans çağrıldığı gibi yanıtlar verdikleri görülmektedir. Örneğin, YTİ-1 “Hastaneye gidiyoruz.” ifadesiyle, acil durumlarda hastaneye erişim sağlandığını, GTİ-1’in “Çok acilse buraya gelip bizi alıyorlar ya da çavuş bizi hastaneye götürüyorlar.”

demesi, çavuşların bu süreçteki rolünün kritik olduğunu göstermektedir. Diğer katılımcılar da benzer şekilde çavuşların, acil durumlarda yönlendirme ve yardım sağladığını ifade etmektedir. GTİ-5'in, "Çavuşa söylüyoruz, çavuş ilgileniyor." sözü, işçilerin sağlık sorunlarıyla başa çıkma sürecindeki dayanışmanın önemini vurgulamaktadır. Genel olarak, bu cevaplar işçilerin sağlık hizmetlerine erişimlerinde işverenlerin ve çavuşların etkisini ortaya koymaktadır.

Katılımcılara "Bu iş için size sağlık sigortası yapıldı mı?" sorulduğunda, neredeyse tamamı yapılmadığını belirtmektedir. Ayrıca, YTİ-3'ün "Hayır bunu hiç kimse yapmaz bunu istersen sana gelme derler bunu bir hak olarak göremiyorum.", YTİ-7'nin "Sigorta olması saçma olur. İşveren vasıtasıyla olmasa güzel bir şey olabilir ama işveren yapacağı için 2 günlük yapmaz." ifadeleri, işverenlerin genellikle kısa süreli işlerde sigorta yapmayı tercih etmediklerini vurgularken bunu hak olarak görmediklerini dile getirmektedir. Ayrıca, katılımcıların çoğu sağlık sigortasının önemli bir ihtiyaç olduğunu belirtmiştir. Bu durum, mevsimlik tarım işçilerinin sosyal güvenlik eksikliğini ortaya koymakta ve sağlık güvencesinin yetersizliğine ön plana çıkarmaktadır.

3.2.3.4. Mevsimlik İşçilerin Hakları ve Beklentileri

"Mevsimlik işçi olarak kanuni olarak hangi haklarınız var mı bu konuda bilgi sahibi misiniz?" sorulduğunda çoğunluğunun bilgi sahibi olmadığı görülmektedir. Örneğin, YTİ-1'in "Bilгим yok." demesi, GTİ-1'in "Hiçbir hakkımız yok." ifadesi ve GTİ-9'un "Biliyoruz ama o haklar yok gibi bir şey." şeklindeki yanıtları, mevsimlik işçilerin yasal hakları hakkında umutsuzluk ve belirsizlik içinde olduklarını göstermektedir. Bu ifadeler, işçilerin haklarının bilinmemesi ve uygulanmaması konusundaki eksikliği ortaya koymaktadır.

Mevsimlik tarım işçilerine hangi hakların olmasını istediği sorulduğunda, çeşitli hak ve ihtiyaçlarının dile getirildiği görülmektedir. İşçiler hem iş güvenliği hem de çalışma koşullarının iyileştirilmesi yönünde taleplerde bulunmaktadırlar. YTİ-1 ve GTİ-2, sigorta yapılmasının önemli olduğunu ve işçiler için güvence olacağını ifade etmektedir. GTİ-1 "Sadece bir gün iznimiz olsun isterdim. Çünkü yağmur yağmadıkça dinlenmeye iznimiz yok." diyerek sürekli çalıştıklarını ifade ederek dinlenme hakkından bahsetmektedir. GTİ-3'ün "Biz kızlar olarak güvenlik isterdim. Yemek için kaldığımda eve erkek gelebilir. Keşke güvenlik olsa." ifadesi kadın işçiler için güvenlik endişesini dile

getirmektedir. GTİ-4, çalışma saatlerinin düzenlenmesi gerektiğini belirterek, işçilerin normal çalışma saatleri ile uyumlu bir düzenleme beklediğini göstermektedir. Sonuç olarak, bu ifadeler mevsimlik tarım işçilerinin çalışma koşullarının iyileştirilmesi konusunda taleplerini açığa çıkarmaktadır.

3.2.3.5. Ekonomik Erişim ve Alım Gücü

Katılımcılara "İstediğiniz şeyleri alabiliyor musunuz?" sorusu yöneltildiğinde, farklı cevaplar alınmıştır. YTİ-1, "İstediğim her şeyi muhakkak alırım." diyerek ihtiyaçlarını karşıladığını belirtirken, YTİ-6 ise, "Valla ona bile yetmiyor yani mümkün değil istediğim şeyleri almam mümkün değil üniversiteye gittiğim de daha rahat geçinmek maksadıyla." diyerek maddi durum yetersizliğini ifade etmektedir. GTİ-1, "Ailemiz ihtiyaçlarımızı alıyor." şeklinde bir yanıt verirken, GTİ-6, GTİ-8 ve GTİ-9, ihtiyaçlarını karşıladıklarını ifade ederken, GTİ-7, "Pek alamıyorum. Ailem parayı yönetiyor." diyerek aile bütçesinin sınırlayıcılığını dile getirmektedir. Bu cevaplar, katılımcıların maddi durumları ve ihtiyaçlarını karşılama konusunda yaşadıkları farklı deneyimleri ortaya koymaktadır.

SONUÇ

Göç, bireylerin çeşitli nedenlerle yer değiştirmesi olarak tanımlanırken, mevsimlik tarım işçiliği bu hareketliliğin önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Bu hareketlilik, bireylerin ekonomik fırsatlar arayışıyla belirli dönemlerde geçici olarak başka bölgelere gitmelerini içerirken, bazı durumlarda kalıcı bir yaşam tarzı haline de gelebilmektedir. Tarım sektörü, bu dinamiklerin şekillenmesinde kritik bir rol oynayarak, iş gücü ihtiyacını karşılamak amacıyla mevsimlik göçü desteklemektedir.

Türkiye'de mevsimlik tarım işçiliği, 1950'li yıllarda kırsal alanlarda yaşanan değişimlerin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bu dönem, tarımda modernleşme, sanayileşme ve kentleşme süreçleri hız kazanmıştır. Başlangıçta geçici bir iş olarak görülen mevsimlik tarım işçiliği, 1980'li yıllardan sonra kırsal alanlarda iş imkanlarının azalmasıyla sürekli bir iş haline dönüşmüştür (Çınar & Lordoğlu, 2010). Tarım yapısındaki dönüşüm, makineleşme ve toprak sahipliği ilişkilerinin değişmesi gibi faktörler, tarımda çalışan bireylerin kırsal alanlardan büyük şehirlere veya tarımsal üretim bölgelerine mevsimsel olarak göç etmeleriyle birlikte mevsimlik göç ve mevsimlik tarım işçiliğinin yaygınlaşmıştır (Arslan H. , 2016, s. 1137). Bu süreç, tarım işçiliğinin mevsimlik bir karakter kazanmasına sebep olmuştur.

Türkiye'de, ekonomik koşullar nedeniyle birçok kişi tarımsal faaliyetlerin yoğun olduğu bölgelere mevsimlik olarak göç etmektedir. Mevsimlik tarım işçileri, tarımsal üretim sürecinin farklı aşamalarında ya da birden fazla alanda geçici işler yapan göçmenlerden oluşmaktadır. Bu geçici iş gücü, kırsal alandaki işgücü piyasasının önemli bir parçası haline gelmektedir. Özellikle Güneydoğu ve Doğu Anadolu bölgelerinden gelen işçiler, Çukurova, Ege ve Karadeniz gibi tarım alanlarına yönelmektedir. Ayrıca, 1990'lı yılların başında Güneydoğu ve Doğu Anadolu'daki terör olaylarının artmasıyla birlikte devletin zorunlu göç ve köy boşaltma politikaları, köylerin boşaltılmasına ve bölgede işsizlik sorununa yol açarak geçici iş bulma arayışlarını hızlandırmış; bu durum, günümüzdeki gezici ve geçici tarım işçiliği olgusunun ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Mevsimlik tarım işçileri, hareket ve çeşitliliği yansıtan bir olgudur. Tarım sektöründe çalışmak amacıyla yılın belirli dönemlerinde bir yerden başka bir yere göç eden bu kişiler, gezici ve geçici işçi olarak hareketliliğin somut örneklerini oluşturur. Bu işi yapan ve göç eden aileler ise genellikle ekonomik olarak zayıf, eğitim düzeyi düşük, kökenleri kırsala dayanan, topraksız, kalabalık aile yapısına sahip ve bireyleri arasında nitelikli meslek

sahibi olanların sayısının az olduğu ailelerdir. Bu nitelikler, aileleri kısır döngüye sıkıştırırken, mevsimlik tarım işçiliğine yönelmelerine de sebep olmaktadır (Sevinç & Davran, 2015, s. 113).

Mevsimlik tarım işçileri, tarım sektöründe önemli bir işgücü sağlamakla birlikte, yetersiz çalışma koşulları, düşük gelir ve kayıt dışı istihdam gibi sorunlarla karşılaşmaktadır. Bu durum, işçilerin yaşam kalitesini olumsuz yönde etkilemekte ve sosyal adaletsizliklerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla, Türkiye'deki mevsimlik tarım işçileri hem ekonomik hem de sosyal açıdan zorlu bir ortamda yaşamlarını sürdürmeye çalışmaktadır.

Söz konusu araştırmada, göçle ilgili genel tanımlara yer verilerek, göç alan ve göç veren bölgelerin tarımsal dönüşümleri arasındaki bağlantılar incelenmiştir. Mevsimlik tarım işçilerinin işçileşme süreçleri, tarımsal alandaki dönüşümler göz önünde bulundurularak değerlendirilmiş; işçilerin göç deneyimleri, çalıştıkları alanlar, çalışma koşulları ve karşılaştıkları sorunlar kapsamlı bir şekilde ortaya konmaya çalışılmıştır. Geçici ve gezici tarım işçilerinin sosyo-kültürel ve ekonomik yapıları incelenmiş ve bu işçilerin çalışma ve yaşam alanlarında karşılaştıkları sorunlar detaylı olarak analiz edilmiştir.

Bu çalışma, gezici ve yerli mevsimlik tarım işçilerinin sosyo-ekonomik koşullarını ve bu işçilerin maddi ve sosyal sınıflar içindeki yerlerini anlamayı da amaçlamıştır. Elde edilen bulgular, gezici tarım işçilerinin ekonomik açıdan daha dezavantajlı bir konumda olduğunu göstermektedir. Sürekli bir iş ve gelir güvencesine sahip olmamaları, düşük ücretler karşılığında çalışmalarının yanı sıra kötü yaşam koşulları, gezici işçilerin genellikle alt sınıf olarak değerlendirilmesine yol açmaktadır. Buna karşın, yerli tarım işçileri daha yerleşik ve bazı durumlarda düzenli iş olanaklarına sahip olmalarına rağmen, yine de düşük gelirli olmaları ve sınırlı sosyal haklara sahip olmaları nedeniyle alt sınıf ya da düşük orta sınıf olarak tanımlanabilir.

Her iki grup işçinin çalışma koşulları incelendiğinde, prekarya kavramıyla örtüştükleri görülmektedir. Prekarya, modern iş dünyasında güvencesiz ve istikrarsız çalışma koşullarına sahip bir işçi sınıfını ifade etmektedir. Bu bağlamda hem gezici hem de yerli mevsimlik tarım işçileri, düşük ücretler, düzensiz iş ve belirsiz yaşam koşulları nedeniyle prekaryanın bir parçası olarak değerlendirilebilir. Özellikle gezici tarım işçileri, sürekli hareket halinde olmaları ve geçici işlere dayanan gelir kaynakları nedeniyle daha kırılgan bir durumdadır.

Sakarya bölgesinde gezici ve yerel mevsimlik tarım işçileriyle gerçekleştirilen alan araştırması ve gözlemler sonucunda, işçilerin yaşam ve çalışma koşullarının asgari standartların altında olduğu tespit edilmiş ve her iki grup için güvencesiz çalışmanın önemli bir sorun olduğu ortaya çıkmıştır. İşçilerin yaşam ve çalışma koşulları dikkate alındığında, elde edilen veriler karşılaştırmalı olarak değerlendirildiğinde, gezici mevsimlik tarım işçilerinin yerel (gündelikçi) mevsimlik işçilere göre daha zor bir durumda olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yerel mevsimlik tarım işçilerinin çoğu, bahçe sahipleri dışında düzenli bir gelir elde etme imkanına sahipken, gezici mevsimlik tarım işçilerinin böyle bir şansı bulunmamaktadır. Yapılan mülakat sonuçlarına göre, gezici mevsimlik tarım işçileri, geçimlerini sağlamak amacıyla bu işi yaparken, yerel mevsimlik tarım işçileri genellikle kendilerine veya ailelerine ek gelir elde etmek için çalışmaktadır. Maddi zorlukların yanı sıra sosyal haklardan da mahrum kalan mevsimlik tarım işçileri, hayattan fazla bir beklenti içinde olmadıkları gibi geleceklerine dair umut taşımadıkları da gözlemlenmiştir.

Mevsimlik tarım işçiliğinde çocuk işçiliği yaygın bir sorundur. İlçe kaymakamlıkları ve ilçe jandarma komutanlıkları, çocuk işçiliğini önlemek amacıyla çeşitli girişimlerde bulunsalar da bu çabalar sorunun azaltılmasında yetersiz kalmaktadır. Bu çalışma, Sakarya'da çalışan yerli tarım işçilerinin günlük ücretlerinin 1000-1200 TL arasında değiştiğini ve bu durumun çocuk işçiliğinin yaygınlaşmasında etkili bir faktör olduğunu ortaya koymaktadır. Ailelerin bu yüksek ücretlerden faydalanabilmek için çocuklarını tarım alanlarında çalıştırmaları, ekonomik zorlukların üstesinden gelme çabasının bir parçası olarak kendini gösterebilir. Yapılan görüşmelerde, gezici tarım işçilerinin çoğunluğunun 13-17 yaşları arasında olması, çocuk işçiliğinin yaygınlığını açıkça ortaya koymaktadır.

Gezici tarım işçiliği yapan çocukların, okullar açılmadan önce veya okul açıldıktan bir hafta sonra eğitimlerine devam ettikleri, genellikle okul kapandığında ise çalışmaya geldikleri sonucuna ulaşılarak çocuk işçilerin eğitim hakkının ihlal edildiğini ve ekonomik nedenlerin eğitimlerine devam etmelerini engellediğini göstermektedir. Mevsimlik tarım işçilerinin mevcut koşulları göz önüne alındığında, özellikle çocuklar ve genç işçilerin durumuna dikkat çekerek, eğitim olanaklarının iyileştirilmesi konusunda aileler ve çocuklar için bilgilendirme yapılması önemlidir.

Tarım sektöründeki kadın ağırlıklı istihdam yapısı, günümüzde mevsimlik tarım işçiliğinde de benzer şekilde devam etmektedir. Bu durum, araştırmaya katılan 18 katılımcıdan 16'sının kadın olmasıyla desteklenmektedir; bu da kadın emeğinin mevsimlik tarım işçiliğinde ne denli belirleyici olduğunu göstermektedir. Tarımda kadın işçilerinin yaygın olmasının nedenleri arasında, kadınların aile bütçesine katkıda bulunma isteği, esnek çalışma saatleri ve tarımsal faaliyetlerin geleneksel olarak kadın işgücüne dayalı olması sayılabilir. Ayrıca küçük çocuğa sahip olan kadınlar çocuklarıyla birlikte tarım alanına gidebilmektedir. Kadınların tarımda çalışmasının hem iş hayatında hem de aile yaşamında çeşitli zorluklar ve dengesizlikler yarattığı sonucuna verilerle ulaşılmıştır. Mevsimlik gezici tarım işçilerinin kadın ve erkeklerin ortak tuvalet, banyo ve yatma alanlarına sahip olması, katılımcıları rahatsız ettiği sonucuna varılmıştır. Her ne kadar gezici tarım işçilerinin hepsi akraba olsa da ortak kullanım alanlarının mahremiyet eksikliği ve hijyen sorunları gibi olumsuz etkileri hem fiziksel hem de psikolojik rahatlığı olumsuz yönde etkilemektedir.

Mevsimlik tarım işçileri, sağlık hizmetlerine erişimden barınma koşullarına, ulaşım zorluklarından düşük ücret ve sosyal güvencesizlik sorunlarına kadar birçok zorlukla karşılaşmaktadır. Sağlık hizmetlerinin yetersizliği, ağır çalışma koşulları ve kötü barınma şartları, sağlıklarını tehdit eden unsurlar arasındadır. Ulaşım imkânlarının kısıtlı olması, düşük ücretler ve sosyal güvenceden yoksun olmaları ekonomik durumlarını daha da zorlaştırmaktadır.

Ülkenin sosyolojisi ve demografisi değiştikçe, mevsimlik tarım işçiliği Türkiye'deki tarım işgücünün en belirleyici unsurlarından biri olmaya devam etmektedir. Bu durum, sadece iç dinamikler ve göçlerle değil, belirli bölgelerde de gözlemlenmektedir. Yani, mevsimlik tarım işçiliğinin artışı, ülke içindeki sosyo-ekonomik değişimlerin yanı sıra bazı coğrafi bölgelerde de belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Araştırmalar, 50'den fazla ilde mevsimlik işgücü göçü ile tarımsal üretimin sürdüğünü göstermektedir. Özellikle Sakarya bölgesindeki mevsimlik işgücü, bu bağlamda dikkat çekici bir örnek oluşturarak, bölgedeki tarımsal üretimin sürekliliği açısından kritik bir rol oynamaktadır. Mevsimlik tarım işçiliği, yoksulluk ve sınıfsal bir mesele olarak değerlendirilmelidir. Tarımsal üretim sürecinde, topraktan tüketiciye kadar herkesin bir rolü ve sorumluluğu vardır; çiftçilerden tarım aracısına, ziraat odalarından akademisyenlere, medya ve ticaret odalarına kadar birçok kesim bu sürecin bir parçasıdır. Kamu, özellikle temel hizmetlerin

sunumu, eğitim ve sağlık hizmetleri ile işçi sağlığı ve güvenliği gibi konularda kritik bir rol oynamaktadır ve mevcut yasaların uygulanmasını sağlamakta önemli bir otorite konumundadır.

Mevsimlik tarım işçilerinin yaşadıkları sorunların çözümünde devlete, aracılara ve işverenlere önemli görevler düşmektedir. Devlet, mevsimlik tarım işçileri işe başlamadan önce belediyeler aracılığıyla geçici barınma alanları sağlamalıdır. Ayrıca, bu işçilerin kayıt altına alınarak eğitim, sağlık ve barınma ihtiyaçlarının belirlenmesi gerekmektedir. İş birliği içinde gerçekleştirilen çalışmalar, işçilerin daha rahat bir ortamda çalışmasını ve yaşamlarını sürdürebilmesini sağlayacaktır. Sağlık, barınma, ulaşım ve ücret sorunlarının çözülmesi durumunda, işçilerin yaşam ve çalışma koşullarında önemli iyileşmeler sağlanabilir. Ayrıca, işçilerin hakları hakkında bilgilendirilmesi, kamu kuruluşlarından gerekli taleplerde bulunabilmelerini mümkün kılacaktır. Bu koşulların sağlanması için, özellikle yasal düzenlemelerle daha fazla korunması gereken mevsimlik tarım işçilerinin, kendi sosyo-ekonomik durumlarını belirleyebilmeleri adına sendikalaşarak dayanışma içerisinde sosyal haklar mücadelesini artırmaları büyük önem taşımaktadır.

Sosyal kuruluşların gezici tarım işçileri için geleneklerine uygun etkinlikler düzenlemesi, birçok açıdan önemli ve faydalıdır. Bu tür etkinlikler, işçilerin refahını artırmanın yanı sıra toplumsal uyum ve anlayışı da geliştirir. Geleneklerine uygun düzenlenen etkinlikler, sadece işçilerin moralini yükseltmekle kalmaz, aynı zamanda kültürel kimliklerini koruma ve güçlendirme fırsatı sunar. Ayrıca, bu etkinlikler, işçilerin sosyal etkileşimde bulunmalarını sağlayarak dayanışma ruhunu güçlendirir ve yerel topluluklarla etkileşim kurma imkânı tanıyarak, işçilerin topluma entegrasyonunu kolaylaştırır. Dolayısıyla, bu girişimler hem gezici tarım işçileri hem de yerel halk arasında anlayış ve hoşgörüyü artırarak yaşam kalitesini yükseltmeye katkıda bulunur.

Mevsimlik tarım işçilerinin sosyo-kültürel ve ekonomik koşulları üzerine yaptığımız bu çalışma, tarım sektöründeki insan emeğinin görünürlüğünü artırarak işçilerin haklarının korunması ve yaşam standartlarının iyileştirilmesi için atılması gereken adımları vurgulamaktadır. Elde edilen bulgular, mevsimlik tarım işçileri için daha kapsamlı bir sosyal politika geliştirilmesi gerektiğini ve bu işçilerin sosyal güvencelerinin güçlendirilmesinin önemini ortaya koymaktadır. Ayrıca, mevsimlik tarım işçilerinin ekonomik ve sosyal açıdan desteklenmesi hem yaşam koşullarının iyileştirilmesi hem de tarımsal üretimin sürdürülebilirliği açısından kritik bir öneme sahiptir. Mevsimlik tarım

işçiliğinin çok boyutlu yapısı göz önüne alındığında, geliştirilecek politikaların bu etkileşimler ve boyutlar temelinde şekillendirilmesi gerektiği açıktır. Bu bağlamda, kapsamlı ve etkili stratejilerin hayata geçirilmesi, tarım işçilerinin yaşam kalitesini artırmak için son derece önemlidir.

KAYNAKÇA

- Abadan-Unat, N. (2017). *Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa* (2 b.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Adıgüzel, Y. (2016). *Göç Sosyolojisi*. İstanbul: Nobel Yayınları.
- Afşar, S. (2018). *Türkiye'de Mevsimlik İşgücü Hareketliliği ve Mevsimlik Tarım İşçilerinin Çalışma Hayatında Karşılaştıkları Sorunlar: Manisa/Alaşehir Örneğinin İncelenmesi*. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkiler Anabilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi).
- Ak, B. U. (2021). Göç Kavramı ve Kuramları. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 8(72), s. 1749-1758.
- Akalın, M. (2018). Mevsimlik Tarım İşçilerinin Barınma Koşullarının Değerlendirilmesi: Yenice, Tarsus, Silifke Örnekleri. *Sosyal Güvenlik Uzmanları Derneği*(13), s. 1-30.
- Akbıyık, N. (2011). Malatya'da Çalışan Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sosyal ve Ekonomik Sorunlarının İncelenmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(36), s. 132-154.
- Akbıyık, T. (2020). Tarım veya Orman İşlerinde Hizmet Akdiyle Süreksiz Olarak Çalışanların Sigortalılığı. *Çalışma ve Toplum*, s. 1483-1500.
- Akgeyik, M. (2022). *Mevsimlik Tarım İşçiliği ve Çocuk İşçiliği Üzerine Bir Araştırma: Hilvan Örneği*. Gaziosmanpaşa Üniversitesi Eğitim Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi).
- Akış, A., & Akkuş, A. (2003). Güneydoğu Anadolu Projesi'nin (GAP) Şanlıurfa'daki Göçe Etkisi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(10), s. 529-542.
- Akkayan, T. (2002). Türkiye'de İç Göçler ve Sorunları. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Antropoloji Dergisi*(15), s. 29-61.
- Aksoy, Z. (2012). Uluslararası Göç ve Kültürlerarası İletişim. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(20), s. 292-303.
- Aksöz, İ. (1972). *Zirai Ekonomiye Giriş -Zirai İşletmecilik - Genel kısım-* (2 b.). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Basımevi.
- Aktaş, M. (2015). Ücret Odaklı Uluslararası İşgücü Hareketliliğinin İşgücü Piyasalarına Etkileri. *TESAM Akademi Dergisi*, 2(2), s. 197-219.
- Aktay, A. (2024). Gezici ve Geçici Tarım İşçilerinin Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Panoraması:1923-2012. *Vankulu Sosyal Araştırmalar Dergisi*, s. 106-115.

- Akyıldız, İ. E. (2019). *Göç Hareketliliğinin E. Lee Kuramı Perspektifinden Yorumlanması: Türkiye Örneği*. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı İktisadi Gelişme ve Uluslararası İktisat Bilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi).
- Alper, Y. (2019). Sosyal Güvenlik. Y. Alper, A. Tokol, & M. Ç. Özdemir içinde, *Sosyal Politika II* (s. 2-28). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Altın, C. (2004). Mevsimlik Göç ve Yoksulluk: Ankara- Polatlı Mevsimlik Tarım Mevsimlik Tarım İşçileri Örneği. 60-70. Isparta.
- Ankaralı, E. (2023). *Mevsimlik Tarım İşçisi Aileleri İle Çocukların Yaşam ve Çalışma Koşullarına İlişkin Sosyolojik bir Araştırma: Ordu İli Ünye İlçesi Örneği*. Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi).
- Arslan, A. (2023). Gündelik Yaşam Coğrafyalarında Mevsimlik Tarım İşçisi Kadınların “Yok-Yeri”: Şanlıurfa Örneğinde Bir İnceleme. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, s. 340-367.
- Arslan, H. (2016). Mevsimlik Gezici Tarım İşçiliğini Kırsal Yoksulluk Perspektifinden Anlamak. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, s. 1136-1147.
- Ata, R. (2020). *Gezici Mevsimlik Tarım İşçileri ve Sosyal Hizmet İhtiyacı: Adıyaman İl Örneği*. Üsküdar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi).
- Avşar, S., & Işık, M. (2018, Ekim). Türkiye'de Mevsimsel İşgücü Hareketliliği ve Mevsimlik Tarım İşçilerinin Çalışma Hayatında Karşılaştıkları Sorunlar: Manisa/Alaşehir Örneğinin İncelenmesi. *AVRASYA Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 6(14), s. 176-192.
- Barışık, S. (2020). Göç Kavramı, Tanımı ve Türleri. *Küreselleşen Dünyada Fırsat Eşitliği Arayışında Uluslararası Göç ve Türkiye'nin Suriye Deneyimi* (s. 1-24). içinde Gazi Kitapevi.
- Baş, B. (2019). *Türkiye'de Tarımsal Dönüşüm Mevsimlik Tarım İşçiliği: Adana Örneği*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi).
- Benek, S., Baydemir, R., & Bozdoğan, S. (2020). Covid 19 Pandemi Sürecinde Mevsimlik Gezici Tarım İşçiliği ve Çalışma Koşulları Üzerine Bir İnceleme: Beylikova (Eskişehir) Örneği. *Türk Coğrafya Dergisi*(76), s. 75-94.
- Berk, F. M. (2020). Göç Fenomeni: Tarihsel Perspektif Bağlamında İlk İnsan Göçleri. *Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 2(2), s. 115-134.
- Berktaş, S., & Oraklıbel, R. D. (2021). Sanayi Devrimi ile Gelen Değişim: İş Bölümü ve Yabancılaşma. *Atlas Ulusal Sosyal Bilimler Dergisi*(6), 1-10.

- Beyaz, C. (2019). *Kırsal Göçmenin Kimlik, Aidiyet ve Bağlılık Mücadelesi: Rizeli Göçmenler Üzerine Bir Araştırma*. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı (Doktora Tezi).
- Boratav, K. (1980). *Tarımsal Yapılar ve Kapitalizm*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Bulut, E. (2013). *Mevsimlik Tarım İşçilerinin Yaşam ve Çalışma Koşullarına İlişkin Bir Saha Araştırması: Kocaali Örneği*. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi).
- Büke, A., & Çetinkaya, Ö. (2009). Emek Yoğun Tarımsal Üretimin Mecburlar Ordusu: Türkiye’de Gezici Mevsimlik Tarım İşçileri. *Doğudan Dergisi*, 2(12), s. 54-59.
- Büyüktarakçı, S. (2010). Mevsimlik İşler ve Kampanya İşlerinde Belirli Süreli İş Sözleşmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 11, s. 1071-1109.
- Candan, E., & Günal, S. Ö. (2013). Tarımda Kadın Emeği. *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 19(1), s. 93-101.
- Cantürk, F. G. (2020). *Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Kamu Hizmetlerinden Yararlanması Üzerine Bir Değerlendirme: Kırşehir İli Örneği*. Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi).
- Cohen, R. (1996). *Theories Of Migration*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing.
- Creswell, J. W. (2019). *Nitel Araştırmacılar İçin 30 Temel Beceri* (2.baskı b.). (H. Özcan, Çev.) Ankara: Anı Yayıncılık.
- Creswell, J. W. (2020). *Nitel araştırma yöntemleri: Beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni*. (M. Bütün, & S. B. Demir, Çev.) Ankara: Siyasal Kitapevi.
- Çağlar, T. (2018). Göç Çalışmaları İçin Kavramsal Bir Çerçeve. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(8), s. 26-49.
- Çağlayan, S. (2006). Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE)*(17), s. 67-91.
- Çakır, S. (2011, Aralık). Geleneksel Türk Kültüründe Göç ve Toplumsal Değişme. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*(24), s. 129-142.
- Çalgüner, C. (1943). *Türkiye’de Ziraat İşçileri*. Ankara: Yüksek Ziraat Enstitüsü Basımevi.
- Çarpar, M. C. (2020). Sosyolojide İki Niteliksel Desen: Fenomolojik ve Etnografik Araştırma. *The Journal Of Social Science*, 4(8), s. 689-704.

- Çayır, A. K. (2020). *Mevsimlik Tarım İşçiliğinde Kadın ve Çalışma Koşulları: Çanakkale-Biga Örneği*. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi).
- Çelik, A. (2005). Avrupa Sosyal Şartı ve Türkiye'nin Çekinceleri. *Türk-İş Dergisi*(366), 91-98.
- Çelik, F. (2006, Ekim). İş Göçlerin İtici ve Çekici Güçler Yaklaşımı İle Analizi. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*(27), s. 149-170.
- Çetinkaya, Ö. (2008). *Farm labor Intermediaries In Seasonal Agricultural Work In Adana - Çukurova*. Ortadoğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Bölümü.
- Çiçek, Ö., Öztürk, M., & Yiğit, B. (2017). Gezici Mevsimlik Tarım İşçileri İle Yerli Mevsimlik Tarım İşçilerinin Karşılaştırmalı Analizi: Isparta İli Örneği. *Ünye İİBF Dergisi*, 1(2), s. 1-25.
- Çınar, S. (2012). *Bağımlı Çalışma İlişkileri Kapsamında Mevsimlik Tarım İşçilerinin Malatya Örneği Üzerinden Analizi*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, Çalışma Ekonomisi Bilim Dalı (Doktora Tezi).
- Çınar, S., & Lordoğlu, K. (2010). Mevsimlik Tarım İşçiliğinde Tekil Bir Analiz: Karasu Fındık Toplama İşçileri. *TTB Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi*, 10(38), s. 23-33.
- Dedeoğlu, S. (2018). *Bir Yevmiye, Bir Yevmiyedir...' Tarım Aracıları ve Türkiye'de Tarımsal Üretimde Çocuk İşçiliği*. Ankara: Kalkınma Atölyesi.
- Dellal, İ., Dellal, G., & Ünüvar, İ. (2018). *Sakarya İli Tarım Sektör Raporu: Mevcut Durum, Strateji, Hedef ve Eylem Planı*. Ankara: Türkiye Ziraat Odaları Birliği.
- Demir, M. (2015). Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sosyal Güvenlik Haklarına İlişkin Değerlendirmeler ve Öneriler. *Çalışma ve Toplum*, 1(44), s. 177 - 194.
- Demir, O., Gültekin, G. Ç., & Uzundumlu, A. S. (tarih yok). Türkiye Ekonomisinde Tarımın Yeri ve Önemi. *Journal of Animal Science and Economics*, s. 62-69.
- Demircan, E. (2012). *İstihdam ve İşgücü Piyasası Raporu*. Diyarbakır: Karacadağ Kalkınma Ajansı
- Deniz, O., & Etlan, E. (2009). Kırdan Kente Göç ve Göçmenlerin Uyum Süreci Üzerine Bir çalışma: Van Örneği. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6(2), s. 473-498.
- Dernek, Z. (2006). Cumhuriyet'in Kuruluşundan Günümüze Tarımsal Gelişmeler. *Süleyman Demirel Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 1(1), s. 1-12.
- Develioğlu, O. G. (2023). Göçün Kavramsal Çerçevesi ve Göç Kuramları. *Journal of Theoretical & Empirical Research on Management*, s. 49-60.

- Dilekçi, M. (2019). *Mevsimsel Tarım İşçileri (MTİ) Olarak Çalışan Ailelerin, Okul Çağındaki Çocukların Eğitim Sorunlarının Öğretmen, Veli ve Öğrenci Görüşlerine Değerlendirilmesi*. Gaziantep Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi).
- Donham, K. J., & Thelin, A. (2006). *Agricultural Medicine Occupational and Environmental Health for the Health Professionals*. Blackwell Publishing.
- Durugönül, E. (1997). *"Sosyal Değişme, Göç ve Sosyal Hareketler", II. Ulusal Sosyoloji Kongresi Toplum ve Göç (Mersin Kasım 1996)*. Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları.
- Duruiz, D. (2011). *Seasonal Agricultural Workers In Manisa: Materialization Of Labor, Bodies And Places Through Everyday*. Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi).
- Egemen, E. A. (2015, Mayıs). *Mevsimlik Tarım İşçileri ve Barınma Sorunları*. İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Ekici, S., & Tuncel, G. (2015). Göç ve İnsan. *Birey ve Toplum*, 5(9), 9-22.
- Erbay, R. (2013). Ekonomik Kalkınmada Tarımın Rolü: Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(3), 1-16.
- Erdinç, Z., & Erdinç, M. H. (2018). Türkiye’de Tarımın Ekonomideki Yeri ve İzlenen Tarım Politikaları. *Journal of Current Researches on Business and Economics*.
- Esen, S. (2020). Suriyeli Çocukların Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonu (Uyumu) ve Yaşanan Sorunlar (Konya İli Örneği). *Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Temel Eğitim Anabilim Dalı Sınıf Eğitimi Bilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi)*.
- Fereli, S., Aktaş, Ş., & Güneş, F. E. (2016). Mevsimlik Tarım İşçilerinin Çalışma Koşulları, Beslenme Durumları ve Görülen Sorunlar. *Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 1(3), s. 36-47.
- Geçgin, E. (2009). Ankara – Polatlı Örneğinde Sosyal Dışlanma Açısından Mevsimlik Tarım İşçiliği. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(1), s. 3-35.
- Geçgin, E. (2009). *Türkiye’de Mevsimlik Tarım İşçiliğinin Sosyolojik Analizi: Ankara Polatlı Örneği*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi).
- Gezgin, M. (1991). İşgücü Göçü Teorileri. *Sosyoloji Konferansları*, 23(31).
- Giddens, A., & Sutton, P. W. (2014). *Sosyolojide Temel Kavramlar*. (A. Esgin, Çev.) Ankara: Phoenix.

- Glesne, C. (2013). *Nitel Araştırmaya Giriş*. (A. Ersoy, & P. Yalçınoglu, Çev.) Anı Yayıncılık.
- Göregenli, M., & Karakuş, P. (2014). Göç Araştırmalarında Mekan Boyutu: Kültürel ve Mekansal Bütünleşme. *Türk Psikoloji Yazılar*, 101-115.
- Görücü, İ., & Akbıyık, N. (2010). Türkiye'de Mevsimlik Tarım İşçiliği: Sorunları Ve Çözüm Önerileri. *Hikmet Yurdu Düşünce - Yorum Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(5), s. 189-220.
- Gülçubuk, B. (2012). Tarımda Çocuk Emeği Sömürüsü ve Toplumsal Duyarlılık. *Çalışma ve Toplum*, 2(33), s. 75-94.
- Güllüpnar, F. (2012). Göç Olgusunun Ekonomi-Politiği Ve Uluslararası Göç Kuramları Üzerine Bir Değerlendirme. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(4), s. 53-85.
- Güner, B. (2017, Nisan 9). Türkiye’de Kent-Kent Göçü Üzerine Bazı Değerlendirmeler. *Mediterranean Journal of Humanities*, s. 205-212.
- Güneş, F. (2017). ‘Görsel Sosyoloji’ Üzerinden Mevsimlik Tarım İşçiliğini Anlamak: Eskişehir Alpu Örneği. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(2), s. 135-154.
- Gürbüz, E. B. (2017). *Mevsimlik Tarım İşçisi Kadınların Annelik Deneyimleri: Şanlıurfa, Cihanbeyli ve Çarşamba Örneğinde Bir Panel Araştırması*. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı (Doktora Tezi).
- Güreşçi, E. (2016, Nisan). Ortak ve Farklı Yönleriyle İç ve Dış Göçler. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(43), s. 1058-1064.
- Gürkan, M. (2006). *Sosyolojik Aıdan Göç ve Yasadışı Göç Hareketleri*. Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi).
- Gürsoy, Ö. (2013). Bir Yaşam Biçimi Olarak Dışlanma: Türkiye'de Mevsimlik Tarım İşçileri. A. Buğra içinde, *Sınıftan Sınıfa Fabrika Dışında Çalışma Manzaraları*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Hagen-Zanker, J. (2008). Why do people migrate? A review of the theoretical literature. *Maastricht Graduate School of Governance*.
- İnal, S. (2021, Şubat). *Görünmeyeni Görünür Kılmak: Mersin'in Tarsus İlçesinde Çadırdaki Yaşayan Mevsimlik Tarım İşçisi Hanelerin Yaşam Stratejileri ve Toplumsal Cinsiyet Algıları*. Muğla Sıtkı Kocaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi).
- İnce, C. (2019). Göç Kuramları ve Suriye Göçü Üzerine Bir Değerlendirme. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 11(18), s. 2579-2615.

- IOM, Uluslararası Göç Örgütü. (2013). *Göç Terimleri Sözlüğü* (İkinci Baskı b.). (R. Perruchoud, Dü.)
- Işık, N. (2016). Sektörel Gelir Dağılımının Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi. *Selçuk Üniversitesi Karaman İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*(11), s. 119-127.
- Işık, Ş. (2007). *Sakarya'nın Tarım Coğrafyası*. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi (Yüksek Lisans Tezi).
- Kalkınma Atölyesi. (2014). *Fındık Hasadı Oyuncuları Batı Karadeniz İllerinde Fındık Hasadında Yer Alan Mevsimlik Gezici Tarım İşçileri, Tarım İşçilerinin Çocukları, Tarım Aracıları ve Bahçe Sahipleri Temel Araştırması* (1 b.). Ankara: Altan Matbaası.
- Kangal, G. (2015). *Türkiye'de Mevsimlik Tarım İşçilerinin Durumu: Patates ve Narenciye Toplama İşleri Örneği*. Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Ana Bilim Dalı Çalışma Sosyolojisi Bilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi).
- Kara, N. (2021). *Mevsimlik Tarım İşçilerinin Çalışma Koşulları ve Sorunları Üzerine Bir Araştırma; Sakarya İli Karasu İlçesi Örneği*. Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Tarım Ekonomisi Bölümü (Yüksek Lisans Tezi).
- Karaman, K., & Yılmaz, A. S. (2011). Mevsimlik Tarım İşçileri ve Enformel İlişkiler Ağı: Giresun'da Çalışan Mevsimlik Tarım İşçileri Üzerine Bir Araştırma. *ZfWT-Zeitschrift für die Welt der Türken Journal of World of Turks*, s. 211-226.
- Karaman, K., & Yılmaz, A. S. (2011). Mevsimlik Tarım İşçileri ve Enformel İlişkiler Ağı: Giresun'da Çalışan Mevsimlik Tarım İşçileri Üzerine Bir Araştırma. *ZfWT-Zeitschrift für die Welt der Türken Journal of World of Turks*, 3(1), s. 211-226.
- Kasımoğlu, E. (2006). *Tarımda Çalışan Kadınların Sorunları*. Dicle Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi).
- Kaygalak, S. (2009). *Kentin Mültecileri Neoliberalizm Koşullarında Zorunlu Göç ve Kentleşme*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Keskin, D. (2022). *Tarımda İş Aracıları Yasal Yükümlülüklerini Yerine Getirebilir Mi?* Ankara: Kalkınma Atölyesi.
- Kılıç, M. (2006). 4857 Sayılı Yeni İş Kanunu Kapsamında Tarım İşçilerinin Hukuki Durumu. *Tarım Ekonomi Dergisi*, 12(1 ve 2), s. 39-49.
- Koç, H. (1994). Amerika Birleşik Devletleri'nde Tarımsal Eğitim. *Gazi Üniversitesi Güzel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(2), s. 131-144.
- Koçak, Y., & Terzi, E. (2012). Türkiye'de Göç Olgusu, Göç Edenlerin Kentlere Olan Etkileri ve Çözüm Önerileri. *Kafkas Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(3), s. 163-184.

- Koruk, İ. (2010). İhmal Edilen Bir Grup: Göçebe Tarım İşçileri. *Türk Tabipler Birliği Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi*, s. 18-22.
- Kozak, M. A., & Kale, D. (2023). Fenomenolojik Sosyoloji Öncüllerinin Turizm Alan Yazını Üzerinden Değerlendirilmesi. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 34(1), s. 71-82.
- Kumpikaite, V., & Zickute, I. (2012). Synergy Of Migration Theories: Theoretical Insights. *Inzinerine Ekonomika-Engineering Economics*, 23(4), s. 387-394.
- Kümbetoğlu, B. (2005). *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Lee, E. S. (1966). A Theory of Migration. *Demography*, 3(1), s. 47-57.
- Lordoğlu, K. (2014). *u, Fındık Hasadının Oyuncuları: Batı Karadeniz İllerinde Fındık Hasadında Yer Alan Mevsimlik Gezici Tarım İşçileri, Çocuklar, Tarım Aracıları ve Bahçe Sahipleri Temel Araştırması*. Ankara: Kalkınma Atölyesi.
- Marshall, G. (2021). *Sosyoloji Sözlüğü* (5 b.). (D. K. Osman Akınhay, Çev.) Ankara: Bilim ve Sanat.
- Massey, D. S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A., & Taylor, J. E. (1993). Theories of International Migration: A Review and Appraisal. *Population and Development Review*, 19(3), s. 431-466.
- McCracken, G. (1988). *The Long Interview*. London: Sage Publications.
- MİGA, M. İ. (2012). *Tarımda Mevsimlik İşçi Göçü Türkiye Durum Özeti*. Friedrich Ebert Vakfı.
- MSG Yayın Kurulu. (2010). Mevsimlik Tarım İşçilerinin Yasal Durumu. *Türk Tabipler Birliği Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi*, s. 1-48.
- Oral, B., & Çetinkaya, F. (2017, Ocak). Sosyolojik Bir Olgu Olarak Göç, Tanımı, Nedenleri ve Göç Kuramları. *Türkiye Klinikleri Halk Sağlığı- Özel Konular*, s. 1-8.
- Orhan, F. (2017). Erzincan'da Mevsimlik Gezici Tarım İşçiliği ve Yaşanan Sorunlara Yönelik Coğrafi Bir İnceleme. *Türk Coğrafya Dergisi*(69), s. 59-68.
- Önalın, M. (2014). *Pendik İlçesine Doğu Anadolu Bölgesi'nden Gelen Nüfusun Göç Gereksinimleri ve Sosyo- Ekonomik Sorunlarının Tespiti Konusunda Bir Saha Araştırması*. Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Anabilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi).
- Öz, A. (2019). *Kentten- Köye Mevsimlik Göçün Tarım Sektörüne Sosyo-Ekonomik Etkileri; Konya İli Altınekin İlçesi Örneği*. Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi).

- Özbek, A. (2007). *New actors of new poverty : the "other" children of Çukurova*. Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyoloji Anabilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi).
- Özbekmezci, Ş., & Sahil, S. (2004). Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sosyal, Ekonomik ve Barınma Sorunlarının Analizi. *Gazi Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 19(3), s. 261-274.
- Özcan, D. E. (2017). Çağdaş Göç Teorileri Üzerine Bir Değerlendirme. *İş ve Hayat Dergisi: Ekonomi Hukuk ve Sosyal Politika*, 2(4), s. 183-215.
- Özcan, E. E. (2016). Çağdaş Göç Teorileri Üzerine Bir Değerlendirme. *İş Ve Hayat*, 2(4), s. 183-215.
- Özcan, E. Y. (2020). *Türkiye'den Abd'ye Göç Sürecinde Göçmen Ağlarının Rolü: Giresun Yağlıdereliler Örneği*. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı (Doktora Tezi).
- Özdemir, M. (2010). Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntem Bilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 323-343.
- Öztürk, Ş. (2008). Kırsal Yoksulluk ve Neo-Liberal Ekonomi Politikaları. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1(5), s. 605-634.
- Özyakışır, D. (2012). *İç Göç Hareketleri ve Geriye (Tersine) Göçün Belirleyicileri: TRA 2 Bölgesinden (Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan) İstanbul'a Gerçekleşen Göç Üzerine Bir Saha Araştırması*. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı (Doktora Tezi).
- Özyakışır, D. (2013). *Göç - Kuram ve Bölgesel Bir Uygulama*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Pamuk, Ş. (2007). *Osmanlı Ekonomisi ve Kurumları Seçme Eserleri I*. İstanbul: Türkiye İş Bankası.
- Patton, M. Q. (2018). *Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri* (2.Baskı b.). (M. B. Demir, Çev.) Ankara: Pegem Yayınları.
- Pikolo. (2018). *Tarım Aracılarının Veri Tabanının Oluşturulması ve Farkındalık Oluşturma Yöntemiyle Çocuk İşçiliğinin Sonlandırılması Projesi Faaliyet Raporu*. Pikolo Eğitim Kültür Gençlik ve Spor Kulübü Derneği.
- Punch, K. F. (2005). *Sosyal Araştırmalara Giriş, Nicel ve Nitel Yaklaşımlar*. (Z. Akyüz, D. Bayrak, & H. Arslan, Çev.) Ankara: Siyasal Kitapevi.
- Sağlam, S. (2006, 12 1). Türkiye'de İç Göç Olgusu ve Kentleşme. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD)*(5), s. 33-44.
- Sak, R., Sak, İ. T., Şendil, Ç. Ö., & Nas, E. (2021). Bir Araştırma Yöntemi Olarak Doküman Analizi. *Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 4(1), s. 227-250.

- Saklan, E. (2018). *Türkiye'deki Suriyeli Eğitim Çağı Çocuklarının Eğitim Süreçleri Üzerine Bir Çözümleme*. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Yönetimi ve Politikası Anabilim Dalı Eğitim Ekonomisi ve Planlaması Programı (Doktora Tezi), 14-238.
- SDAM. (2016, Mayıs). *Mevsimlik Tarım İşçilerinin Çalışma Koşulları, Sorunları ve Çözüm Önerileri*. Strateji Düşünce ve Analiz Merkezi.
- Semerci, P. U., Erdoğan, E., & Kavak, S. (2014). *Mevsimlik Gezici Tarım İşçiliği Raporu 2014*. İstanbul: İstanbul Ticaret Üniversitesi.
- Senemoğlu, N. (2001). Çocuk Hakları, Çalışan Çocuklar ve Eğitim Sorunları. *Milli Eğitim Dergisi*, s. 25-35.
- Sevinç, M. R., & Davran, M. K. (2015). *Adana İlinde Mevsimlik Tarım İşçiliğinin Sosyo-Ekonomik Yapısı ve Geleceği*. Çukurova Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı (Doktora Tezi).
- Süzek, S. (2013). *İş Hukuku* (9 b.). İstanbul: Beta Yayınları.
- Şahin, M. T., Yılmaz, M., & Varol, Ç. (2018). Ekonomik Faaliyet Kolu Tanımlama ve Sınıflandırma Önerisi: Bilgi Yoğun İş Hizmetleri (BYİH). *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 16(2), s. 239-258.
- Şakar, M. (2016). Özel Sektörde Süreksiz Tarım İşlerinde Sigortasız Çalışabilen İşçilerin Neden Olduğu Sıkıntılar: Bir Örnek Olay! *Sicil İş Hukuku*, s. 43-49.
- Şen, B., & Altın, C. (2018). Mevsimlik Göç ve Yoksulluk İlişkisi: Mevsimlik Tarım İşçileri Örneği. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 11(23), s. 174-192.
- Şimşek, R. (2017). *Türkiye'de İç Göçlerin Göç Veren Bölgelere Etkisi Ve Tersine Göç İmkanları: Kastamonu Örneği*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı (Doktora Tezi), 38-50.
- Şimşek, Z. (2012). *Mevsimlik Tarım İşçilerinin ve Ailelerinin İhtiyaçlarının Belirlenmesi Araştırması 2011*. Ankara: Damla Matbaacılık.
- Şimşek, Z. (2012). *Mevsimlik Tarım İşçilerinin ve Ailelerinin İhtiyaçlarının Belirlenmesi Araştırması 2011*. Şanlıurfa: Elif Matbaası.
- Tanrısevdi, F., Durdu, İ., & Tanrısevdi, A. (2019). Beyin Göçü mü, Beyin Gücü mü? *Journal of Travel and Tourism Research* 15 , s. 133-158.
- Taşçı, F. (2009). Bir Sosyal Politika Sorunu Olarak Göç. *"Kamu-İş" İş Hukuku ve İktisat Dergisi*, 10(4), s. 177-204.
- Tatlıdil, E. (1993). Türkiyede Kentleşme ve İşgücünün Değişen Nitelikleri. *Sosyoloji Dergisi*(4), s. 59-72.

- Tekeli, İ., & İlkin, S. (1988). Devletçilik Dönemi Tarım Politikaları: Modernleşme Çabaları . T. S. Derneği içinde, *Türkiye'de Tarımsal Yapılar*. Ankara: Yurt Yayınları.
- Toksöz, G. (2006). Uluslararası Emek Göçü. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Topal, R. Ş. (2010, Haziran). Tarım Sektörünün Topluma Karşı Sorumlulukları. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(1), s. 1-31.
- Tümertekin, E., & Özgüç, N. (2017). *Beşeri Coğrafya/ İnsan, Kültür, Mekan* (17 b.). İstanbul: Çantay Kitapevi.
- Türkyılmaz, A., Çay, A., Avşar, Z., Aksoy, M., Pehlivanlı, H., & Kökrek, Z. (1998). *Doğu ve Güneydoğu Anadolu'dan Terör Nedeniyle Göçeden Ailelerin Sorunları*. Ankara: Başkanlık ve Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Uçkaç, A. (2010). Türkiye’de Neoliberal Ekonomi Politikaları ve Sosyo-Ekonomik Yansımaları. *Maliye Dergisi*(158), s. 422-430.
- Us, K., & Akbıyık, N. (2023). Tarım Sektöründe İstihdam ve Çalışanların Sosyal Güvenliği. *Econharran Harran Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(12), s. 25-36.
- Us, K., & Akbıyık, N. (2023). Tarım Sektöründe İstihdam ve Çalışanların Sosyal Güvenliği. *Econharran Harran Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(12), s. 25-36.
- Uzundere, A. (2015). *Türkiye’de Mevsimlik Tarım İşçileri: Temel Eğitim Sorunları ve Çözüm Önerileri*. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Eğitim Yönetimi ve Denetimi Bilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi).
- Wickramasinghe, A., & Wimalaratana, W. (2016). International migration and migration theories. *Social Affairs*, 1(5), s. 13-32.
- Yalçın, C. (2004). *Göç Sosyolojisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Yalçın, G. E., & Kara, F. Ö. (2016). Kırsal Göç ve Tarımsal Üretime Etkileri. *Harran Tarım ve Gıda Bilimleri Dergisi*, 20(2), 154-158.
- Yasak, H. (2022). *Çocuk Hakları Bağlamında Orta Okul Çağı Mevsimlik Tarım İşçilerinin Çocuklarının Yaşam Koşullarının Değerlendirilmesi: Turgutlu Örneği* . Türkiye Cumhuriyeti Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi).
- Yiğit, B. (2018). *Gezici Mevsimlik Tarım İşçileri İle Yerel Mevsimlik Tarım İşçilerinin Durumlarının Karşılaştırmalı Analizi: Isparta İli Örneği*. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi, s. 4-16.

- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (11. b.). Ankara: Seçkin Yayınları.
- Yıldırım, F. N. (2019). *Göç Olgusu ve Göçmen Konutları*. KTO Karatay Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi).
- Yıldırım, M., & Karakoyun, O. (2023). Mevsimlik Tarım İşçiliği Üzerine Bir Araştırma: Çarşamba (Samsun) İlçesi Örneği. *19 Mayıs Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(2), s. 61-81.
- Yıldırım, U. D. (2014). *1980 Sonrası Türkiye Tarımında Yapısal Dönüşüm ve Mevsimlik Tarım İşçileri: Sakarya Örneği*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı (Doktora Tezi).
- Yılmaz, Ç., & İşler, A. S. (2020). Fındık Tarımı Özelinde Tarım İş Aracılığının Sosyolojik Analizi. *Emek Araştırma Dergisi (GEAD)*, 11(18), s. 119-150.
- Yılmaz, Ç., & İşler, A. S. (2020). Fındık Tarımı Özelinde Tarım İş Aracılığının Sosyolojik Analizi. *Emek Araştırma Dergisi (GEAD)*, 11(18), s. 119-150.
- Yılmaz, E. (2020). *Mevsimlik Tarım İşçilerinde Barınma Sorunlarına Yönelik Analiz Çalışması: (Ankara-Polatlı) Sarioba Mahallesi'nin İncelemesi*. Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Anabilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi).
- Yılmaz, M., Sayın, C., & Bozoğlu, M. (2021). Mevsimlik Gezici Tarım İşçiliğinde Tarım Aracılığının Rolü: Giresun İli Fındık Örneği. *Mediterranean Agricultural Sciences*, s. 189-194.
- Yücel, M. H., & Çalışkan, Z. (2020). Tarımda Verimlilik ve Makineleşmenin Tarımsal İstihdam Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği. *Ekonomik Yaklaşım Derneği*, s. 525-554.

İnternet Kaynakları

- 2017/6 Sayılı Mevsimlik Tarım İşçileri Başbakanlık Genelgesi. (2017). Kalkınma Atölyesi Tasarım. <https://goc.bilgi.edu.tr/media/uploads/2018/05/31/mti-genelgesi-2017-6-kalkinma-atolyesi-tasarim.pdf> adresinden alındı, “Erişim Tarihi: 05/07/2024”.
- 2024/5 Cumhurbaşkanlığı Mevsimlik Tarım İşçileri Genelgesi. (2024). Kalkınma Atölyesi. <https://www.ka.org.tr/dosyalar/file/Yayinlar/Kalkinma-Atolyesi/Cumhurbaskanligi-Genelgesi-2024.pdf> adresinden alındı, “Erişim Tarihi: 05/07/2024”.
- Acar, Z. Münavebe Ders Notları. *Türkiye Tarım Sektörü*. Ondokuz Mayıs Üniversitesi. <https://avys.omu.edu.tr/storage/app/public/zekiacar/66404/Tar%C4%B1m%20sekt%C3%B6r%C3%BC.ppt> adresinden alındı, “Erişim Tarihi: 05/06/2024”.

- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. (20 Eylül 2012). <https://www.aile.gov.tr/uploads/chgm/uploads/pages/genelgeler/2012-20-cocuk-isciliginin-onlenmesi.pdf> adresinden alındı, “Erişim Tarihi: 10/07/2024”.
- Akarsu, S. K., & Günal, A. E. (7 Ekim 2019). *Mevsimlik İş Kavramı, Mevsimlik İşte İhbar ve Kıdem Tazminatı Hesabı, Mevsimlik İşe İlişkin İşe İade Davası, Yıllık İzin Hakkı*. Epik Partners Hukuk Danışmalık: <https://epikpartnershukuk.com/article.php?aId=68> adresinden alındı, “Erişim Tarihi: 10/01/2024”.
- Akço, S. (2018). Tarımsal Üretimde Çocuk İşçiliğinin Önlenmesine Yönelik Kurumsal Boşluk Analizi ve Öneriler. Ankara: Kalkınma Atölyesi. <https://www.ka.org.tr/dosyalar/file/Yayinlar/Cocuk-Haklari/Raporlar/KURUMSAL-BOSLUK-ANALIZI-VE-%C3%96NERILER-Tar%C4%B1msal-Uretimde-Cocuk-%C4%B0sciliginin-Onlenmesine-Yonelik.pdf> adresinden alındı.
- Başkanlığı, İ. G. (2022). *Genel Tarım Sektörü*. Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı. <https://ticaret.gov.tr/data/5b8700a513b8761450e18d81/Genel%20Tar%C4%B1m%20Sekt%C3%B6r%C3%BC%20Raporu.pdf> adresinden alındı.
- Castles, S., & Miller, M. J. (2008). *Göçler Çağı- Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri* (1 b.). (B. U. Bal, & İ. Akbulut, Çev.) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. https://www.academia.edu/43378380/ISTANBUL_B%C4%B0LG%C4%B0_%C3%9CN%C4%B0VERS%C4%B0TES%C4%B0_YAYINLARI adresinden alındı.
- Çelik, K., Şimşek, Z., Tar, Y. Y., & Duman, A. K. Gezici Mevsimlik Tarım İşinde Çalışan Kadınların Çalışma ve Yaşam Koşullarının İrdelenmesi. The World Bank. <https://documents1.worldbank.org/curated/en/577571479488978309/pdf/110377-WP-P146215-PUBLIC-TURKISH-kezbancelik-R.pdf> adresinden alındı, “Erişim Tarihi: 08/10/2024”.
- ÇSGB. Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Yaşam Koşullarının İyileştirilmesi-I Projesi (METİP I). https://www.csgeb.gov.tr/media/53610/mevsimlik_gezici_tarim_iscilerinin_calisma_ve_yasam_kosullarinin_iyilestirilmesi-i_projesi-metip1.pdf adresinden alındı, “Erişim Tarihi: 05/07/ 2024”.
- ÇSGB. Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Yaşam Koşullarının İyileştirilmesi-II Projesi (METİP II). https://www.csgeb.gov.tr/media/53607/mevsimlik_gezici_tarim_iscilerinin_calisma_ve_yasam_kosullarinin_iyilestirilmesi-ii_projesi-metip2.pdf adresinden alındı, Erişim Tarihi: 05/07/2024”.
- Deliduman, M. Ö. (2018). Nitelikli İş Gücü Göçü Nedir? Ankara. https://www.emo.org.tr/ekler/cb50d473c4aa858_ek.pdf?dergi=1172 adresinden alındı.

Düzensiz Göç Hakkında. T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı: <https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-hakkinda> adresinden alındı, “Erişim Tarihi: 10/01/2024”.

Ekonomi.

Adapazarı:

<https://www.adapazari.bel.tr/idet/60/133/ekonomi#:~:text=Ba%C5%9Fl%C4%B1ca%20meyva%20%C3%BCr%C3%BCnleri%3A%20Elma%2C%20armut,ve%20%C5%9Fekerpancar%C4%B1%20iki%20%C3%B6nemli%20%C3%BCr%C3%BCn%C3%BCd%C3%BCr> adresinden alındı, “Erişim Tarihi: 23/07/2024”.

Göçler ve Göç Türleri. (14 Eylül 2022). Bikifi: <https://bikifi.com/biki/goc/> adresinden alındı, “Erişim Tarihi: 10/01/2024”.

Hurst, P., Termine, P., & Karl, M. (2007). *Agricultural Workers and Their Contribution to Sustainable Agriculture and Rural Development*. Cenevre: FAO-ILO-IUF. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_dialogue/---actrav/documents/publication/wcms_113732.pdf adresinden alındı, “Erişim Tarihi: 05/01/2024”.

ILO. (2018). *Elimination of Worst Forms of Child Labour (WFCL) in Seasonal Hazelnut Agriculture in Turkey*. https://www.ilo.org/ankara/projects/WCMS_373426/lang-en/index.htm adresinden alındı, “Erişim Tarihi: 06/05/2024”.

İş Kanunu. (2003). Mevzuat Bilgi Sistemi: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=4857&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> adresinden alındı, “Erişim Tarihi: 07/07/ 2024”.

İŞKUR. *Tarım Aracıları.* Türkiye İş Kurumu: <https://www.iskur.gov.tr/ozel-istihdam-burolari/tarim-aracilari> adresinden alındı, “Erişim Tarihi: 05/05/2024”.

Kalkınma Atölyesi. (Eylül 2021). *Mevsimlik Gezici Tarım İşçileri ile Mahalli Tarım İşçileri İçin Ücret Belirlemesi.* Bilgi Notu: https://www.ka.org.tr/dosyalar/file/Yayinlar/Cocuk-Haklari/Diger/tr_bilgi_notu.pdf adresinden alındı, “Erişim Tarihi: 15/08/2024”.

Küçükbalaban, H. (2008). *Çocuk İşçiliğine Genel Bir Bakış ve Mevsimlik Tarımda Çocuk İşçiliği.* Ankara: İnsan Hakları Derneği. https://www.ihd.org.tr/wp-content/uploads/2020/06/cocuk_isciligi.pdf adresinden alındı, “Erişim Tarihi: 02/08/2024”.

Milli Eğitim Bakanlığı. (2016). *Genelge.* Temel Eğitim Genel Müdürlüğü: https://tegm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2016_03/28043457_genelge.pdf adresinden alındı, “Erişim Tarihi: 08/07/2024”.

OMÜ, Ondokuz Mayıs Üniversitesi. (Eylül 2019). *toplum ilişkileri.* toplum nedir: <https://avys.omu.edu.tr/storage/app/public/suleo/72825/Toplum%20ili%C5%9Fkileri.ppt> adresinden alındı, “Erişim Tarihi: 22/11/2023”.

- Parliament, E. (2023). Exploring migration causes: why people migrate. *Article*, 1-4. https://www.europarl.europa.eu/pdfs/news/expert/2020/7/story/20200624STO81906/20200624STO81906_en.pdf adresinden alındı, “Erişim Tarihi: 12/06/2024”.
- Resmî Gazete. (2010). 27531 Sayılı Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Sosyal Hayatlarının İyileştirilmesi Genelgesi. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/03/20100324-15.htm> adresinden alındı, “Erişim Tarihi: 07/09/2024”.
- Resmî Gazete. (2012, 11 7). Kanun. *Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu* <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/11/20121107-1.htm> adresinden alındı, “Erişim Tarihi: 15/07/2024”.
- Resmî Gazete. (2015). 29258 Sayılı Toplum Sağlığı Merkezi ve Bağlı Birimler Yönetmeliği. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2015/02/20150205-5.htm> tarihinde adresinden alındı, “Erişim Tarihi: 07/08/2024”.
- Resmî Gazete. (2024, 4 27). Genelge. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2024/04/20240427-15.pdf> adresinden alındı, “Erişim Tarihi: 04/07/2024”.
- Sakarya İl Tarım ve Orman Müdürlüğü. (2018). *2018 Yılı Faaliyet Raporu*. Sakarya: <https://sakarya.tarimorman.gov.tr>. <https://sakarya.tarimorman.gov.tr/Belgeler/2018%20YILI%20FAAL%C4%B0YET%20RAPORU.pdf> adresinden alındı, “Erişim Tarihi: 19/07/2024”.
- Sivil Sayfalar. “*Mevsimlik İşçilerin Sorunlarının Çözümü İçin Herkesin Rol ve Sorumluluğu Var*”. Youtube . “Mevsimlik İşçilerin Sorunlarının Çözümü İçin Herkesin Rol ve Sorumluluğu Var” adresinden alındı, “Erişim Tarihi: 16/07/2024”.
- Tarım İşçileri. (2019). Türk Pamuk Sektöründe Çalışma Koşullarının İyileştirilmesi: <https://pamuktaigucu.com/Home/Detail/7536/tarim-iscileri> adresinden alındı, “Erişim Tarihi: 14/01/2024”.
- Tarımda Başarılı 10 Ülke. (31 Mayıs 2023). Tarfin: <https://tarfin.com/blog/tarimda-basarili-10-ülke#:~:text=Bug%C3%BCn%20%C3%87in%20d%C3%BCnyan%C4%B1n%20en%20b%C3%BCy%C3%BCk%20tar%C4%B1m%20ekonomisi.> adresinden alındı.
- TDK. *Türk Dil Kurumu Sözlükleri*. Göç: <https://sozluk.gov.tr/> adresinden alındı, “Erişim Tarihi: 15/11/2023”.
- Temiz, A. Türkiye'de Tarım Sektörü. *Türkiye Ekonomisi ve Avrupa Birliği Ders Notları*. OMÜ- Ondokuz Mayıs Üniversitesi. “Erişim Tarihi: 30/05/2024”.
- Tez, D. (Eylül 1994). *Tarımda Kapitalist Gelişim ve Siyasi Sonuçları Üzerine Değinemeler* gelenek.org: <https://gelenek.org/tarimda-kapitalist-gelisim-ve-siyasi-sonuclari->

uzerine-
deginmeler/#:~:text=Tar%C4%B1mda%20kapitalist%20geli%C5%9Fim%2C%
20k%C3%BC%C3%A7%C3%BCk%20%C3%B6l%C3%A7ekli,kal%C4%B1pl
ar%C4%B1na%20uyumas%C4%B1%20ile%20yol%20al%C4%B1r. adresinden
alındı, “Erişim Tarihi: 17/01/2024”.

TÜİK. (2015). İşgücü İstatistikleri. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-Aralik-2015-21569#:~:text=%C4%B0stihdam%20edilenlerin%20%18%2C9',ise%20hizmetler%20sekt%C3%B6r%C3%BCnde%20yer%20ald%C4%B1.> adresinden alındı, “Erişim Tarihi: 10/07/2024”.

TÜİK. (2020). İşgücü İstatistikleri. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-Ocak-2020-33785#:~:text=%C4%B0stihdam%20edilenlerin%20%16%2C0',ise%20hizmet%20sekt%C3%B6r%C3%BCnde%20yer%20ald%C4%B1.&text=%C4%B0%C5%9Fg%C3%BC%C3%BC%202020%20y%C4%B1l%C4%B1%20Ocak%20d%C3%B6nem> adresinden alındı, “Erişim Tarihi: 10/07/2024”.

TÜİK. (2023). İşgücü İstatistikleri. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=%C4%B0%C5%9Fg%C3%BC%C3%BC-%C4%B0statistikleri-2023-53521&dil=1#:~:text=2023%20y%C4%B1l%C4%B1nda%204%20milyon%20695,ki%C5%9Fi%20hizmet%20sekt%C3%B6r%C3%BCnde%20istihdam%20edildi.> adresinden alındı, “Erişim Tarihi: 10/07/2024”.

Türk Borçlar Kanunu. Resmi Gazete: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/02/20110204-1.htm> adresinden alındı, “Erişim Tarihi: 07/07/2024”.

Türkiye Cumhuriyeti Çevre, Ş. V. (*İstihdamın Sektörel Dağılımı*. Çevresel Göstergeler: <https://cevreselgostergeler.csb.gov.tr/istihdamin-sektorel-dagilimi-i-85697> adresinden alındı, “Erişim Tarihi: 20/02/2024”.

Uluslararası Çalışma Örgütü. (2021). *Çocuk İşçiliği ile Mücadele Programı*. <https://www.ilo.org/tr/projects-and-partnerships/projects/cocuk-isciligi-ile-mucadele-programi#:~:text=%C3%87al%C4%B1%C5%9Fan%20%C3%A7ocuklar%C4%B1n%20%30%2C8',ise%20hizmet%20sekt%C3%B6r%C3%BCnde%20yer%20almaktad%C4%B1r.> adresinden alındı, “Erişim Tarihi: 08/07/2024”.

Uluslararası Çalışma Örgütü. *Çocuk İşçiliği*. <https://www.ilo.org/tr/regions-and-countries/europe-and-central-asia/ilo-turkiye-ofisi/politika-alanlari/cocuk-isciligi> adresinden alındı, “Erişim Tarihi: 05/05/2024”.

Yılmaz, C. (2017). Karadeniz Bölgesinde Mevsimlik İşgücü Hareketleri (Samsun-Çarşamba Örneği). Göç Çalışmaları- Uygulama Araştırma Merkezi. <https://goc.bilgi.edu.tr/media/uploads/2017/07/24/karadeniz-bolgesinde->

mevsimlik-iscucu-hareketleri_C2bz5P4.pdf adresinden alındı, “Erişim Tarihi: 19/05/2024”.

EK

Ek 1: Etik Kurul Onay Raporu

Evrak Tarih ve Sayısı: 13.06.2024-E.370497

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Etik Kurulu

Sayı : E-61923333-050.99-370497
Konu : 70/04 Ela Nur YÜRÜK

13.06.2024

Sayın Ela Nur YÜRÜK

İlgi : 06.06.2024 tarihli ve E- 050.99-0 sayılı yazınız.

Üniversitemiz Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulunun 12.06.2024 tarihli ve 70 sayılı toplantısında alınan "04" nolu karar ile Ela Nur YÜRÜK'ün başvurusu **uygun** görülmüş ve karar örneği ekte sunulmuştur.

Bilgilerinizi rica ederim.

Prof. Dr. Selim İNANÇLI
Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu
Başkanı

Ek: Karar Yazısı (1 Sayfa)

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Doğrulama Kodu :BSMLE60FBT Pin Kodu :60962

Belge Takip Adresi : <https://turkiye.gov.tr/ebd?eK=5783&eD=BSMLE60FBT&eS=370497>

Adres:Esentepe Kampüsü 54187 Serdivan SAKARYA / KEP Adresi:
sakaryauniversitesi@hs01.kep.tr
Telefon No:0264 295 50 00 Faks No:0264 295 50 31
e-Posta:ozelkalem@sakarya.edu.tr Elektronik Ağ:www.sakarya.edu.tr

KARAR

4. Ela Nur YÜRÜK'ün “ Mevsimlik Tarım İşçilerinin Göçü: Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Panoraması ” başlıklı çalışması görüşmeye açıldı.

Yapılan görüşmeler sonunda Ela Nur YÜRÜK'ün “ Mevsimlik Tarım İşçilerinin Göçü: Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Panoraması ” başlıklı çalışmasının Etik açıdan **uygun** olduğuna oy birliği ile karar verildi.

Ek 2: Görüşme Soruları

-İşçi Soru Formu

Demografik Sorular

Yaş:

Cinsiyet:

Eğitim Düzeyi:

Medeni Durum:

Çocuk Sayısı:

Kardeş Sayısı:

Meslek:

Memleketiniz:

Yaşadığınız Yer:

Aileden Çalışmaya Gelen Kişi Sayısı:

1- Mevsimlik tarım işçisi olarak çalışmaya nasıl ya da kim aracılığıyla başladınız?

2- Kaç yıldır bu işi yapıyorsunuz?

-Yıl içerisinde kaç ay mevsimlik tarım işçisi olarak çalışıyorsunuz?

3- Mevsimlik tarım işçisi olarak hangi ürünleri toplamaya hangi şehirlere gidiyorsunuz?

4- Sizi mevsimlik tarım işçisi olarak çalışmaya iten sebepler nelerdir?

5- Çalışacak işi nereden ve nasıl buluyorsunuz?

- Tarım aracısıyla nasıl tanıştınız?

- Tarım aracısının sizden farkı nedir?

-Tarım aracısından beklentiniz nelerdir?

6- Sakarya'yı çalışmak için gelmeyi tercih etmenizin nedeni nedir? Sakarya'ya gelmeye nasıl karar verdiniz?

7- Mevsimlik tarım işçiliği dışında başka bir mesleğiniz var mı? Varsa nedir?

8- Mevsimlik tarım işçiliğinden kazandığınız parayla ne yapıyorsunuz?

9- Günde kaç saat, haftada kaç gün çalışıyorsunuz?

-Mola süreleriniz nasıldır?

10- İşin yapılma sürecinde iş ile ilgili bilgileri kimden alıyorsunuz?

11- Günlük ücretinizin ne kadar?

-Herkes aynı ücreti mi alıyor? Herkes aynı ücreti almıyorsa bunun nedeni nedir?

-Farklı ücret alınması sizce adaletli bir durum mu? Aldığınız ücretten memnun musunuz?

- 12- Ödemenizi kimden ve ne zaman alıyorsunuz?
- 13- Ücret almada gecikme yaşıyor musunuz? Böyle bir durum olduğunda nasıl bir yol izliyorsunuz?
- 14- Aile bireylerinizden hepsi burada mı yoksa geride kalan aile üyeniz var mı? Varsa neden onlar orada kaldılar ve geçimini nasıl sağlıyorlar? Evin geçimini kim sağlıyor?
- 15- Burada yaklaşık kaç ay çalışıyorsunuz?
- 16- Çalışacağınız, yaşayacağınız yeri kim ayarlıyor?
- 17- Çalışmak için geldiğiniz şehre ve çalışma alanına ulaşımı ne ile sağlıyorsunuz?
- 18- Çalışma yerinde ve yaşadığınız yerde temiz suya, tualete erişiminiz var mı?
- 19- Hastalık, kaza gibi herhangi bir sorun olduğunda ne yapıyorsunuz?
- 20- Bu iş için size sağlık sigortası yapıldı mı? Yapıldıysa kim tarafından yapıldı?
- Yapılsın ister miydiniz?
- 21- Çalışma sürecinde işveren ya da iş ile ilgili bir sorun yaşadığınızda bu sorunu kimlerle paylaşıyorsunuz ve sorunun çözümü için kimden destek istiyorsunuz?
- 22- Mevsimlik tarım işçisi olarak çalışmanız aile yaşantınızı nasıl etkiliyor?
- 23- Gündelik hayatınızda ev işleri, alışveriş, çocuk bakımı gibi işleri kimler yapıyor?
- Kendi memleketinizde bu işleri kimler yapıyordu, burada kimler yapıyor?
- 24- Buraya geldiğinizde yabancılık hissediyor musunuz? Cevabınız evet ise neden, hayır ise neden?
- 25- Burada yaşayan yerli halkla arkadaşlık, komşuluk gibi bir ilişkiniz var mı?
- Çalışmaya geldiğiniz yerdeki yerel halkla sorunlar yaşıyor musunuz
- 26- Çalışma saatleri dışında neler yapıyorsunuz?
- 27- Mevsimlik işçi olarak kanuni olarak hangi haklarınız var mı bu konuda bilgi sahibi misiniz?
- Hangi haklarınızın olmasını isterdiniz?
- 28- Burada yaşarken sizi zorlayan şeyler oluyor mu? Oluyorsa bunlar nelerdir?
- 29- Mevsimlik tarım işçiliği yaparak hayatınızın ekonomik açıdan değişeceğine inanıyor musunuz? Evet ise neden, hayır ise neden?
- Çocukların burada çalışması sizce uygun mu? Sizce çocuklar kaç yaşından itibaren çalışmalıdır?
- Tarlada kadın, çocuk veya erkek işçilerden hangisinin daha fazla çalışmaktadır?

-İşveren Soru Formu

Demografik Sorular

Yaş:

Cinsiyet:

Eğitim Düzeyi:

Medeni Durum:

Çocuk Sayısı:

Kardeş Sayısı

Meslek:

Memleketiniz:

- 1- Kaç dönüm araziye sahipsiniz?
- 2- Devlet tarafından bir teşvik alıyor musunuz?
- 3- Tarlada çalışacak işçileri bulurken ne tür ilişkilerden faydalaniyorsunuz? İşçileri araçlar aracılığıyla mı yoksa kendiniz mi buluyorsunuz?
- Araçlar ile çalışmayı neden tercih ediyorsunuz?
- 4- Araçlara ne kadar ücret veriyorsunuz? Ücretleri neye göre belirleniyor?
- Çift yevmiye alan işçiler kimlerdir? Neye göre çift yevmiye alacakları belirleniyor?
- 5- Tarım araçları ile nasıl iletişim kuruyorsunuz?
- 6- Bir yılda ortalama kaç işçi çalıştırıyorsunuz?
- 7- Çalıştırdığınız işçileri neye göre seçiyorsunuz?
- 8- Yabancı uyruklu işçi mi Türk işçi mi çalıştırıyorsunuz? Yabancı ya da Türk işçi çalıştırmanızın nedeni nedir?
- 9- Yevmiyeli işçi mi dönemlik işçi mi çalıştırıyorsunuz? Yevmiyeli çalıştırıyorsanız neden, dönemlik çalıştırıyorsanız neden?
- 10- İşçilere vereceğiniz ücreti neye göre belirliyorsunuz?
- 11- Ücret dışında işçilere hangi olanakları sağlıyorsunuz?
- 12- İşçiler herhangi bir sağlık problemi ile karşılaşırsa ne yapıyorsunuz?
- 13- Sizce işçilerin sorunların nelerdir?
- Bir sorun olduğunda kimden öğreniyorsunuz ve nasıl çözüyorsunuz?
- 14- İşçilerle en fazla yaşadığınız sorun nedir?
- 15- İşçilerle iletişim kuruyor musunuz?
- 16- Tarlanızda kadın işçiler mi çoğunlukta erkek işçiler mi?
- 17- Tarım araçlarıyla yaşadığınız sorunlar nelerdir?

18- Devletten yaptığınız iş için beklentiniz var mı? Varsa bunlar nelerdir?

Ek 3: Mevsimlik Tarım İşi Sözleşmesi

MEVSİMLİK TARIM İŞİ SÖZLEŞMESİ

SÖZLEŞMENİN KONUSU

Aşağıda tarafları ve yükümlülükleri belirtilen mevsimlik tarım işi sözleşmesidir.

SÖZLEŞMENİN TARAFLARI

İŞVEREN :
ADRES :
ARACI :
ADRES :

İŞVERENİN YÜKÜMLÜLÜKLERİ

- 1- İşveren tarafından işçiye verilecek ücret;
 - a) Gündelik/ haftalık/ aylık.....TL.'dir.
 - b) Götürü.....TL.'dir.
 - c) Parça başı.....TL.'dir.
 - d) Diğer..... TL.'dir.
- 2- İşveren işçilere avans ödeyecektir/ödemeyecektir.
- 3- İşveren işçilere iklim koşulları, afet ve benzeri nedenlerle çalışılmayan günler için ücret ödeyecektir/ödemeyecektir.
- 4- İşveren, işçilerin iş sağlığı ve güvenliği tedbirleri ile iş kazası ve meslek hastalıklarına karşı her türlü önlemi alacaktır.
- 5- Aracının sözleşmeye taraf olmadığı durumlarda, işçinin çalıştığı günleri gösterir puantaj ve işçiye ödediği ücrete ilişkin kaydını tutacaktır.
- 6- İşveren, aracıya gidiş-dönüş yol masrafları için TL ödeyecektir.
- 7- İşveren, aracılık yapması ve bu sözleşmede yer alan yükümlülüklerini yerine getirmesi karşılığı aracıya TL ödeyecektir.
- 8- İşveren ve işçi sözleşmeyi kendi aralarında düzenledikleri takdirde sözleşmenin bir nüshası, onaylanmak ve ilgili birimindeki dosyada saklanmak üzere, imzalanmasından itibaren on iş günü içerisinde işveren tarafından İŞKUR İl Müdürlüğü'ne gönderilecektir.

ARACININ YÜKÜMLÜLÜKLERİ:

- 1-Ekli listede adı geçen işçileri, işverenin köyündeki/Mahallesindeki işinde işlerini görmek üzere sağlayacaktır.
- 2-İşçinin çalıştığı günleri gösterir puantaj ve işçiye ödediği ücrete ilişkin kaydını tutacaktır.
 - 3-İşçilerin, konaklama yeri ile işyeri arasında uygun araçlarla güvenilir bir şekilde ulaşımının sağlanması hususunda işverenle birlikte doğrudan kontrol ve gözetim yapacaktır.
 - 4-İşçilerin barınma yerlerini, yeme ve yatma durumlarını sağlığa ve barınma koşullarına uygun biçimde sağlamak için mahalli mülki idare amirlikleri nezdinde gerekli başvuruları yapacaktır.
 - 5-İşçi, işveren ve aracı arasında imzalanan sözleşmenin bir nüshası, onaylanmak ve ilgili birimindeki dosyada saklanmak üzere, imzalanmasından itibaren on iş günü içerisinde aracı tarafından İŞKUR İl Müdürlüğü'ne gönderilecektir.
 - 6-Aracı bu işi yaparken Tarımda İş Aracılığı Yönetmeliğinde yer alan diğer yükümlülüklerini de yerine getirecektir.

İŞÇİLERİN YÜKÜMLÜLÜKLERİ:

- 1- İşçiler çalışmaya/....../..... tarihinde başlayacaktır.
- 2- İşçiler tarım işini yaparken araziye, ürüne , tarım araç ve ekipmanlarına zarar vermemek için gereken itinaı gösterceklerdir.

3- İşçiler işveren tarafından bu sözleşmeye konu iş devam ettiği müddetçe geçerli mazereti olmaksızın işi bırakmayacak ve başka bir işyerinde çalışmayacaklardır.

Özel koşullar
.....
.....
.....

İş bu sözleşme üç/dört nüsha olarak düzenlenmiştir ve buna bağlı olarak taraflardan biri yükümlülüklerinden birini yerine getirmediği takdirde mahkemeleri/İcra Daireleri yetkilidir.

İŞVEREN	ARACI	İŞÇİ
		Sözleşmeyi imzalayan işçilere ait liste sözleşme ekinde yer almaktadır.

EK: Çalışanlar Listesi

MEVSİMLİK TARIM İŞİ SÖZLEŞMESİNE TARAF OLAN İŞÇİLERİN LİSTESİ

	İşçinin TC Kimlik Numarası	Adı Soyadı	Çalışmaya Başladığı Tarih	İmza
1.				
2.				
3.				
4.				
5.				
6.				
7.				
8.				
9.				
10.				
11.				
12.				
13.				
14.				
15.				
16.				
17.				
18.				
19.				
20.				
21.				
22.				
23.				
24.				
25.				
26.				
27.				
28.				
29.				
30.				

Ek 4: Tarımda İş Aracılığı Yönetmeliği

Resmi Gazete Tarihi: 27.05.2010 Resmi Gazete Sayısı: 27593

TARIMDA İŞ ARACILIĞI YÖNETMELİĞİ

BİRİNCİ BÖLÜM

Amaç, Kapsam, Dayanak ve Tanımlar

Amaç

MADDE 1 – (1) Bu Yönetmeliğin amacı, tarım aracılığı için izin verilmesi ve bunların çalışma ve denetimi ile tarım aracı, mevsimlik gezici tarım işçileri ile bunları çalıştıran tarım işverenleri arasındaki ilişkinin düzenlenmesi hakkında usul ve esasları belirlemektir.

Kapsam

MADDE 2 – (1) Bu Yönetmelik, tarımda iş ve işçi bulma aracılığı yapmak üzere Kurumdan izin alan gerçek veya tüzel kişiler ile mevsimlik gezici tarım işçileri ve bunları çalıştıran işverenler hakkında uygulanır.

Dayanak

MADDE 3 – (1) Bu Yönetmelik, 25/6/2003 tarihli ve 4904 sayılı Türkiye İş Kurumu Kanununun 3 üncü maddesinin birinci fıkrasının (d) bendine dayanılarak hazırlanmıştır.

Tanımlar

MADDE 4 – (1) Bu Yönetmelikte geçen;

Aracı: Tarımda iş ve işçi bulma aracılığı görevini yapmak üzere Kurumca izin verilen gerçek veya tüzel kişileri,

Aracılık belgesi: Tarımda iş ve işçi bulma aracılığı yapmak üzere Kurum tarafından verilen belgeyi,

Genel Müdürlük: Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğünü,

İl Müdürlüğü: Türkiye İş Kurumu İl Müdürlüğünü,

İşçi: Tarım işinde mevsimlik gezici olarak çalışan işçileri,

İşveren: Mevsimlik gezici tarım işçilerini çalıştıran işverenleri,

İşyeri: Konaklama yerinin mücavir alanında bulunan tarım işinin yapıldığı işyerini,

Konaklama yeri: Tarım işçilerinin konakladığı ve tarım işyeri ile aynı mücavir alan sınırlarında bulunan yerleri,

Kurum: Türkiye İş Kurumunu,

Mahalli Mülki İdare Amirliği: İşyeri ile konaklama yerinin sınırları içinde bulunduğu il valiliğini veya ilçe kaymakamlığını,

Şube Müdürlüğü: Türkiye İş Kurumu Şube Müdürlüğünü, ifade eder.

İKİNCİ BÖLÜM

Tarımda İş ve İşçi Bulma Aracılığı, Aracıda Aranılan Nitelikler

Tarımda iş ve işçi bulma aracılığı

MADDE 5 – (1) Tarımda iş ve işçi bulma aracılığı, esas itibarıyla Türkiye İş Kurumunca yapılır.

(2) Ancak, Kurum il veya şube müdürlüğü bulunmayan ya da olmasına rağmen haberleşme, ulaşım ve koordinasyon güçlüğü olan yerlerde, Kurum tarafından gerçek veya tüzel kişilere aracılık yapmaları için izin verilebilir.

(3) Kurumdan izin alınmadan aracılık yapılamaz.

(4) Aracıların işçilerden ücret almaları yasaktır. Ücret yalnızca işverenden alınır.

Aracıda aranılan nitelikler

MADDE 6 – (1) Aracılık yapacak gerçek kişiler ile tüzel kişileri idare, temsil ve ilzama yetkili kişilerde aşağıdaki nitelikler aranır:

- a) Türk vatandaşı olmak,
- b) 18 yaşını bitirmiş olmak,
- c) Kamu haklarından yoksun bulunmamak,

ç) Türk Ceza Kanununun 53 üncü maddesinde belirtilen süreler geçmiş olsa bile; kasten işlenen bir suçtan dolayı bir yıl veya daha fazla süreyle hapis cezasına ya da affa uğramış olsa bile devletin güvenliğine karşı suçlar, Anayasal düzene ve bu düzenin işleyişine karşı suçlar, millî savunmaya karşı

suçlar, devlet sırlarına karşı suçlar ve casusluk, zimmet, irtikâp, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, güveni kötüye kullanma, hileli iflas, ihaleye fesat karıştırma, edimin ifasına fesat karıştırma, suçtan kaynaklanan malvarlığı değerlerini aklama veya kaçakçılık suçlarından mahkûm olmamak,

d) En az ilkokul mezunu olmak.

(2) Ayrıca, Kurumca belirlenen miktardaki masraf karşılığının yatırılması ve tüzel kişilerce şirket kuruluş sözleşmesinin yayımlandığı ticaret sicil gazetesinin bir örneğinin Kuruma ibraz edilmesi şarttır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Aracı Belgesi, Aracı Belgesinin Geçerlilik Süresi, Aracı Sicili, Aracılığın Devredilemeyeceği

Aracı belgesi

MADDE 7 – (1) Aracılık yapmak üzere başvuran ve Kurum tarafından tanıtımda iş ve işçi bulma aracılığı yapması uygun görülen gerçek veya tüzel kişilere, Kurum il veya şube müdürlüklerince yazılı olarak bilgi verilir. Talepleri uygun bulunan gerçek veya tüzel kişilerden Kurumca belirlenen miktarda masraf karşılığının tahsil edilmesini müteakip Tanıtımda İş ve İşçi Bulma Aracısı Belgesi verilir. Tüzel kişiler için bu belgede, tüzel kişiliği idare, temsil ve ilzama yetkili kişiler de gösterilir.

Aracılık belgesinin geçerlilik süresi

MADDE 8 – (1) Aracılık belgeleri üç yıl süre ile geçerlidir. Bu süre sonunda aracılığı sürdürmek isteyenlerin belgeleri izin yenileme masraf karşılığının yatırılması ve uygun görülmesi halinde üçer yıllık olarak Kurum tarafından yenilenir.

Aracı sicili

MADDE 9 – (1) Kurumca her aracı için bir Aracı Sicili düzenlenir. Bu sicilin içeriği Kurumca belirlenir. Aracı sicilleri ilgili Kurum il veya şube müdürlüğünde saklanır.

Aracılığın devredilemeyeceği

MADDE 10 – (1) Aracılık, yalnız aracılık belgesi almış olanlarca yapılır; başkasına devredilemez, vekalet yoluyla yürütülemez.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Yükümlülük, Sözleşme Düzenlenmesi, Rapor Verme, Aracılık Belgesinin İptali

Yükümlülük

MADDE 11 – (1) Aracılık yapmak üzere, izin verilen gerçek veya tüzel kişiler;

a) İşverenler ve işçiler ile örneği Yönetmelik ekinde bulunan Kurumca hazırlanmış sözleşmelerin birer örneğini düzenleme tarihinden itibaren on iş günü içinde onaylanmak üzere Kuruma ulaştıracaklarını,

b) İşçilerden ücret almayacaklarını, hizmetlerinin karşılığını yalnız işverenlerden isteyeceklerini, Kurumca onaylanmış bu sözleşmelerde gösterilen dışında, harç, masraf ve ücret alamayacaklarını,

c) İşçilere işe başlamadan önce yapılacak iş, ücret ve diğer hususlar hakkında gerekli bilgileri vereceklerini,

ç) İşçilerin, konaklama yeri ile işyeri arasında uygun araçlarla güvenilir bir şekilde ulaşımının sağlanması hususunda işverenle birlikte doğrudan kontrol ve gözetim yapacaklarını,

d) Ücretlerin kararlaştırılan ödeme biçimine göre (günlük, haftalık, aylık, parça başına, götürü, vs.) işverence her işçinin kendisine ödenmesini sağlayacaklarını,

e) İşçilerin günlük brüt kazançlarının 4857 sayılı İş Kanununun 39 uncu maddesinde belirtilen asgari ücretin altında olmayacağını,

f) İşçilerin barınma yerlerini, yeme ve yatma durumlarını sağlığa ve barınma koşullarına uygun biçimde sağlamak için mahalli mülki idare amirlikleri nezdinde gerekli başvuruları yaparak takip etmeyi,

kabul ve taahhüt ederler.

Sözleşme düzenlenmesi

MADDE 12 – (1) Ücret ve çalışma koşulları ile karşılıklı yükümlülüklerin aracı, işveren ve işçiler arasında yazılı sözleşmelerle belirlenmesi zorunludur. Aracının olmadığı yerlerde sözleşme işveren ile işçiler arasında imzalanır. İşveren veya aracı Yönetmelik ekinde yer alan sözleşmelerin birer örneğini düzenleme tarihinden itibaren on iş günü içinde onaylanmak üzere Kuruma ulaştırmak zorundadır.

(2) İşçilerin günlük brüt kazançları, 4857 sayılı İş Kanununun 39 uncu maddesinde belirtilen asgari ücretin altında olamaz, ücretler kararlaştırılan ödeme biçimine göre işverence her işçinin kendisine ödenir.

Rapor verme

MADDE 13 – (1) Aracılar, yaptıkları çalışmalara ilişkin olarak yılda bir kez Kuruma rapor vermek zorundadır. Bu raporun içeriği ve biçimi ile verileceği tarih Kurumca belirlenir.

Aracılık belgesinin iptali

MADDE 14 – (1) Bu Yönetmeliğin;

a) 6 ncı maddesinde yazılı nitelikleri yitiren veya başlangıçta bu nitelikleri taşımadığı sonradan anlaşılan,

b) 10 uncu maddesi hükümlerine uymayıp aracılığı başkasına devreden,

c) 13 üncü maddesinde yer alan raporu iki kez süresi içinde vermeyen ve/veya raporda gerçeğe aykırı bilgi veren,

ç) 15 inci maddesine göre yapılacak denetim sonucunda aracılık yapmasında sakınca görülen veya iş bulduğu işçilerden ücret aldığı tespit edilen, aracılardan belgeleri Kurumca iptal edilir.

(2) Aracılık belgesi verilenler ve belgesi iptal edilenler Kurum tarafından yerel gazetede ve Kurum internet sitesinde duyurulur.

(3) Belgesi iptal edilen araçılara en az 1, en çok 3 yıl süreyle yeniden belge verilmez.

BEŞİNCİ BÖLÜM**Çeşitli ve Son Hükümler****Denetleme**

MADDE 15 – (1) Aracıların görevlerini, bu Yönetmelikte bildirilen hususlara uygun olarak yapıp yapmadıkları, Türkiye İş Kurumu ile mahalli mülki idare amirlerince denetlenir.

İdari para cezası

MADDE 16 – (1) Kurumdan izin belgesi almadan veya geçerlilik süresi sona eren aracı belgesini yenilemeden tarımda iş ve işçi bulma aracılığı yaptığı tespit edilenler ile tarım işverenleri ve tarım işçileri ile Kurumda sözleşme imzalamayan ya da kurum dışında imzaladığı sözleşmeyi Kuruma süresi içinde ibraz etmeyenlere, eylem başka bir idari ihlal oluştursa dahi 4904 sayılı Türkiye İş Kurumu Kanununun 20 nci maddesinin birinci fıkrasının (d) bendi uyarınca idari para cezası verilir.

(2) Kurumca istenen bilgi ve belgelerle, bu Yönetmeliğin 13 üncü maddesinde belirtilen raporu vermeyenlere aynı Kanunun 20 nci maddesinin birinci fıkrasının (e) bendi uyarınca idari para cezası verilir.

(3) Mahalli mülki idare amirlerince verilen emre aykırı hareket edenlere ise 5326 sayılı Kabahatler Kanununun 32 nci maddesi uyarınca idari para cezası verilir.

Yürürlükten kaldırılan yönetmelik

MADDE 17 – (1) 14/3/2004 tarihli ve 25402 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan Tarımda İş ve İşçi Bulma Aracılığına İzin Verilmesi ve Aracıların Denetimi Hakkında Yönetmelik yürürlükten kaldırılmıştır.

İlkokul mezunu olma şartının aranmaması

GEÇİCİ MADDE 1 – (1) Bu Yönetmeliğin yürürlüğe girdiği tarihte "Tarımda İş ve İşçi Bulma Aracısı" belgesi almış olanlardan, aracılık görevini devam ettirdikleri sürece "ilkokul mezunu" olma koşulu aranmaz.

Verilmiş aracı belgelerinin geçerlilik süresi

GEÇİCİ MADDE 2 – (1) Bu Yönetmelik yürürlüğe girmeden önceki mevzuat gereği alınan aracı belgeleri izin süresi sonuna kadar geçerlidir.

Yürürlük

MADDE 18 – (1) Bu Yönetmelik yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Yürütme

MADDE 19 – (1) Bu Yönetmelik hükümlerini Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı yürütür.

Eki için tıklayınız

ÖZ GEÇMİŞ

Ad Soyad: Ela Nur YÜRÜK	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	Sakarya Üniversitesi
Fakülte	İnsan ve Toplum Bilimleri
Bölümü	Sosyoloji
Makale ve Bildiriler	
1. Yürük, E. N., Aşkal Salih, Ş., (2024). Erkeğin Modernleşmesi. <i>Selçuk 10.Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi 2024 Tam Metin Bildiriler Kitabı (içinde)</i>, s. 331-343. Konya. https://www.selcukkongresi.org/_files/ugd/797a84_68611b564d0b4539a5037faf2b1b6771.pdf adresinden alındı.	